

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Jana Mensdorffová

**Právo na odpor a článek 23 Listiny základních
práv a svobod**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Miluše Kindlová, M. Jur., Ph.D.

Katedra: Katedra ústavního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 28. 02. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 202 138 znaků včetně mezer.

.....
Jana Mensdorffová

V Praze dne 28. 2. 2023

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Miluši Kindlové, M. Jur., Ph.D., za odborné vedení mé diplomové práce, cenné a podnětné rady, odkazy na literaturu, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a také za trpělivost a ochotu, lidský přístup a za čas, který mi v průběhu zpracování diplomové práce věnovala.

Obsah

Úvod	7
1 Historické základy práva na odpor	10
1.1 Starověká Čína	10
1.2 Židovská tradice	11
1.3 Starověké Řecko a Řím	12
1.4 Vybrané myšlenky křesťanského středověku	14
1.5 Vybrané myšlenky novověku	17
1.6 19. a 20. století	22
1.7 Historie práva na odpor v českých zemích	23
2 Právo na odpor a související instituty a pojmy	26
2.1 Pojem práva na odpor	26
2.2 Filozofická, náboženská a antropologická východiska a přístupy	27
2.2.1 Přirozenoprávní teorie a teorie společenské smlouvy	28
2.2.2 Katolická církev	29
2.2.3 Pravoslaví, protestanství	30
2.2.4 Antropologické hledisko	31
2.3 Instituty a pojmy příbuzné s právem na odpor	32
2.3.1 Výhrada svědomí	32
2.3.2 Občanská neposlušnost	33
2.3.3 Hnutí	35
2.3.4 Disent	36
2.3.5 Revoluce, státní převrat, puč, povstání	36
2.3.6 Terorismus	37
2.4 Související pojmy a instituty v právu České republiky	39
2.4.1 Související články Ústavy a Listiny	39
2.4.2 Nutná obrana a svépomoc	40

2.5	Právo na odpor z hlediska mezinárodního práva	41
2.6	Důvody zpozitivnění práva na odpor v ústavách	43
3	Právo na odpor ve smyslu čl. 23 Listiny	45
3.1	Článek 23 Listiny	45
3.2	Problematika subjektů.....	46
3.2.1	Komu právo náleží?	46
3.2.2	Prezident jako speciální subjekt	49
3.2.3	Studenti jako reprezentanti a činitelé odporu.....	50
3.2.4	Úloha armády ve vztahu k právu na odpor	51
3.2.5	Úprava subjektů v zahraničních ústavách	51
3.3	Právo na odpor jako povinnost.....	52
3.4	Pojem odporu	53
3.4.1	Odpor dle článku 23 Listiny.....	53
3.4.2	Forma odporu v zahraničních ústavách.....	56
3.5	Proti komu lze odpor směřovat v režimu čl. 23 Listiny?	57
3.5.1	Proti těm, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod, založený Listinou.....	57
3.5.2	Jak právně uchopit stav, kdy budou naplněny podmínky čl. 9 odst. 2 Ústavy?.....	58
3.5.3	Co proti těm, kteří demokratický právní řád porušují?	59
3.5.4	Srovnání se zahraničními ústavami.....	60
3.6	Další podmínky použití práva na odpor	61
3.6.1	Ochromení ústavních orgánů a znemožnění užití zákonných prostředků....	61
3.6.2	Podmínky práva na odpor v zahraničních ústavách	63
3.6.3	Hodnoty chráněné právem na odpor v zahraničních ústavách.....	63
3.6.4	Judikatura Ústavního soudu České republiky ve vztahu k čl. 23 Listiny	64
3.6.5	Judikatura vztahující se k právu na odpor.....	65
3.7	Problematika retroaktivity a právní jistota.....	66

3.8	Zpozitivnění práva na odpor	67
3.8.1	Zahraniční srovnání znění čl. 23 Listiny	69
4	Zákony vztahující se k právu na odpor v kontextu odporu proti Rakousku-Uhersku, nacistické okupaci a komunistickému režimu	70
4.1	Zákonodárství První republiky	70
4.2	Zákony reagující na nacistickou okupaci	71
4.3	Zákony reagující na pád komunistického režimu	72
4.3.1	Rehabilitační zákony	72
4.3.2	Zákon o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu	73
4.3.3	Zákon o účastnících odboje a odporu proti komunismu	74
4.3.4	Statistika oceněných účastníků odboje a odporu proti komunismu	75
4.4	Do jaké míry reflektuje znění článku 23 Listiny naší historii v souvislosti s vymezením práva na odpor v Listině?	78
	Závěr	79
	Seznam zkratek	82
	Seznam použitých zdrojů	83
	Název diplomové práce v českém jazyce, abstrakt v českém jazyce a 3 klíčová slova v českém jazyce	95
	Název diplomové práce v anglickém jazyce, abstract v anglickém jazyce a 3 klíčová slova v anglickém jazyce	97

Úvod

„Z hlediska vyššího principu mravního...vám mohu říci jedno: vražda na tyranu není zločinem.“ – profesor Málek, Němá Barikáda

„Vzpouřa proti tyranům je poslušnost Bohu.“ – Benjamin Franklin¹

„Účelem každého politického společenství je zachování přirozených a nezadatelných práv člověka. Tato práva jsou: svoboda, vlastnictví, bezpečnost a právo na odpor proti útlaku.“

– čl. II, Deklarace práv člověka a občana z 26. 8. 1789²

„Stanovisko vedení je takové že to, co se odváží aktivního odporu někde na ulici nebo něco podobného rozbijeme nemilosrdně ať by to stálo, co stálo.“ – Gustav Husák³

Ve své práci se budu zabývat problematikou práva na odpor. Pozornost bude věnována právu na odpor v několika rovinách, a to: pojmu práva na odpor v jeho souvislostech historických, náboženských, antropologických, mezinárodněprávních atd. (tj. právo na odpor v obecné rovině), úpravě práva na odpor v čl. 23 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Listiny“), a výkladu pozitivních úprav práva na odpor v zahraničních ústavách. V neposlední řadě se práce bude zaměřovat na příklady realizace faktického odporu v naší historii ve 20. století.

Výzkumným záměrem je důkladná analýza problémových aspektů čl. 23 Listiny. Konkrétně se práce bude zabývat subjekty tohoto práva, pojmem odporu, směřováním odporu, podmínkami použití práva na odpor (včetně realizace čl. 23 Listiny a postavením Ústavního soudu České republiky), problematikou retroaktivity, právní jistotou a zpozitivněním práva na odpor. Dále bude proveden rozbor podústavních právních předpisů vztahujících se k právu na odpor.

Práce má v návaznosti na výzkumný záměr za cíl zjistit, do jaké míry znění čl. 23 Listiny odpovídá naší historické zkušenosti, popřípadě zda čl. 23 Listiny míří na jiné situace (tj. zda znění čl. 23 Listiny reflektuje naši historii v souvislosti s vymezením práva na odpor v Listině). Podkladem bude vypracována statistika oceněných účastníků odboje a odporu proti komunismu.

---

¹ pozn. Autorství citátu je připisováno Benjaminu Franklinovi. Thomas Jefferson Encyclopedia. The trusted source for information on Thomas Jefferson and his world. *Monticello* [online]. Dostupné z: <https://www.monticello.org/research-education/thomas-jefferson-encyclopedia/personal-seal/>

² Deklarace práv člověka a občana z 26. 8. 1789. *Prameny.historie.upol.* [online]. [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: http://prameny.historie.upol.cz/artkey/dbt_00F_0000_55_Prohlaseni_prav_cloveka_a_obcana_1789.php

³ Srpen 1969, poslední pokus, jak uniknout z normalizační deprese. *Čt24.cz* [online]. [cit. 2022-08-18]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1389738-srpen-1969-posledni-pokus-jak-uniknout-z-normalizacni-deprese>

Právo na odpor je mnohými autory označováno jako kontroverzní institut (viz úvodní citáty), jelikož připouští (v určitých situacích) jednat proti zákonu. Není třeba připomínat, že realizace práva na odpor stála v pozadí zásadních událostí v našich i světových dějinách. Kde se však tento institut zrodil? Je vlastní všem kulturám? Za jakých podmínek je jeho využití legitimní? Jaké problematické a kontroverzní aspekty čl. 23 Listiny obsahuje? Na tyto a mnohé další otázky se ve své práci pokusím odpovědět.

Práce je členěna do čtyř hlavních částí. První část bude věnována historickému přehledu, ve kterém se seznámíme s mnoha přístupy k právu na odpor, a to od pojetí myslitelů starověké Číny, Řecka, středověkých učenců až po myšlenky 19. a 20. století. Ve zvláštní kapitole bude popsána historie práva na odpor v českých zemích. První část se nebude omezovat pouze na přehled těch nejvýznamnějších filozofických a náboženských přístupů, ale pozornost bude věnována i přehledu právních dokumentů, které se k právu na odpor vztahují.

Ve druhé části se budu zabírat pojmem práva na odpor a jeho možnou definicí. Dále nastíním filozofická východiska a přístupy, které se práva na odpor dotýkají. Jedná se konkrétně o přirozenoprávní teorii, teorii společenské smlouvy, postoje současných církví k právu na odpor a také uvedu, neméně zajímavé, antropologické hledisko. Následně se budu věnovat odlišení práva na odpor od podobných institutů, zejména od občanské neposlušnosti, revoluce, puče či terorismu. Tuto část zakončí popis mezinárodní úpravy práva na odpor a také se zaměřím na důvody, které ústavodárce po celém světě vedou k tomu, aby právo na odpor do ústav zařazovali.

Ve třetí části se již zaměřím na čl. 23 a na jednotlivé sporné otázky, které znění čl. 23 Listiny vyvolávají. Pokusím se odpovědět na otázku, komu právo na odpor dle čl. 23 Listiny náleží, jakou formu může mít odpor dle znění čl. 23 Listiny či zda existují nějaké meze legitimního odporu. Podívám se i na podmínky, za kterých k odporu lze přistoupit, a také zodpovím, vůči komu by případný odpor mohl směřovat. Tato část je stěžejní pro moji analýzu čl. 23 Listiny. Každý jednotlivý aspekt daného ustanovení bude podroben komparaci se zahraničními ústavami. Jako významný studijní pramen pro komparaci znění čl. 23 Listiny se zněním práva na odpor v zahraničních ústavách bude použita vynikající publikace T. Ginsburga, G. Lansberg-Rodrigueze a M. Versteegové (*When to Overthrow your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions*. 60 *UCLA Law Review* (2013)). Třetí část se také bude věnovat judikatuře Ústavního soudu České republiky ve vztahu k právu na odpor a otázce takzvaného zpozitivnění práva na odpor.

Konečně čtvrtá část bude obsahovat výčet a rozbor podústavní legislativy věnující se právu na odpor. Cílem této části je ukázat, jak zákony týkající se odporu proti Rakousku-

Uhersku, nacistické okupaci a komunistickému režimu korespondují s pojetím práva na odpor v Listině. Zde také budou ukázané konkrétní formy odporu ve dvacátém století a také to, jakým způsobem se případné vzepření se příslušenému vládnoucímu systému zpětně hodnotilo a posuzovalo pro účely příslušných legislativních úprav. Podkladem bude mnou vypracovaná statistika oceněných účastníků za odboj a odpor proti komunistickému režimu.

V závěru shrnu hlavní podmínky aplikace čl. 23 Listiny, současnou podústavní právní úpravu a svoje myšlenky týkající se práva na odpor. Dále zodpovím otázku, do jaké míry znění čl. 23 Listiny odpovídá naší historické zkušenosti, popřípadě zda znění čl. 23 Listiny míří na jiné situace.

1 Historické základy práva na odpor

Pro pochopení institutu práva na odpor je důležité zodpovědět si otázku, jak se tato myšlenka utvářela až do podoby, v jaké ji dnes najdeme v mnoha ústavách po celém světě.

Historický kontext práva na odpor byl zmiňován i během projednávání a přijímání Listiny⁴. Ze stenozáznamů vyplývá, že argumentem pro zařazení čl. 23 do Listiny byla historická tradice spravedlivé vzpoury proti tyranovi, která byla založena antickým myšlením a dále se vyvíjela v učení Tomáše Akvinského nebo Francisca Suáreze.⁵ Následující stránky však ukáží, že koncept práva na odpor najdeme i v jiných kulturách.

Cílem této části není podat vyčerpávající historický výklad, ale poukázat na historické přístupy a zajímavé dějinné okamžiky, které ukazují, že myšlenka postavit se nespravedlivé či tyranské vládě je do jisté míry vlastní mnoha kulturám.

1.1 Starověká Čína

Historie práva na odpor sahá hluboko do lidských dějin. Kořeny této myšlenky můžeme najít i ve starověké Číně. Hlavní myslitelé konfucianismu Konfucius a Mencius se přímo zabývali situací, v níž obyvatelé měli právo vést válku proti tyranské vládě.⁶ Konfucius doslova napsal: „...vládce je člun, lid je voda-voda může člun nést, ale může ho i převrátit!“⁷ Vzpoura lidu proti panovníkovi měla své podmínky. Panovník měl dle konfucianismu řadu povinností (spravovat zemi dle mravních zásad, zabezpečit lidu živobytí apod.), které pokud neplnil, mohli obyvatelé dle teorie vládu svrhnout a použít přitom ospravedlnitelné násilí. Mencius dokonce přímo vyzývá: „Má-li vládce vážné chyby, domlouvají mu: nedopřává-li sluchu domlouvám, nastolí jiného vládce.“⁸ Někteří autoři dále upozorňují, že svržení tyranského vládce pomocí násilí bylo až poslední krajní možností. Právem legitimně sesadit tyrana se zabývaly i další klasické texty starověké Číny, ve kterých můžeme například číst: „*Potrestat tyranii,*

---

⁴ Pozn. konkrétně poslancem A. Blažkem, který konkrétně navrhol: „*V souvislosti s článkem 24, tisk 392, mi dovozte připomenout, že jeho smysl navazuje na historickou tradici spravedlivé vzpoury proti tyranovi, založenou už antickým vědomím a jeho praxí. Tento smysl byl dále rozvíjen ve středověku, např. v učení Tomáše Akvinského, který připouští možnost zbavit se tyrana i násilím jakožto akt legitimní, a to tehdy, porušuje-li tyran práva lidské přirozenosti. Podobně je tomu i u jeho duchovních žáků a pokračovatelů, když například jeden z nich, Francisco Suárez, hovoří dokonce o možnosti vraždy tyrana jakožto legitimním aktu obrany společnosti před zlem, které tyran působí.*“

⁵ Stenoprotokol z 11. společné schůze SL a SN konané 8. ledna 1991. [online]. 1990 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011010.htm>

⁶ RIGEL, Michal. Spravedlivý důvod k válce z pohledu zakladatelů konfucianismu. *Mezinárodní vztahy*, Roč. 49, č. 1 (2014), s. 47.

⁷ Tamtéž, s. 48.

⁸ Tamtéž.

znovuobnovit veřejný pořádek a zabránit zlovlí a nespravedlnosti.“⁹ Ve starověké Číně se setkáváme s překvapivě moderním pojetím práva na odpor. Myšlenka, že právo na odpor je až poslední krajní možností uzurpovaných obyvatel, je velmi podobná tomu, jak k právu na odpor lze přistupovat i dnes.

1.2 Židovská tradice

S prvky práva na odpor se dále můžeme setkat u starověkých Židů, a to konkrétně ve způsobu jejich vlády, která se svým pojetím lišila od teokratických orientálních despocií, kde panovník byl nezpochybnitelnou autoritou, jelikož byl považován za boha na zemi, nebo zmocněncem bohů.¹⁰ Panovník realizoval zákony dané Bohem a zároveň podléhal doзору proroků, kteří ho kontrolovali, aby se proti danému božím zákonu neprovinil.¹¹ Král byl tedy služebníkem božím, nikoliv zbožštěným králem. Proroci měli právo, ale i povinnost vystupovat jako kritici jeho vlády.¹² K právu na odpor se také může vázat obsah knihy Exodus.¹³ Jedná se o dobře známý biblický příběh, který vypráví o chlapci Mojžíšovi, který se narodí v Egyptě manželům z rodu Levi. V Egyptě tou dobou platí drakonické zákony namířené proti Židům¹⁴, které příkazují zabít každé novorozeně. Zoufalá matka uloží Mojžíše do třtinové ošatky a vloží ji do rákosí u břehu Nilu. Mojžíše vyloví faraonova dcera a chlapec je vychován na faraonově dvoře. Když vyroste, tak zjistí, v jakých nelidských podmínkách žije hebrejský lid a postaví se na odpor faraonovi. Žádá jej o propuštění svého lidu z otroctví, ale faraon je proti. Hospodin na Egypt sešle Deset ran egyptských a Mojžíš nakonec vítězně odvede svůj lid z egyptského trápení do země zaslíbené.¹⁵ Exodus bezpochyby ukazuje vzepření se vládnoucí mocí. Mojžíš se odmítl podrobit nelidským zákonům a prostřednictvím Hospodina svůj lid osvobodil od tyranie. Navíc pomocí Hospodinových náboženských pravidel nastolil spravedlivější společenské uspořádání a uvedl v život nový veřejný pořádek.

Lze také zmínit odpor a povstání starověkých Židů proti římské nadvládě. První židovská válka (66-74 n. l.) skončila dobytím Jeruzaléma Římany. Několik pevností však dále

---

⁹ RIGEL, Michal. Spravedlivý důvod k válce z pohledu zakladatelů konfucianismu. *Mezinárodní vztahy*, Roč. 49, č. 1 (2014), s. 48.

¹⁰ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 26.

¹¹ Tamtéž, s. 27.

¹² *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 2., dopl. vyd. Praha: Linde, 2004. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-7201-490-0. s. 44.

¹³ BARTA, Zdeněk. Plaváček Mojžíš a právo postavit se na odpor. *Britské listy* [online]. 1996 [cit. 2022-31-07]. ISSN 1213-1792. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/34263.html>

¹⁴ Pozn. píše s velkým „Ž“. Vnímám silnější roli národní než náboženskou.

¹⁵ Exodus – On-line Bible. *On-line Bible* [online]. [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: <http://onlineb21.bible21.cz/bible.php?kniha=exodus>

vzdorovalo, a to především Masada. Po dlouhodobém obléhání pevnosti Římany se 960¹⁶ povstalců uchýlilo k hromadné a organizované sebevraždě. Přežily pouze dvě ženy se svými dětmi, které se ukryly ve studni a podaly Římanům o události svědectví. Povstalci záměrně nechali nedotknuté zásoby jídla, aby bylo zřejmé, že je k sebevraždě nevedl hlad, ale odpor proti římské nadvládě.¹⁷ Pevnost Masada je dodnes významným symbolem boje za svobodu a vzpoury rebelů proti Římanům.¹⁸

Zásadní bylo i Bar Kochbovo povstání (132-135 n. l.), tedy druhé masivní židovské povstání proti římské nadvládě, které vedlo k vysokým ztrátám na obyvatelstvu a také k tomu, že se Jeruzalém stal římskou kolonií, do které Židé nesměli vstoupit a porušení zákazu se trestalo smrtí.¹⁹

1.3 Starověké Řecko a Řím

Staří Řekové přispěli pojetím a vymezením přirozeného práva, které představovalo vyšší řád, které je možné postavit proti pozitivnímu právu.²⁰ Starořeční filozofové se zabývali pojmem práva a spravedlnosti, ke kterému zaujímal různé postoje. Sofista Trasymachos tvrdil, že spravedlnost se vyvíjí v různých historických etapách a nelze ji jednoznačně definovat. Správný občan je dle něho takový, který dodržuje zákony, které vydává vládnoucí autorita. Vítězí vláda silnějšího a není rozhodné, o jaký druh autority se jedná. Sokrates, Platon a Aristoteles měli jiný názor. Oproti Trasymachovi hájili existenci tzv. přirozených zákonů a přirozeného práva (např. právo na svobodný projev názoru, na svobodné sdružování atd.), přičemž každá vládnoucí autorita byla povinna dodržovat práva, které z přirozených zákonů vzešly.²¹ Staří Řekové byli také obeznámeni s možností odporu proti tyranskému vládci, který

---

¹⁶ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Praha: Vyšehrad, 2003. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-633-6. s. 127.

¹⁷ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Vyd. 2. Přeložil Věra LAMPEROVÁ, přeložil Jan LAMPER. Praha: Rozmluvy, 2007. ISBN 978-80-85336-38-2. s. 138–139.

¹⁸ ŠMUCLER Jirí. Pevnost Masada je symbolem svobodného židovského národa. *Novinky.cz* [online]. 2003 [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/vase-zpravy/clanek/pevnost-masada-je-symbolem-svobodneho-zidovskeho-naroda-250070>

¹⁹ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Praha: Vyšehrad, 2003. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-633-6. s. 154.

²⁰ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 31.

²¹ CARDAL Roman. Antické kořeny politické filosofie. *Distance. Revue pro kritické myšlení* [online]. Praha: Distance z.s., 1997 [cit. 2022-31-07]. ISSN - 1212-7833. Dostupné z: <https://www.distance.cz/ročník-2013/1-číslo/antické-kořeny-politické-filosofie>

porušuje přirozený pořádek.²² Pojem přirozeného práva je naprosto klíčový. Uznáním existence přirozeného práva, lze ospravedlnit obranu lidí vůči různým formám útlatku.

Ve starověkém Římě se s právem na odpor setkáme v době královské, kdy Římané vyhnali proradného krále Tarquinia Superba.²³ Tarquinius Superbus byl sedmým bájným králem Říma, jehož syn znásilnil vznešenou Lukrécii, která následně spáchala sebevraždu. Po této tragédii se skupina senátorů vedená Lucieusem Junieusem Brutem rozhodla vzít situaci do svých rukou a Tarquinia Superba roku 509 př. n. l. sesadili a vyhnali. Království padlo a byla ustavena republika.²⁴ Není důležité, zda je tento příběh založen na skutečných událostech, nebo jde o pouhou báji. Římané si pomocí příběhu připomínali vznik republikánského zřízení a jádrem této celospolečenské změny byla aktivita skupiny senátorů, kteří sesadili tyranského vládcu a nastolili pořádek. Podobný příběh se v římských dějinách odehrál o pár století později. Opět se skupina senátorů rozhodla, že se zbaví, po moci příliš dychtivého, Julia Caesara a roku 44 př. n. l. ho ubodali na zasedání senátu v Pompeiově divadle.²⁵ Oba dějinné momenty byly pro Římany bezpochyby zlomové a jsou připomínány napříč historií ve významných uměleckých dílech. Ve starověkém Římě neměli právo na odpor zakotveno v pozitivním právu, nicméně fakticky bylo využito nejméně dvakrát.

Z římských myslitelů lze zmínit Marca Tullia Cicera, který přímo uznával právo na odpor.²⁶ Cicero rozlišoval platné právo, které vyjadřovalo přirozenoprávní zásady (*ius aequum*), a právo nespravedlivé (*ius iniquum*).²⁷ Cicero ve svém pojednání *O povinnostech* o právu zabít tyrana doslova píše: „...*Neboť neexistuje žádný cit pospolitosti mezi námi a tyrany, ba mezi námi je spíš nejhlubší propast. Neodporuje tedy přirozenému řádu, můžeš-li to učinit, vzít oděv člověku, kterého i zabít je čestné: vždyť tento zhoubný a bezbožný druh lidí je třeba vyloučit z lidské společnosti. Jako se uřezávají údy, jsou-li bez krve a bez života*

---

²² KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 29.

²³ Tamtéž, s. 32.

²⁴ Tarquin King of Rome. Britannica [online]. [cit. 2022-07-31]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Tarquin-king-of-Rome-534-509-BC>

²⁵ GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*. 3. vyd. v českém jazyce. Přeložil Alena JINDROVÁ. Praha: BB/art, 2010. ISBN 978-80-7381-769-5. s. 220–221.

²⁶ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 32.

²⁷ KRŠKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: (kapitoly z dějin)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-24-6. s. 102.

a škodí-li ostatním částem těla, tak i tato divoká a nestvůrná šelma v podobě člověka musí být odloučena od těla lidské společnosti“.^{28 29}

1.4 Vybrané myšlenky křesťanského středověku

Raní křesťané se tehdejší politikým životem příliš nezabývali a revoluční myšlenky jim byly cizí.³⁰ Křesťani ovšem přijali koncept přirozeného práva³¹, které stálo nad státem, právem i konvenční morálkou obce. Dle Tertuliána bylo pozitivní právo platné pouze tehdy, pokud bylo v souladu s právem přirozeným. Myšlenku práva na odpor nalezneme u raně křesťanského myslitele Órigéna, který tvrdil, že dostane-li se pozitivní právo do zjevného rozporu s právem božím, lze se proti němu postavit na odpor.³² Dle Órigéna vyžadovala vzpoura proti státní moci relevantní důvod, založený na přirozeném právu.³³ Odlišný přístup najdeme v *Listě Římanům*, kde sv. Pavel vyzývá k podřízení se vládní moci, jelikož „není moci, leč od Boha“. Vzepření se vládnoucí moci znamenalo vzpírat se Božímu řádu. Zároveň se ale vládcové museli „držet svých úkolů“. Pokud dle církve selhali, přestávali být v očích církve služebníky Boha.³⁴ Papež sv. Ambrosius následně přímo prohlásil, že vládce podléhá církevní jurisdikci. Zápasu světské a církevní moci o převahu se věnovala celá řada středověkých myslitelů.³⁵

Významný středověký myslitel sv. Augustin ve svém díle, podobně jako jeho předchůdci, pracuje s myšlenkou přirozených práv. V jeho pojetí se jedná o věčný zákon Boží vůle, který je božským darem a projevuje se aktem vůle. Je tedy možné odmítnout povinnosti ukládané státem ve jménu vyšších závazků. Přirozené právo má být opět v souladu s právem pozitivním, jinak by adresáty vnitřně nezavazovalo.³⁶

---

²⁸ CICERO, Marcus Tullius a Jaroslav LUDVÍKOVSKÝ. O povinnostech: rozprava o třech knihách věnovaná synu Markovi. Praha: Svoboda, 1970. *Antická knihovna*, sv. 6. s. 136.

²⁹ Pozn. ideu práva na odpor nalezneme také v germánských tradicích zvykového práva. KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 35.

³⁰ KRŠKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: (kapitoly z dějin)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-24-6. s. 125.

³¹ Pozn. koncept přirozeného práva pocházel od apoštola Pavla, který vysvětloval, že pro pohany je zákonem to, co mají vepsáno v srdci. KRŠKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: (kapitoly z dějin)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-24-6. s. 126.

³² KRŠKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: (kapitoly z dějin)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-24-6. s. 126.

³³ Tamtéž, s. 130.

³⁴ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 36.

³⁵ KRŠKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: (kapitoly z dějin)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-24-6. s. 134

³⁶ Tamtéž, s. 139–140.

Další významnou postavou raného středověku byl Jan ze Salisbury, který rozlišoval mezi pravým knížetem a tyranem, který „*šlape po zákonech a lid zotročuje*“.³⁷ Jan ze Salisbury připouští právo zavraždit takového tyrana, a to jakýmkoliv způsobem.³⁸ Oproti tomu podle sv. Tomáše Akvinského tyranovi lze poslušnost odmítnout, poddaní však nemají právo tyranského panovníka zavraždit.³⁹ Sv. Tomáš Akvinský rozlišuje tyrana, který se k moci dostal nelegálně a legitimního panovníka-tyrana, který zneužívá své moci. Poddaní mohou poslušnost odmítnout nelegitimnímu tyranovi, ale v případě legitimního panovníka je nutné zvážit, zda odepření poslušnosti nezpůsobí víc škody než samotná tyranská vláda (či zda se nejedná o plán Prozřetelnosti). Uvedené má pravomoc posuzovat pouze církev, která je zároveň oprávněna iniciovat odstranění tyrana.⁴⁰ Proti nadřazenosti duchovní moci se ve čtrnáctém století vymezil Vilém z Ockhamu. Tvrdil, že přirozená lidská práva a svobody jsou božskou vůlí, proto do nich světská ani církevní moc zasahovat nemůže.⁴¹ Lidé mají dle něho právo svrhnout vládce i papeže, kteří by porušovali přirozený řád z malicherných důvodů.⁴² Podobně Marsilius z Padovy připouští svrnutí nespravedlivého vládce.⁴³ Dále pracoval s konceptem lidové suverenity, když tvrdil, že pouze zákony schváleny světskou mocí jsou opravdu spravedlivé.⁴⁴ Jak upozorňuje J. Kysela, pro kontext je důležité si uvědomit, že pojem lid byl středověkými mysliteli chápán ve smyslu stavů.⁴⁵

Zmínit je třeba i významného španělského jezuitu a filozofa Francisca Suáreze, který se podrobně zabýval problematikou společenské smlouvy, přirozeným právem a také problematikou tyranské vlády. F. Suárez rozděluje tyrany na dvě skupiny. První typ tyрана je uzurpátorem, který uchvátil násilím moc. Takový tyran je označen za veřejného nepřítele, kterého dle F. Suáreze může napadnout kterýkoliv občan za podmínky, že tím může získat zpět svá práva. Druhým typem tyрана je legitimní kníže, který svoji moc závažně zneužívá

---

³⁷ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost. 2.*, aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 38.

³⁸ Dějiny politických a právních učení: vybrané kapitoly: skripta posl. právnické fak. [Díl – I.]. Kolektiv autorů. Praha: Univerzita Karlova, 1984. s. 27.

³⁹ Tamtéž, s. 32.

⁴⁰ KRŠKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: (kapitoly z dějin)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-24-6. s. 157.

⁴¹ Dějiny politických a právních učení: vybrané kapitoly: skripta posl. právnické fak. [Díl – I.]. Kolektiv autorů. Praha: Univerzita Karlova, 1984. s. 40.

⁴² KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost. 2.*, aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 43.

⁴³ Tamtéž, s. 42.

⁴⁴ KREČMAR, Eduard, VEVERKA, Vladimír, ed. *Dějiny politických a právních učení: vybrané kapitoly. 2.* vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1984. s. 41.

⁴⁵ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost. 2.*, aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 43.

a ohrožuje zájmy země. Proti tomuto tyranu mohou přirození představitelé lidu bojovat, prohlásit ho za sesazeného a popřípadě ho i beztrestně zabít. F. Suárez dále připomíná, že daný případ může být také předložen k rozhodnutí papeži. Proti tyranovi druhého typu mohou výlučně vystupovat pouze přirození „představitelé lidu“, nikoliv jednotlivci. Jednotlivec se tak může tyranovi bránit pouze v případě, pokud by vůči němu směřovala násilná agrese ze strany tyrana.⁴⁶

Středověká filozofie v otázce přirozených práv navazovala na antiku. Myšlenky výše zmíněných autorů byly základem pro zpozitivnění práva na odpor v ústavních předpisech.

V jakých právních dokumentech z období středověku právo na odpor nalezneme? První zmínky o právu na odpor se objevují v roce 755 v anglosaském právu za vlády panovníka Siegeberta. Druhým pramenem je *Smlouva Karlovců* z roku 839/842, která umožňovala lidu odepřít poslušnost tomu, kdo by smlouvu porušil.⁴⁷ Následuje *Saské zrcadlo* opravňující odpor proti konkrétnímu rozhodnutí.⁴⁸ Znění v *Saském zrcadle* dokonce připouštělo obecně formulované právo na odpor pro každého.⁴⁹ Tuto právní knihu sepsal kolem roku 1220 Eike von Repgow, který nadřazoval světskou moc nad duchovní.⁵⁰ Další je bula z roku 1222 sepsaná v Uhrách, jenž zakotvuje pro šlechtu právo branného odporu proti panovníkovi, který by porušil nebo omezil ustanovení buly.⁵¹ Posledním a nejdůležitějším dokumentem je dobře známa *Magna Charta Libertatum* z roku 1215, a to konkrétně čl. 61. Pokud král porušil články týkající se bezpečnosti či míru, nebo se vůči někomu dopustil bezpráví, mohl sbor tvořený dvaceti pěti barony vyzvat krále k nápravě, na kterou měl lhůtu 40 dnů.⁵² Jak branný odpor mohl vypadat? Pokud král nápravu nesjednal, mohli baroni krále: „*tísniti a obtěžovati všemi způsoby, kterými budou moci totiž, zabíráním hradů, pozemků a statků.*“⁵³

---

⁴⁶ KOBLÍŽEK Jan. Pojetí společenské smlouvy u Františka Suáreze. *Studia theologica*, 16, č. 1. Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta Palackého univerzity v Olomouci, 1999 [cit. 2022-31-07]. ISSN 2570-9798. Dostupné z: <https://studiatheologica.eu/pdfs/sth/2014/01/04.pdf>. s. 84

⁴⁷ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 37.

⁴⁸ Tamtéž, s. 39.

⁴⁹ WERNISCH, Martin. *Politické myšlení evropské reformace*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2011. 444 s. Reflexe. ISBN 978-80-7429-039-8. s. 135.

⁵⁰ *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 2., dopl. vyd. Praha: Linde, 2004. Vysokoškolské právnícké učebnice. ISBN 80-7201-490-0. s. 379.

⁵¹ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 39–40.

⁵² Tamtéž, s. 40.

⁵³ *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 2., dopl. vyd. Praha: Linde, 2004. Vysokoškolské právnícké učebnice. ISBN 80-7201-490-0. s. 41.

1.5 Vybrané myšlenky novověku

V novověku můžeme najít mnoho různých přístupů k právu na odpor. Mimo níže uvedené je důležité upozornit na myšlenky absolutismu, vycházející z díla Niccola Machiavelliho⁵⁴ a Jeana Bodina, kteří z podstaty představy o absolutním suverénním vládcí právo na odpor vylučují, jelikož lidé se absolutnímu vládcí musí bezvýhradně podřídít.⁵⁵ Přípuštěna byla pouze pasivní opozice vůči tyranovi, který byl ovšem nedotknutelným.⁵⁶

Práve na odpor se stejně jako ve středověku zabývali náboženští myslitelé, konkrétně reformátoři. Jedním z nich byl Martin Luther, který myšlenku práva na jakýkoliv odpor proti panovníkovi obecně odmítal.⁵⁷ M. Luther tvrdil, že každá světská moc pochází od Boha. Panovník představoval nezpochybnitelnou autoritu a jediné, do čeho nesměl zasahovat, bylo svědomí a víra. Dále ztotožnil přirozené právo s křesťanstvím a nastolil myšlenku právního pozitivismu, kdy se výhradním pramenem práva staly pozitivní zákony (jakkoliv mohly být nespravedlivé).⁵⁸ Podobně reformátor Jan Kalvín chápal panovníka jako zástupce Boha a poddaní měli povinnost jej poslouchat.⁵⁹ Evangelická nauka o zákonitém odporu se však v čase posouvala do jiné roviny. Profesor teologie a jeden z nejbližších důvěrníků M. Luthera Johannes Bugenhagen tvrdil, že bez ohledu na náboženskou příslušnost: „...*Zeměpáni, kteří jsou svým úřadem zavázáni ochraňovat svěřený lid, mají odporovat nespravedlnosti, jaká jejich poddané hubí, na těle i na duchu (jsou-li násilím nuceni k modlářství), ať již přichází od kteréhokoliv lupiče a mordýře a Turka, křtěného i nekřtěného*“ (pozn. a tedy možná dokonce i z vyšší hierarchické příčky světského uspořádání).⁶⁰ Sám M. Luther v roce 1538 na otázku, zda je dovoleno bránit se císaři, který se chopí zbraně, odpověděl oproti svým obecně hláсанým názorům ve zcela jiném duchu, a to takto: „*Tu nejde o teologickou, ale právní záležitost. Kdyby válku začal, jednal by jako tyran – jak vůči církevnímu, tak i vůči obecnímu a domácímu řádu. Tady se neptáme, jestli se smí válčit kvůli víře, ale je zřejmé, že se má bojovat za děti a rodinu.*

---

⁵⁴ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost. 2.*, aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 44.

⁵⁵ KRŠKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: (kapitoly z dějin)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-24-6. s. 220–221.

⁵⁶ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost. 2.*, aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 47.

⁵⁷ Tamtéž, s. 41.

⁵⁸ KRŠKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: (kapitoly z dějin)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-24-6. s. 230.

⁵⁹ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost. 2.*, aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 45.

⁶⁰ WERNISCH, Martin. *Politické myšlení evropské reformace*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2011. 444 s. Reflexe. ISBN 978-80-7429-039-8. s. 132.

*Jestli budu mít příležitost, napíšu povzbuzení celému světu, ať každý brání své lidi.*⁶¹ Philipp Melanchthon ospravedlňoval právo na odpor zástupců lidu (tzn. stavů) proti tyranskému vládci či tyranským aktům, přičemž proti „*nespornému a do nebe volajícímu bezpráví*“ se v osobní sebeobraně mohl tyranovi postavit dokonce každý.⁶² Nikolaus Gallus se právu na odpor věnoval ve svém díle *Vyznání a obrana pastýřů i ostatních služebníků magdeburské církve* z roku 1550, ve kterém psal, že pokud vrchnost (světská i církevní) jedná tyransky soustavně a komplexně, mají nižší složky právo i povinnost odporovat, a to i zbraní (pokud to není možné jinak).⁶³ Právo na odpor se ve značné míře odvozovalo ze svrchovanosti lidu (tj. celé místní obce křesťanů), byť reprezentováno smělo být úřady.⁶⁴

Radikální postoje zaujímali tzv. tyranobijci neboli monarchomachové. Obhajovali právo svrhnout tyrana, tedy panovníka, který by porušoval boží řád. Věřící měli dle jejich představy právo na svobodu svědomí a právo svobodně sloužit Bohu.⁶⁵ Jednalo se o velmi rozmanitý ideologický proud. Někteří monarchomachové připouštěli tyrana zabít, jiní to zavrhovali. Moc panovníka dle nich také pocházela od Boha, nicméně panovník získával moc na základě smlouvy s lidem, který se dobrovolně zřekl moci v panovníkův prospěch.⁶⁶ I když zdůrazňovali boží zdroj panovnické moci, světská moc se zakládala již smlouvou s lidmi. Dále pak velice radikální vůdce protestanství Thomas Müntzer prohlašoval, že je třeba zřít tisícileté Kristovo království a vrchnost se buď měla podrobit, nebo být svržena.⁶⁷

Misionář, dominikán a obhájce práv indiánů Bartolomé de las Casas se jako první věnoval tématu vzpoury a odporu v souvislosti s právy nekřesťanů (indiánů) proti tyranské nadvládě křesťanů. Svě stěžejní dílo z roku 1542 nazvané „*O Zemi indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*“ adresoval římskému císaři a španělskému králi Karlovi V., jelikož v něm podal hrůzné svědectví o tyranii conquistadorů vůči domorodému obyvatelstvu.⁶⁸ B. Casas se jako první myslitel důrazně zastává práva indiánů (nekřesťanů) na vzpouru, když odkazuje na Cicera a říká: „*Když některý národ, říše, či město trpí útlakem nebo jiným obtěžováním od nějakého tyрана, může jej oprávněně napadnout a osvobodit se od těžkého jha*

---

⁶¹ WERNISCH, Martin. *Politické myšlení evropské reformace*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2011. 444 s. Reflexe. ISBN 978-80-7429-039-8. s. 140.

⁶² Tamtéž, s. 142–147.

⁶³ Tamtéž, s. 151.

⁶⁴ Tamtéž, s. 152.

⁶⁵ KRSKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: (kapitoly z dějin)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-24-6. s. 231.

⁶⁶ *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 2., dopl. vyd. Praha: Linde, 2004. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-7201-490-0. s. 727.

⁶⁷ Tamtéž, s. 726.

⁶⁸ CASAS, Bartolomé de las. *O zemi indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. 1. vyd. Praha: Lidová demokracie, 1954. 252 s. Politická knihovna Čs. strany lidové; sv. 30. *Hlasy míru*. s. 174.

tím, že jej zabije, podle Cicera, III. knihy spisu *de Officiis*.“⁶⁹ Jak uvádí J. Plojhar: „...*Las Casas*, velký křesťan a humanista 16. století, který válku nenáviděl a prohlašoval ji za největší zlo, plně uznal právo napadených a podrobených národů na odpor proti uchvatiteli. Válka za svobodu a nezávislost je svatý boj za základní práva každého národa a dějinná spravedlnost jej korunuje vítězstvím...“⁷⁰. B. Casas svým myšlením zcela předběhl svoji dobu a jeho neúnavné prosazování práv domorodých obyvatel se projevilo v roce 1542⁷¹ prostřednictvím přijetí tzv. Nových zákonů („*Las Nuevas Leyes de las Indias*“), které mimo jiné stanovily povinnost zacházet s domorodým obyvatelstvem jako se svobodnými poddanými Kastilské koruny.⁷² Výše uvedené zákony jsou, jak konstatuje F. Gel, mimořádné v tom, že: „...sbírka zákonů a nařízení, jedinečná v dějinách práva tím, že je v podstatě probíjovým dílem jednotlivce, jenž nebyl zákonodárcem...“⁷³

Jaký byl postoj katolické církve? Papež Pavel IV. prosazoval oprávnění papeže sesadit panovníka, který by ohrožoval blaho poddaných a zprostit poddané závazku poslušnosti.⁷⁴ Kněz a jezuita Juan de Mariana dokonce tvrdil, že každý občan má právo zabít krále, který bez souhlasu lidí zavádí daně nebo brání jednání demokratického parlamentu.⁷⁵ Myšlenka suverenity lidu byla východiskem pro uznání práva na odpor pro myslitele Johanna Althusiuse a Marsilia z Padovy.⁷⁶

V sedmnáctém století přispěl Hugo Grotius svým pojetím státu jako přirozeného svazku svobodných lidí ke společenskému dobru, ale uzavřením smlouvy se dle jeho názoru lid zbavil práva na odpor, byť by vláda byla tyranskou.⁷⁷ Důležitým myslitelem byl Thomas Hobbes. Jeho pojetí společenské smlouvy uzavřené navždy s absolutním suverénem zabezpečujícím blaho občanů vylučovalo jakoukoliv možnost takového panovníka sesadit. Hobbes se ovšem ve svých

---

⁶⁹ PINTOVÁ, Barbara. *Bartolomé de las Casas a filozoficko-teologické základy lidských práv*. Bakalářská práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. 2010. Katedra Filosofie. Vedoucí práce: Jozef Matula. s. 47.

⁷⁰ CASAS, Bartolomé de las. *O zemi indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. 1. vyd. Praha: Lidová demokracie, 1954. 252 s. Politická knihovna Čs. strany lidové; sv. 30. *Hlasy míru*. s. 11.

⁷¹ pozn. zákony byly Karlem V. již v roce 1545 (na nátlak vlivných skupin) odvolány. CASAS, Bartolomé de las. *O zemi indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. 1. vyd. Praha: Lidová demokracie, 1954. 252 s. Politická knihovna Čs. strany lidové; sv. 30. *Hlasy míru*. s. 214.

⁷² CASAS, Bartolomé de las. *O zemi indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. 1. vyd. Praha: Lidová demokracie, 1954. 252 s. Politická knihovna Čs. strany lidové; sv. 30. *Hlasy míru*. s. 210–211.

⁷³ Tamtéž, s. 210.

⁷⁴ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 47.

⁷⁵ KRŠKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: (kapitoly z dějin)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-24-6. s. 235.

⁷⁶ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 49.

⁷⁷ KRŠKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: (kapitoly z dějin)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-24-6. s. 268.

dřívějších pracích zabýval možnostmi zániku státu usmrcením tyрана či teoretizoval o možnostech vzpoury.⁷⁸ Připouští Hobbes ve svém díle nějaké možnosti oprávněného odporu? Ano, pokud by stát občany významně ohrožoval. Hobbes přiznává lidem právo na obranu proti těm, kteří je ohrožují na svobodě, zdraví a životu. Stejně tak pokud stát selže v jeho hlavní funkci, a to jako garant bezpečí před agresorem.⁷⁹ Mnohem přístupnější myšlenky práva na odpor byl John Locke. Argumentuje konceptem společenské smlouvy uzavřené na základě konsenzu, kdy lidé dobrovolně postupují některá svá práva (přirozená), která měli v přirozeném stavu, aby mohla být ustanovena fungující státní moc. Smlouva není trvalá, mění a obnovuje se na základě vůle občanů. V případě, že státní moc selže, Locke zavádí *ius resistendi* (tzn. právo na revoluci), tedy možnost občanů odvolat vládcu, který zneužívá moc. Právo na revoluci by ovšem mělo být až úplně krajní možností, předejít by se jí mělo vložением moci do různých rukou (tzn. teorie dělby moci).⁸⁰ Právo odepřít poslušnost přiznával lidu i slavný anglický básník John Milton.⁸¹

Jean Jacques Rousseau přichází s naprosto odlišným pojetím společenské smlouvy, která je sice založená na tzv. všeobecné vůli, ale zároveň je v jeho pojetí jedinec nucen se této vůli podřídít, i když je jeho vůle zcela odlišná. Obecná vůle suverénního lidu je omezena pouze lidskými právy.⁸² Rousseau pouze připouští oprávnění suveréna (tedy lidu) sesadit vládu, která by porušovala společenskou smlouvu.⁸³

Kromě výše zmíněných filozofických přístupů je třeba zmínit důležité dokumenty, které zakotvily možnost lidu právo na odpor využít. Jednalo se např. o polský ústavní dokument z roku 1573 přísahu krále Jindřicha z Valois.⁸⁴ Významné bylo *Prohlášení nezávislosti Spojených států amerických* z roku 1776. Prohlášení přiznává lidem nezcizitelná práva a právo lidu svrhnout vládu, která by tato nezcizitelná práva porušovala či zneužívala.⁸⁵ Dalším významným dokumentem byla *Deklarace práv člověka a občana z roku 1789*, která vzešla

---

⁷⁸ KRSKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: (kapitoly z dějin)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-24-6. s. 287–289.

⁷⁹ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost. 2., aktualiz. a rozš. vyd.* Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 51–52.

⁸⁰ KRSKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: (kapitoly z dějin)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-24-6. s. 313.

⁸¹ Tamtéž, s. 315.

⁸² Tamtéž, s. 348–349.

⁸³ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost. 2., aktualiz. a rozš. vyd.* Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 55.

⁸⁴ *Dějiny evropského kontinentálního práva. 2., dopl. vyd.* Praha: Linde, 2004. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-7201-490-0. s. 727.

⁸⁵ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost. 2., aktualiz. a rozš. vyd.* Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 57.

z Velké francouzské revoluce.⁸⁶ Důležitý je konkrétně článek druhý, který za účel každého politického společenství považoval zachování přirozených a nezadatelných práv člověka. Tato práva byla: svoboda, vlastnictví, bezpečnost a právo na odpor proti útlaku.⁸⁷ Slavný Immanuel Kant Velkou francouzskou revoluci hodnotil kladně, ale zároveň nepřiznával občanům právo postavit se na odpor proti tyranii. Doslova psal: „*Proti zákonodárné hlavě státu neexistuje oprávněný odpor národa. Seběmenší pokus v tomto směru je velezradou.*“, na jiném místě se ale dočteme: „...*politika musí padnout na kolena před morálkou a skutečná politika nesmí učinit ani krok, aniž by předtím uctila mravnost.*“⁸⁸ I. Kant dále připouštěl, že vzpoura proti tyranovi by byla legitimní, pokud by si právo vzpoury lid vymínil při uzavření společenské smlouvy.⁸⁹

S právem na odpor dle některých autorů souvisel (tj. v době svého přijetí) také druhý dodatek Ústavy Spojených států amerických, který byl přijat 15. 12. 1791. Dodatek zaručuje občanům právo nosit a držet zbraně a také vytvářet ozbrojené milice. Abolicionista, významný právní teoretik a politický filozof Lysander Spooner považoval druhý dodatek za účinný nástroj, kterým se jednotlivci mohou bránit možné tyranii své vlády a dává ho do souvislosti s právem na odpor. L. Spooner ve svém *Eseji o zkoušce poroty* z roku 1852 píše: „...*Je zřejmé, že jediná jistota proti tyranii vlády spočívá v násilném odporu proti bezpráví; protože nespravedlnost bude jistě vykonána, pokud se tomu nebude násilně bránit... Tudiž tento násilný odpor vůči nespravedlnosti vlády je jediným možným způsobem. Pro zachování svobody je nezbytné, aby tento odpor byl pro veškerou právní svobodu legalizován. Je naprosto samozřejmé, že tam, kde neexistuje zákonné právo bránit se útlaku vlády, nemůže existovat žádná právní svoboda...*“⁹⁰ L. Spooner dále uvádí, že právo na odpor (myšleno jako právo bránit se proti útlaku vlády) je Ústavou Spojených států amerických uznáváno jako právo zákonné a ústavní. Stejně tak v ústavách amerických států je právo na odpor proti útlaku v různých formách uznáváno jako přirozené, zákonné a ústavní právo.⁹¹ L. Spooner byl také výrazným odpůrcem otroctví, které označoval za protiústavní. V reakci na nechvalně známý zákon o uprchlých otrocích (*Fugitive Slave Act*), který byl přijat Kongresem roku 1850, napsal ve

---

⁸⁶ Tamtéž, s. 58.

⁸⁷ Prohlášení práv člověka a občana 26. 8. 1789.

⁸⁸ KRSKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: (kapitoly z dějin)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-24-6. s. 374–375.

⁸⁹ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 59.

⁹⁰ SPOONER, Lysander. An Essay on the Trial by Jury (1852). *Lysanderspooner* [online]. [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: <http://www.lysanderspooner.org/works>

⁹¹ SPOONER, Lysander. An Essay on the Trial by Jury (1852). *Lysanderspooner* [online]. [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: <http://www.lysanderspooner.org/works>

svém díle *Obrana uprchlých otroků*, že úředníci a vládní zaměstnanci nesmí porušovat práva jednotlivců na základě protiústavního zákona, který je z pohledu Ústavy neplatný a nemůže tak nikomu udělit autoritu. Pokud vládní zaměstnanci zákon překročí (tj. postupují dle protiústavního zákona), ztrácí ochranu a lze se jim postavit stejným způsobem jako každému jinému narušiteli. Dále opět dává do souvislosti právo na odpor proti uzurpacím vlády či nezákonnému násilí vládních zaměstnanců s právem nosit zbraň.⁹²

Významný americký právník Joseph Story upozorňoval v komentáři věnující se druhému dodatku, že odzbrojení lidí a nahrazení domobrany armádou je jedním z běžných způsobů, jak tyranii dosahují svého cíle bez odporu. Milice mají být přirozenou obranou země proti invazím, domácím povstáním a také proti tyranské vládě, která uzurpuje moc. Občané tak mají v ruce účinný nástroj, kterým mohou kontrolovat svévolné převzetí moci tyranou a také nad nimi případně zvítězit.⁹³

1.6 19. a 20. století

Pro vývoj práva na odpor v devatenáctém století bylo důležité pojetí právního státu, který měl sloužit jako lepší pojistka proti případnému zneužití moci. Zakotvení práva na odpor se chápalo jako zakotvení práva na porušení zákona, a nebylo tedy žádoucí. Odpor se připouštěl pouze ve formě morálního boje proti tyranii, nikoliv jako oprávnění občanů dle pozitivního práva.⁹⁴ V 19. století však již najdeme první ústavy, které právo na odpor přímo zakotvovaly. Ku příkladu Ústava Mexika měla od roku 1814 do roku 1917 v čl. 14 zakotveno nepopiratelné právo lidí změnit, upravit nebo zrušit vládu, kdykoliv je to nutné pro štěstí lidí. Stejně znění bychom našli v Ústavě Sjedenocných provincií La Platy z roku 1828.⁹⁵

Kdy je možné uchýlit se k odporu, může objasnit práce Gustava Radbrucha. Řešení konfliktu mezi právní jistotou (pozitivním právem) a spravedlností (přirozeným právem) formuloval G. Radbruch ve své významné právně filozofické tezi v roce 1946 : „*Konflikt mezi*

---

⁹² SPOONER, Lysander. A Defense for Fugitive Slaves, Against the Acts of Congress of February 12, 1793 & September 18, 1850. *Lysanderspooner* [online]. [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: <http://www.lysanderspooner.org/works>

⁹³ STORY, Joseph. *A Familiar Exposition of the Constitution of the United States: Containing a Brief Commentary on Every Clause, Explaining the True Nature, Reasons, and Objects Thereof*. The Lawbook Exchange, Ltd. ISBN 978-1886363717. s. 264–266.

⁹⁴ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 61.

⁹⁵ GINSBURG, Tom, LANSBERG-RODRIGUEZ, Daniel & VERSTEEG, Mila. When to Overthrow your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions. *60 UCLA Law Review* 1184 (2013) [online]. 1953 [cit. 2022-31-07]. ISSN: 1943-1724. s. 1253–1258. Dostupné z: https://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles/2810/

*spravedlností a právní jistotou lze patrně řešit jen tak, že pozitivní právo, zajišťované předpisy a mocí, má přednost i tehdy, když je obsahově nespravedlivé a neúčelné, to ovšem vyjma případu, kdy rozpor mezi pozitivním zákonem a spravedlností dosáhne tak nesnesitelné míry, že zákon jako nepatřičné právo musí spravedlnosti ustoupit.*⁹⁶ Použití Radbruchovy formule a uchýlení se k právu na odpor je možné ve fungujícím právním státě jen jako krajní možnost, ke které lze přistoupit až po vyčerpání všech dostupných právních nástrojů, které daný rozpor mohou odstranit.⁹⁷

1.7 Historie práva na odpor v českých zemích

Zajímavým a málo známým středověkým institutem byl tzv. aberacht. Jednalo se o říšskou světskou klatbu. Pokud byla uvalena císařem Svaté říše římské na krále, tak jeho podřízení feudálové mu museli okamžitě vypovědět poslušnost.⁹⁸

Náboženský myslitel a kněz Jan Hus (podobně jako Jan Viklef) tvrdil, že pokud je vladař ničemný nebo nevěřící, tak takový vladař ztrácí moc a poddaní nejsou jeho zákony vázáni.⁹⁹ J. Hus ve svém spise *O Církvi* píše: „*Podřízení jsou povinni poslouchat ochotně a radostně ctnostné, ano i neřádné představené, pokud rozkazují plnit přikázání pána Ježíše Krista...proto jako se nám přikazuje, abychom poslouchali představené ve věcech dovolených a čestných s přihlédnutím k okolnostem, tak se nám přikazuje, abychom se jim vzepřeli tváří v tvář, když žijí v rozporu s Božskými radami nebo přikázáními.*“¹⁰⁰

P. Molek mezi příklady práva na odpor z českých dějin řadí všechny tři pražské defenestrace z let 1419, 1483 a 1618.¹⁰¹ Historickým pramenem, který obsahuje právo na odpor, byla *Česká konfederace* z roku 1619.¹⁰² Jednalo se o ústavní dokument o sto člancích, přičemž důležitým byl čl. 30, který opravňoval stavy svrhnout krále v případě, že by porušoval stavovská práva. Odpovědnost panovníka stavům vycházela z výše zmíněného hnutí

---

⁹⁶ RADBRUCH, Gustav. *O napětí mezi účely práva*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-919-7. s. 40–41.

⁹⁷ Tamtéž, s. 44.

⁹⁸ HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí 2. Od časů Přemysla Otakara I. do nástupu Habsburků*. 3. vyd. Praha: Baronet, 1997. ISBN 8072140140. s. 53.

⁹⁹ KOBLÍŽEK, Jan. *Pojetí společenské smlouvy u Františka Suáreze*. Studia theologica. Studia theologica 16, č. 1. Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta Palackého univerzity v Olomouci, 1999 [cit. 2022-31-07]. ISSN 2570-9798. Dostupné z: <https://studiatheologica.eu/pdfs/sth/2014/01/04.pdf>. s. 81.

¹⁰⁰ HUS, Jan. *O církvi*. Přel. František Dobiáš, Amedeo Molnár. 1. vyd. Praha: Československá akademie věd, 1965. s. 170.

¹⁰¹ MOLEK, Pavel. *Politická práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Lidská práva. ISBN 978-80-7478-502-3. s. 559.

¹⁰² KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 49.

monarchomachů.¹⁰³ Jan Jesenský ve svém spisu *Pro vindiciis contra tyrannos* z roku 1620 se myšlenkami monarchomachů podrobně zaobírá.¹⁰⁴

Mezi českými mysliteli zabývajícími se právem na odpor byl také Jan Amos Komenský, který uznával právo na odpor proti tyranii.¹⁰⁵

V době bělohorské se předmětným tématem zabýval i lékař a astronom Šimon Partlic ve svém díle *Flagellum Dei: to jest bič aneb metla Boží* z roku 1620.¹⁰⁶ V pátém oddílu se věnoval válce poddaných proti vrchnosti, a to konkrétně dvěma otázkami: zda se má poddaným dovolit, aby nosili zbraně (které mohou snadno použít proti vrchnosti) a zda poddaní mohou z důvodů své odlišné víry povstat proti své vrchnosti a vést proti ní válku. Na první otázku odpovídá kladně, jelikož je nutné, aby se poddaní mohli ubránit nepříteli při napadení země či při útoku cizích žoldněrů. Odpor poddaných z důvodů odlišné víry, než kterou vyznává jejich panovník, není dle něho (s odkazem na učení M. Luthera a Kalvína) přípustný (i kdyby byl panovník tyranem). Jiná situace by nastala v případě náboženského útlaku, pokud panovník nedovolil či bránil poddaným v jejich víře, jelikož pak by byl odpor poddaných zcela legitimní. Poddaní, kteří mají právo na odpor z důvodů své víry, byli dle Partlice pouze příslušníci nižších úřadů. V 16. století však rozlišujeme dva rozdílné přístupy. Někteří luteráni tvrdili, že právo na ozbrojený odpor proti vrchnosti mají pouze nižší úřady. Naopak kalvinisté byli toho názoru, že k ozbrojenému právu na odpor se mohou uchýlit jednotlivci, či dokonce lid.¹⁰⁷

Teoreticky se právem zákonného odporu a revoluce zabýval Karel Havlíček Borovský v člancích ve Slovanu (1850/1851). V jednom z jeho článků se dočítáme: „*Zákonní odpor je nejlepší prostředek k hájení svobod proti větší moci...zákonní odpor jest první a nevyhnutelný stupeň k dosažení pravé svobody...*“¹⁰⁸ Odpor vychází dle K. H. Borovského z vrozeného (Bohem daného) citu pro spravedlnost a právo. Pokud se národ podrobuje libovůli vlády, tím hůře se s ním nakládá. K. H. Borovský nabádal k uplatňování zákonného odporu, jehož limitem

---

¹⁰³ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-39-4. s. 86.

¹⁰⁴ URBÁNEK Vladimír. Simeon Partlicus a jeho příspěvek k politickému myšlení doby bělohorské. Typologie válek a právo na odpor. *Studia comeniana et historica. Musaeum comenii hunno brodense* XXIX. č. 62. 1999 Uherský Brod: Muzeum J. A. Komenského. ISSN: 0323-2220. s. 72.

¹⁰⁵ KUMPERA, Jan. Poselsví J. A. Komenského pro vzdělanost a humanitu dneška. Referát přednesený 15. listopadu 1999, v den výročí Komenského smrti, na Obecné poradě '99 - Sto let uprostřed Evropy, pořádané Nadací Pangea v Praze. [online]. [cit. 2022-15-08]. Dostupné z: <http://www.vialucis.cz/Komensky.htm>

¹⁰⁶ URBÁNEK Vladimír. Simeon Partlicus a jeho příspěvek k politickému myšlení doby bělohorské. Typologie válek a právo na odpor. *Studia comeniana et historica. Musaeum comenii hunno brodense* XXIX. č. 62. 1999 Uherský Brod: Muzeum J. A. Komenského. ISSN: 0323-2220. s. 62.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 69–71.

¹⁰⁸ BOROVSKEÝ, Karel Havlíček. Něco o zákonním odporu. *Slovan, 1850 – 1851*. [online]. [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: <http://texty.citanka.cz/havlicek/s11-136.html>

je použití násilí.¹⁰⁹ K revoluci se staví skepticky. Pokud se k revoluci někdo uchýlí, měl by mít nejen naději na to vyhrát, ale také naději v to, že po revoluci nastolí lepší svobodu a vládu, než která zde byla před revolucí. Nejlepší je dle K. H. Borovského taková revoluce, která se obejde bez násilí a krve.¹¹⁰

Z českých literárních děl lze zmínit hru *Matka* napsanou Karlem Čapkem v roce 1938. Karel Čapek se i přes svůj pacifismus hluboce zamýšlel nad možností a podmínkami násilné obrany. Nakonec došel k názoru, že: „...v některých případech je násilí nejen oprávněné, ale i nutné. Těm, kdo se rozhodli pro násilí, je třeba se postavit stejným způsobem.“¹¹¹

K právu na odpor se váží události druhé světové války během tzv. doby nesvobody a samozřejmě také období komunistického režimu. Oběma se budu věnovat ve IV. části této práce.

Na závěr historického exkurzu zmíním projev Václava Havla z revolučního roku 1989, který se zmiňuje o vzniku Sametové revoluce s odkazem na odpor: „...*Naše pokojná revoluce vznikla z odporu studentů a posléze celého národa proti násilí, špíně, intrikám, bezpráví, mafím, privilegiím a perzekucím. Zachovejme jí její čistotu, mírumilovnost, láskyplnost i její vesele přátelský příchod! ...*“¹¹²

---

¹⁰⁹ BOROVSÝ, Karel Havlíček. Něco o zákonném odporu. *Slovan, 1850 – 1851*. [online]. [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: <http://texty.citanka.cz/havlicek/sl1-136.html>

¹¹⁰ BOROVSÝ, Karel Havlíček. Revoluce. *Slovan, 1850 – 1851*. [online]. [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: <http://texty.citanka.cz/havlicek/sl1-82.html>

¹¹¹ ORT, Thomas. *Umění a život v modernistické Praze: Karel Čapek a jeho generace, 1911-1938*. Přeložil Tomáš MÍKA. Praha: Argo, 2016. ISBN 978-80-257-1748-6. s. 223–224.

¹¹² Projev k demonstrantům na Václavském náměstí / Václav Havel / Atlas Transformace. 1989 *Monument Transformace* [online]. ©2008 [cit. 2022-07-31]. Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/p/projev/projev-k-demonstrantum-na-vaclavskem-namesti.html>

2 Právo na odpor a související instituty a pojmy

Účelem této části je zodpovědět si otázku, co to vlastně právo na odpor je. Právem na odpor se zde proto budu zabývat z hlediska filozofických a teologických přístupů. Pro lepší pochopení uvádím přirozenoprávní teorii a teorii společenské smlouvy, které se práva na odpor dotýkají a také se jim okrajově věnuji v historickém přehledu. Vývoj práva na odpor je v našem kulturním prostředí úzce spjat s křesťanskými mysliteli, proto jsem do své práce zařadila i oficiální postoj současné katolické, pravoslavné a protestantské církve. Dále uvádím i antropologický přístup. Následně je proveden rozbor souvisejících institutů a pojmů obecně a také z pohledu českého práva. Nakonec je zařazena mezinárodní úprava práva na odpor.

2.1 Pojem práva na odpor

Pojem „*právo na odpor*“ není jednoduché jednoznačně vymezit. Uvádím zde tři definice, které ilustrují, jak rozdílně lze právo na odpor chápat:

- 1) v obecné rovině lze právo na odpor definovat jako: „*Formu hlasu, kterou lidé uplatňují za extrémních okolností. Je oprávněna pouze v případech značného právního odcizení, kdy se právo (nebo jeho aplikace) výrazně a systematicky liší od vůle společnosti jako celku.*“¹¹³ Zároveň zde musí být určitá úroveň zneužívání, která nepřipouští alternativní řešení než odpor, a jiné cesty nápravy nesmí být dostupné nebo účinné. K právu na odpor se lze uchýlit jen v naprosto výjimečných případech za situace, kdy se míra nespravedlnosti stane skutečně nesnesitelnou.¹¹⁴ Tato definice nejvíce odpovídá představě odporu proti tyranu (i ve smyslu tyranské vlády, strany, cizí uzurpující moci apod.), který může být svržen lidem v případě, že dochází k zneužívání moci v podobě porušování práv či svobod nebo systémových hodnot. Tato definice zároveň vyžaduje, aby odpor byl schvalován většinou společnosti, přičemž v historii zcela jistě najdeme příklady, kdy oprávněný odpor skupin jednotlivců nebyl většinovou společností schvalován.
- 2) Právo na odpor lze však vnímat i jako nejzazší právo každého člověka proti zásahu do jeho základních práv a svobod, a to i ze strany např. státu. Takové pojetí můžeme najít v v čl. II *Deklarace práv člověka a občana* ze dne 26. 8. 1789, který říká: „*Účelem*

---

¹¹³ GINSBURG, Tom, LANSBERG-RODRIGUEZ, Daniel a VERSTEEG, Mila. When to Overthrow your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions. *60 UCLA Law Review* 1184. [online]. 2013 [cit. 2022-31-07]. ISSN 1943-1724, s. 1191. Dostupné z: https://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles/2810/

¹¹⁴ Tamtéž, s. 1191–1192.

*každého politického společenství je zachování přirozených a nezadatelných práv člověka. Tato práva jsou: svoboda, vlastnictví, bezpečnost a právo na odpor proti útlaku.*¹¹⁵

- 3) Právem na odpor se v současné demokratické společnosti může rozumět: „*Odvracení útoku směřujícího proti základům demokratického řádu právního státu, který je založen na respektu k lidským právům.*“¹¹⁶ Odpor zde může mít mnoho podob, rozlišujeme odpor násilný a nenásilný, aktivní a pasivní, či směřující proti vnitřnímu utlačovateli, anebo proti diktátu cizí moci.¹¹⁷ Tato definice práva na odpor, která připouští široký výklad, směřuje na ty případy, kdy je demokratický stát již nastolen.

Tři výše uvedené kontrastní definice ukazují na nejednoznačnost pojmu práva na odpor. Zároveň z neurčitosti definice práva na odpor vyplývá celá řada otázek, jak ho uchopit.

Jak je právo na odpor upraveno v pozitivním právu v České republice? Čl. 23 Listiny nám říká: „*Občané mají právo postavit se na odpor proti každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod, založený Listinou, jestliže činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny.*“¹¹⁸ Oproti třem uvedeným definicím je zřejmé, že pro využití čl. 23 Listiny v praxi by bylo třeba splnit současně celou řadu kritérií. Oprávněnými subjekty jsou pouze občané, demokratický právní řád musí být „odstraňován“ a jakékoliv jiné možnosti nápravy musejí být znemožněny za současného ochromení ústavních orgánů. Otázkou zůstává, zda tato omezení mají ospravedlnitelný důvod. Ve III. části této diplomové práce budou jednotlivé problematické aspekty čl. 23 Listiny podrobeny detailnímu rozboru, přičemž různé koncepty práva na odpor zde uvedené, mají vliv na to, jak budu čl. 23 Listiny vykládat.

2.2 Filozofická, náboženská a antropologická východiska a přístupy

Následující výklad navazuje na I. část diplomové práce, která se zabývá historií. Nejdříve podrobněji vymezím přirozenoprávní teorii a teorii společenské smlouvy, které jsou pro kontext práva na odpor klíčové. Následně se budu zabývat současnými postoji církvi a antropologickým hlediskem.

---

¹¹⁵ Prohlášení práv člověka a občana (26. 8. 1789). *Prameny.historie.upol* [online]. [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: http://prameny.historie.upol.cz/artkey/dbt_00F_0000_55_Prohlaseni_prav_cloveka_a_obcana_1789.php

¹¹⁶ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost. 2., aktualiz. a rozš. vyd.* Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 15.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 16.

¹¹⁸ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda, II. díl. 2 aktualizované vydání.* Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-084-0. s. 626.

2.2.1 Přírozenoprávní teorie a teorie společenské smlouvy

Přírozenoprávní teorie rozlišuje pozitivní právo (tj. platné) a právo přirozené. Přirozené právo je jakási množina právních principů, které jsou na státu nezávislé a jsou neměnné. Rozlišujeme tři přístupy přírozenoprávní teorie: 1) teologický (přirozené právo je výrazem božího záměru, východisko pro poddanskou smlouvou), 2) naturalistický (přirozené právo existuje i bez Boha, jedná se o přírodní zákon) a 3) racionalistický (přirozené právo je poznatelné rozumem, základ pro teorii společenské smlouvy).¹¹⁹ Významný římský právník Domitius Ulpianus tvrdil, že: „*přirozené právo je společné všem živým tvorům a lidem.*“, podobně Marcus Tullius Cicero: „*všechny národy a v každé době ovládá jediný, věčný a neměnný zákon.*“¹²⁰ Přírozenoprávní teorie je pro právo na odpor významná z toho důvodu, že přiznává lidským bytostem určitá (lidská) práva. Co když toto právo někdo porušuje? Odpovědí může být legitimní právo odporu proti takovému narušiteli.

Z konceptu společenské smlouvy někteří autoři vyvozovali právo na odpor. K nejvýznamnějším představitelům této teorie patřili v 17. a 18. století Thomas Hobbes, John Locke a Jean-Jacques Rousseau, které na tomto místě znovu zmiňuji (viz část I. kapitola 1.5 této diplomové práce). Jejich odlišné pojetí společenské smlouvy nabízí různé přístupy k možnému vypovězení společenské smlouvy v případě, že je porušována. Obecná definice společenské smlouvy říká, že: „*...společnost a stát vznikají na základě smlouvy mezi lidmi jakožto rovnoprávními, svobodnými a dalšího zdokonalení schopnými bytostmi. Teorie společenské smlouvy předpokládá smluvní přenesení suverénních práv jedinců, kteří dobrovolně a smluvně vytvářejí společnost a stát, na vybraného jedince a jeho prostřednictvím na stát výměnou za ochranu, kterou jim vladař (stát) poskytuje před vnitřním rozvratem nebo před vnějším nepřítelem.*“¹²¹ T. Hobbes chápal společenskou smlouvu absolutně, jelikož se jejím prostřednictvím ustanovuje svrchovaná moc, které se musí každý podřídit, a to v zásadě jednou provždy.¹²² Oproti tomu J. Locke trvá již uzavřené společenské smlouvy podmiňuje neustálým konsenzem mezi ustanovenou mocí a většinovou společností.¹²³ J. Rousseau ve svém známém díle s názvem *O společenské smlouvě* doslova píše: „*...Aby společenská*

---

¹¹⁹ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 5., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-233-2. s. 204–205.

¹²⁰ Tamtéž, s. 209.

¹²¹ Smlouva společenská – Sociologická encyklopedie. *Sociologický ústav AV ČR* [online]. 2017 [cit.2022-08-17]. Dostupné z https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Smlouva_spole%C4%8Densk%C3%A1

¹²² PŘIBÁŇ, Jiří. (1993). *Společenská smlouva - legitimující předpoklad moderních sociálních rádu*. Sociologický časopis / *Czech Sociological Review*, 29(4), 459–470. [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 1965 [cit. 2022-18-08]. ISSN 2336-128X. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/41130924>. s. 462.

¹²³ Tamtéž, s. 467.

smlouva nebyla jen prázdnou formulí, obsahuje mlčky závazek, který samojediný může dáti sílu ostatním, že kdokoliv by odepřel poslechnout obecnou vůli, bude k tomu donucen celým tělesem: to znamená jen, že bude nucen, aby byl svobodný...“¹²⁴ Na uvedených příkladech je ukázáno, jak různí myslitelé přistupovali k možnosti společenskou smlouvu vypovědět. Právo na odpor může zcela jistě sloužit jako krajní nástroj k vypovězení společenské smlouvy v případě, že je porušována, a proto je včleněno do celé řady ústav po celém světě (viz dále).

2.2.2 Katolická církev

Katolická církev se k právu na odpor staví zdrženlivě, ale neodmítá jej. V Matoušově evangeliu můžeme číst: „...*Dávejte tedy, co je císařovo, císaři, a co je Boží, Bohu.*“¹²⁵ Co to znamená? Jde o apel žít jako spořádaný občan dle právního řádu dané země. Nemusí se jednat pouze o plnění povinností, ale i o vyjádření nesouhlasu např. ve formě bojkotu, pokud to spravedlnost vyžaduje. Křesťan však na prvním místě usiluje o hledání Božího království. Z jeho hledání plyne poznání, co je spravedlnost. Následně pak má dát císaři, co mu patří – podporu či odboj.¹²⁶ Stane-li se legitimní státní autorita nespravedlivou a protiví-li se Božímu zákonu, občané už vůči ní nejsou vázáni poslušností.¹²⁷ Tento přístup souvisí s myšlením velkých filozofů středověkého myšlení sv. Augustinem a sv. Tomášem Akvinským (viz I. část diplomové práce, kapitola 1.4. s názvem Vybrané myšlenky křesťanského středověku).

Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě přímo říká: „*Když veřejná moc překračuje svou pravomoc a občany utlačuje, nemají odmítat, co objektivně vyžaduje obecné blaho: má jim však být dovoleno hájit svá práva i práva svých spoluobčanů proti zneužívání moci, ovšem v mezích přirozeného práva a zásad evangelia...*“¹²⁸. Násilný odpor je teology schvalován zejména po zkušenostech s nacionálněsocialistickými a komunistickými diktaturami. Opírají se o tři hlavní argumenty:

1) přirozené právo nemůže ponechat národ bez spravedlivých a účinných prostředků k obraně proti nespravedlivé moci;

---

¹²⁴ ROUSSEAU, Jean-Jacques a Markéta ŠÁLENÁ. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. Knihovna společenských věd. ISBN 80-86473-10-4. s. 29.

¹²⁵ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 33.

¹²⁶ Křesťan a politika? Jak (ne)? *Víra.cz, Bůh, křesťanství* [online]. 1998 [cit. 2022-15-08]. Dostupné z: <https://www.vira.cz/texty/clanky/krestan-a-politika-jak-ne>

¹²⁷ PESCHKE, Karl-Heinz. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999. Theologica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-331-0. s. 536.

¹²⁸ Tamtéž, s. 535.

2) státní autorita drží svou moc jen s ohledem na obecné dobro. Pokud vládce zneužívá svoji moc, státní moc se navrácí lidu;

3) teologie uznává právo jednotlivce na sebeobranu proti násilí, pokud je toto právo přiznáno jednotlivci, nelze ho upřít národu jako celku.¹²⁹

Využití práva postavit se na odpor (pomocí násilí) má dle teologů své konkrétní podmínky. Předně se vláda musí provinit hrubým, dlouhodobým zneužíváním své autority (např. potlačuje základní občanské svobody), musí dojít k bezúspěšným pokusům pokojného a nenásilného odporu a musí zde být důvodná naděje, že násilný odpor bude úspěšný a že se dané poměry ještě nezhorší (tj. je vyžadována dobrá organizace odporu). Další podmínkou je, aby užití násilí nepřekročilo míru, jež je nutná a dostačující k odstranění tyranské moci. A nakonec musí být rozhodnutí o oprávněnosti a zahájení násilného odporu učiněno jménem lidu a nesmí zůstat soukromou záležitostí jen několika nespokojených jednotlivců.¹³⁰

2.2.3 Pravoslaví, protestanství

V pravoslavné církvi také najdeme pravidla týkající se práva na odpor a občanské neposlušnosti. Svým členům pravoslavná církev předepisuje podrobit se státní moci bez ohledu na vyznání jejich nositelů.¹³¹ Pravoslavná církev je loajální ke státu, zároveň ale pokud by stát nutil pravoslavné věřící k zřeknutí se své víry, církev poslušnost státu odmítne.¹³² Pravoslavný křesťan je povinen dodržovat všechny světské pozemské zákony. To ovšem neplatí v případě, že by splnění zákonných požadavků ohrožovalo jeho věčnou spásu, odpadnutí od víry či vykonání hříchu vůči Bohu nebo svému bližnímu. V takové situaci musí pravoslavný věřící aktivně vystoupit zákonnými prostředky a pokud to není možné anebo efektivní, má přímo povinnost zaujmout postoj občanské neposlušnosti.¹³³

Evangelická církev metodistická také vyzývá své věřící k dodržování právního řádu. Nicméně přiznává jednotlivcům právo na odpor či neposlušnost vůči nespravedlivým nebo diskriminačním zákonům, pokud zároveň vyčerpali všechny možnosti zákonného protestu.

---

¹²⁹ PESCHKE, Karl-Heinz. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999. Theologica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-331-0. s. 538–539.

¹³⁰ Tamtéž, s. 539–540.

¹³¹ *Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve: Osnovy social'noj koncepcii Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi*. Přeložil Michal TĚRA. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. Pro Oriente. ISBN 978-80-86818-91-7. s. 31.

¹³² Tamtéž, s. 37.

¹³³ Tamtéž, s. 49.

Odpor či občanská neposlušnost musejí být vždy nenásilné a jednotlivec má povinnost nést následky své neposlušnosti.¹³⁴

Jako příklad odporu lze uvést činnost Českobratrské církve evangelické, v rámci které vzniklo hnutí *Nová orientace*, jehož členové aktivně vystupovali proti ideologii komunistického režimu, a to formou zpracovávání otevřených memorand, rezolucí, kritických prohlášení adresovaných státním institucím a také vystupovali proti normalizaci. V roce 1977 vznikl dokument *Petice 31*, neboli *Dopis skupiny 31 příslušníků Českobratrské církve evangelické* adresovaný Federálnímu shromáždění ČSSR s požadavky na dodržování lidských práv v souvislosti s vírou. Za tento odpor byli pochopitelně perzekuováni.¹³⁵

2.2.4 Antropologické hledisko

Přední profesor antropologie a primatolog Richard Wrangham se ve své knize *Paradox dobra-podivný vztah mezi ctností a násilím v evoluci člověka* mimo jiné zabývá otázkou agresivity, násilím a morálkou u člověka z hlediska evoluce. Agresi můžeme dělit na proaktivní (plánovitě a promyšlené šikanování, tyranizování či získávání dominance bez vážného důvodu) a reaktivní (agresivní chování jako obranná reakce vůči hrozbě nebo útoku). Lidé mají silně vyvinutou agresi proaktivní a nízké sklony k agresi reaktivní (narozdíl od zvířat), k čemuž došlo v průběhu evoluce.¹³⁶

Proč jsou lidé v porovnání s jinými živočišnými druhy v mnoha ohledech méně agresivní, se snažil zodpovědět již Charles Darwin, který došel k závěru, že: „*Pokud jde o morální vlastnosti, určitá eliminace nejhorších dispozic je vždy pokrokem i v nejcivilizovanějších zemích. Zločinci jsou popraveni nebo uvězněni na dlouhou dobu, aby nemohli přenášet své špatné vlastnosti...Násilní a svárliví muži často dospějí ke krvavému konci*“¹³⁷. Moderní způsob trestání se však v prehistorické společnosti nenacházel, proto Darwin připouští, že pokud by se tehdy naši předci systematicky vypořádávali s výjimečně agresivními muži, mohla by jejich poprava vést k evoluční změně, jelikož morálka se dle Darwina vyvíjela v důsledku snižování agresivity.¹³⁸ Nová hypotéza exekuce tvrdí, že v pleistocénu se muži z dané komunity systematicky spojili za účelem úmyslné a promyšlené

---

¹³⁴ *Řád Evangelické církve metodistické: výroční konference v České a Slovenské republice: česká verze*. Praha: Evangelická církev metodistická, 2015. ISBN 978-80-7356-036-2. s. 84.

¹³⁵ ŽÁČEK, Pavel. *Vyjádření úcty a vděčnosti: sborník o protikomunistickém odboji*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Vojenský historický ústav (VHÚ) Praha, 2013. ISBN 978-80-7278-623-7. s. 86–87.

¹³⁶ Člověk je jediný druh na planetě, který dokáže naplánovat vraždu tyrana, říká antropolog z Harvardu. *Deník N – Nezávislý český deník* [online]. [cit. 2022-08-15]. Dostupné z: <https://denikn.cz/256446/clovek-je-jediny-druh-na-planete-ktery-dokaze-naplanovat-vrazdu-tyrana-rika-antropolog-z-harvardu/>

¹³⁷ WRANGHAM, Richard W. *The goodness paradox: the strange relationship between virtue and violence in human evolution*. New York: Pantheon Books, 2019. ISBN 9781101870914. s. 156–157.

¹³⁸ Tamtéž, s. 158–159.

vraždy těch členů skupiny, kteří byli agresivní a násilní, a zároveň je nezajímalo, co si o nich ostatní členové komunity myslí. Poprava se tedy stala nástrojem, jak zabránit násilnému či dominujícímu členu skupiny, aby se stal tyranem.¹³⁹ Před 300 000 lety začal v lidském společenství systematický selekční tlak proti tyranům (alfa samcům), kdy v důsledku schopnosti být proaktivně agresivní, postupně klesala míra reaktivní agresivity. R. Wrangham zmiňuje, že systematická poprava tyranů (alfa samců) je vlastní nejen společnostem lovců a sběračů, ale je vlastní všem společnostem světa a doslova říká: „*Je to v podstatě lidská přirozenost.*“¹⁴⁰ Zároveň jsou lidé jediným druhem na planetě, který díky vyspělé schopnosti dorozumět se řečí umí naplánovat vraždu tyrana.¹⁴¹

I přesto, že R. Wrangham tvrdí, že jsme se stali mírumilovnější společností vražděním nejagresivnějších mužů v komunitě, trest smrti v současnosti důrazně odmítá. Zároveň připomíná, že ne vše, co je přirozené a bylo vlastní našim předkům, by mělo mít v naší moderní společnosti místo.¹⁴²

Jako další důsledek vzpoury beta mužů proti tyranovi (alfa samci) R. Wrangham uvádí vznik schopnosti lidí morálně jednat. Po zavraždění tyrana získali vzbouření muži moc nad ostatními a nastolili nová pravidla pro chod komunity, jejichž porušení vedlo k trestu. Evolučně tak byli zvýhodněni ti členové komunity, kteří dodržovali nově nastolená pravidla: „*Morálka se zrodila ve snaze nebýt terčem spravedlnosti komunity.*“¹⁴³

2.3 Instituty a pojmy příbuzné s právem na odpor

2.3.1 Výhrada svědomí

Výhradu svědomí lze definovat jako: „*Odmítnutí splnit povinnost, jejíž vykonání vyžadují úřední orgány nebo právní normy, s odvoláním se na požadavek svědomí, přičicí se vykonání dané činnosti, přičemž toto odmítnutí chce podtrhnout nadřazenost morálního zákona nad právním.*“¹⁴⁴ Úzce souvisí se svobodou myšlení, svědomí a náboženství, přičemž dle

---

¹³⁹ WRANGHAM, Richard W. *The goodness paradox: the strange relationship between virtue and violence in human evolution*. New York: Pantheon Books, 2019. ISBN 9781101870914. s. 170.

¹⁴⁰ Člověk je jediný druh na planetě, který dokáže naplánovat vraždu tyrana, říká antropolog z Harvardu. *Deník N – Nezávislý český deník* [online]. [cit. 2022-08-15]. Dostupné z: <https://denikn.cz/256446/clovek-je-jediny-druh-na-planete-ktery-dokaze-naplanovat-vrazdu-tyrana-rika-antropolog-z-harvardu/>

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² WRANGHAM, Richard W. *The goodness paradox: the strange relationship between virtue and violence in human evolution*. New York: Pantheon Books, 2019. ISBN 9781101870914. s. 335–336.

¹⁴³ Interview with Anthropologist Richard Wrangham – DER SPIEGEL. *DER SPIEGEL* [online]. 1994 [cit. 2022-08-17]. Dostupné z: <https://www.spiegel.de/international/interview-with-anthropologist-richard-wrangham-a-1259252.html>

¹⁴⁴ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde, 2010. Praktická právnická příručka. ISBN 978-80-7201-805-5. s. 65.

některých je přímo její součástí.¹⁴⁵ Uchýlit se k uplatnění výhrady svědomí lze za situace, kdy jedinec cítí silný rozpor mezi svědomím a vykonáním povinnosti. Rozpor může vyplývat z náboženského či jiného osobního přesvědčení a zároveň by se výhrada neměla přičít základním hodnotám většinové společnosti, jelikož společnost by měla být ochotna výhradu tolerovat.¹⁴⁶ Mezi příklady výhrad svědomí lze uvést lékaře odmítající provést potrat, či odmítnutí podrobení se očkování.¹⁴⁷ Výhrada svědomí je potenciálně aplikovatelná napříč právním řádem.¹⁴⁸ Realizace výhrady svědomí, podobně jako následující instituty, umožňuje odchýlení se od právního řádu. Zároveň se však liší motivem, jelikož její uplatnění nemá za cíl společenské změny a nemá ani poukazovat na společenské či politické problémy společnosti. Výhrada svědomí naopak slouží k ochraně svědomí a svobodného vnitřního přesvědčení jednotlivce.

2.3.2 Občanská neposlušnost

Občanská neposlušnost se nejčastěji řadí k podobným institutům, jako je právo na odpor. Dle J. Rawlse se občanskou neposlušností rozumí: „*veřejné, nenásilné a uvědomělé, ale politicky protizákonné jednání, které se obvykle děje se záměrem vyvolat nějakou změnu zákonů nebo vládní politiky...občanská neposlušnost není jenom politickým aktem v tom smyslu, že se obrací na většinu, která má v rukou politickou moc, ale také proto, že je to činnost vedená a ospravedlňovaná politickými principy, tj. principy spravedlnosti, které obecně usměřňují ústavu a společenské instituce. Při ospravedlňování občanské neposlušnosti se neodvoláváme na principy osobní morálky nebo na náboženské učení, třebaže se s těmito nároky mohou shodovat a podporovat je.*“¹⁴⁹ Občanskou neposlušností se může rozumět střet s oficiální mocí. Mezi znaky charakterizující občanskou neposlušnost může například patřit:

- 1) požadavek nenásilnosti;
- 2) požadavek subsidiarity (občanská neposlušnost jako poslední možnost po vyčerpání zákonných prostředků);
- 3) požadavek pasivní formy;

---

¹⁴⁵ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde, 2010. Praktická právnická příručka. ISBN 978-80-7201-805-5. s. 64–65.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 70.

¹⁴⁷ KINDLOVÁ, Miluše, PREUSS Ondřej. Výhrada svědomí v kontextu povinného očkování a mimo něj. *Jurisprudence* 3/2017, s. 17–30. [online]. Praha: Univerzita Karlova Právnická fakulta, 1991 [cit.2022-18-08]. ISSN 1802-3843, s. 24. Dostupné z: <https://www.jurisprudence.cz/cz/casopis/vyhrada-svedomi-v-kontextu-povinneho-ockovani-a-mimo-nej.m-248.html>

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 30.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 22.

- 4) požadavek veřejnosti;
- 5) požadavek na dobrovolné přijetí trestu. Občanská neposlušnost by měla usilovat o spravedlivější společnost.¹⁵⁰

Významný myslitel zabývající se občanskou neposlušností byl Henry David Thoreau, který protestoval proti politice vlády Spojených států (konkrétně proti válce v Mexiku a udržování otroctví na Jihu). V kontextu této práce není bez zajímavosti, že jeho slavný esej *Občanská neposlušnost a jiné eseje* z roku 1849, mající vliv na řadu jiných politických myslitelů, byl původně publikován s názvem „*Odpor vůči občanské vládě*“.¹⁵¹ Mezi další příklady občanské neposlušnosti se řadí například hnutí sufražetek za práva žen ve Velké Británii, nenásilný odpor Mahátma Ghándího usilující o nezávislost na Británii a změnu kastovního systému, a konečně boj Martina Luthera Kinga za zrušení rasové segregace v USA.¹⁵²

Ve dvou zahraničních ústavách najdeme občanskou neposlušnost jako formu práva na odpor. V prvním případě se jedná o Ústavu státu Burkina Faso, kde se v případě puče (či státního převratu) mohou občané uchýlit k občanské neposlušnosti.¹⁵³ Druhou je Ústava státu Malí, která umožňuje lidem, aby se v zájmu zachování republikánské formy vlády postavili na odpor, a to opět pouze ve formě občanské neposlušnosti.¹⁵⁴

Zatímco právo na odpor má v obecné rovině za cíl obnovu, či změnu systému, občanská neposlušnost většinou směřuje pouze proti konkrétnímu společenskému problému, který protestující považují za nespravedlivý nebo nemorální. Jednou ze součástí občanské neposlušnosti většinou bývá dosažení určité změny ve společnosti, nikoliv změny společnosti jako celku. Ovšem v některých případech mohou oba instituty splynout, popřípadě se občanská neposlušnost může stát prostředkem práva na odpor.

---

¹⁵⁰ KOZÁK, Jiří. Občanská neposlušnost z perspektivy práva právní teorie. *Právník* 4/2013. *Teoretický časopis pro otázky státu a práva*. s. 361–376 a s. 365–369. [online]. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 1861 [cit. 2022-8-18]. ISSN 0231-6625. Dostupné z: <https://www.ilaw.cas.cz/casopisy-a-knihy/casopisy/casopis-pravnik/archiv/2013/2013-4.html?a=2774>

¹⁵¹ THOREAU, Henry David. *Resistance to Civil Government. Aesthetic Papers*. Edited by Elizabeth P. Peabody. 1849 Boston and New York: The Editor and G.P. Putnam. s. 189. [online]. [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://archive.org/details/aestheticpapers00peabrich/page/n197/mode/2up?view=theater>

¹⁵² KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 125–127.

¹⁵³ GINSBURG, Tom, LANSBERG-RODRIGUEZ, Daniel a VERSTEEG, Mila. When to Overthrow your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions. *60 UCLA Law Review* 1184. [online]. 2013 [cit. 2022-31-07]. ISSN 1943-1724, s. 1243. Dostupné z: https://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles/2810/

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 1252.

2.3.3 Hnutí

Dalším pojmem, který souvisí s právem na odpor, je hnutí. Rozlišují se tři hlavní typy hnutí. První lze definovat jako kolektivní výraz odporu ovládaných, marginálních, kolonizovaných a manipulovaných proti vládnoucí moci. Jedná se například o osvobozenecská hnutí a hnutí disentu. Tento typ hnutí má všeobecnou vizi o tom, jak by měla ideální společnost vypadat a argumentuje obecnými morálními hodnotami. Pokud prosadí své ideály, tak postupně opouští své principy a buduje nové struktury moci, či je naopak moci zbavováno. Druhým typem jsou ta hnutí, která brání práva a nároky určité společenské skupiny např. dělnická hnutí, hnutí mládeže, feministická hnutí, hnutí homosexuálů či hnutí odborové. Tyto tzv. parciální hnutí nechtějí změnu systému jako celku a ani neusilují o moc (či změnu mocenských struktur), nýbrž usilují o určité společenské změny ve společnosti, přičemž argumentují svými právy. Poslední typ hnutí usiluje o všelidské záležitosti, přičemž oproti prvnímu typu argumentuje zdravým rozumem, ale zároveň stejně jako druhý typ neusiluje o moc. Řadí se sem ekologická hnutí, či hnutí mírová (např. hnutí Greenpeace). Specifickým je hnutí sociální v užším slova smyslu, které prosazuje sociální požadavky, které se často mění v požadavky politické a právní, např. chartismus, hnutí humanitární pomoci.¹⁵⁵ Sociální hnutí se dá také definovat jako: „...téměř každý stabilnější komplex jednání menší nebo větší skupiny lidí. Jejich varieta začíná na jedné straně hnutím jako snahou o změnu individuálních praktik a na straně druhé končí otevřenou výzvou existujícímu společenskému uspořádání.“¹⁵⁶

Právě pomocí hnutí lze realizovat změny ve společnosti. V případě druhého a třetího typu prostřednictvím občanské neposlušnosti (např. výše zmíněné hnutí sufražetek, environmentální hnutí Rebelie proti vyhynutí apod.). V případě prvního typu prostřednictvím práva na odpor.

V praxi mohou být některá hnutí a jejich občanská neposlušnost posuzována přímo jako veřejnost ohrožující. Stalo se tak například v lednu roku 2020, kdy byla britskou protiteroristickou policií hnutí Greenpeace a hnutí Extinction Rebellion zařazena do stejného návodu pro boj s terorismem, do něhož patří i neonacistické skupiny.¹⁵⁷

---

¹⁵⁵ Hnutí. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017-[cit.2022-08-17]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hnut%C3%AD>

¹⁵⁶ ZNEBEJÁNEK, František. *Sociální hnutí: teorie, koncepce, představitelé*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Základy sociologie. ISBN 80-85850-31-1. s. 26–27.

¹⁵⁷ HRON, Jan. V Británii zařadili Extinction Rebellion k extremistům. Hnutí hrozí žalobou. *iDNES.cz* [online]. 1998 [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/britanie-extremismus-ekologie-extinction-rebellion-patelova-klimaticke-protesty.A200114_162130_zahranicni_jhr

2.3.4 Disent

Disent v širším smyslu označuje lidi, kteří se odchylojí od převládajícího způsobu myšlení či životního stylu, a kteří nesouhlasí s oficiálním názorem či stanoviskem. Za disent se začali v 70. letech 20. století označovat nezávislé občanské postoje v totalitních komunistických zemích, přičemž hlavním rysem byla soustavná a veřejná obhajoba občanských a lidských práv a kritika totalitního režimu. Z těchto postojů vznikly v Československu iniciativy jako *Charta 77*, *Klub za socialistickou přestavbu*, petiční akce *Několik vět* apod. Aktivisté disentu se po roce 1989 podíleli na formování reprezentace občanské společnosti a v prvních měsících revoluce ovlivňovali způsob přechodu od totalitarismu k pluralitnímu politickému systému.¹⁵⁸

Jedná se tedy o hnutí prvního typu (viz výše), přičemž snaha o výraznou změnu systému, důraz na ochranu lidských práv a svobod, účast na následné transformaci společenského uspořádání a snaze vybudit občany k „svrnutí tyrana“ má s právem na odpor mnoho společného.

2.3.5 Revoluce, státní převrat, puč, povstání

Revoluce obecně představuje násilnou změnu vlád a režimů. Může se jednat o jednorázový akt, nebo dlouhodobou přeměnu společnosti. Revoluce má za cíl rozsáhlou a podstatnou změnu v politické organizaci, sociální struktuře, kontrole hospodářského vlastnictví a převládajícího společenského pořádku. Revoluce je spojená s diskontinuitou ve všech oblastech společenského života.¹⁵⁹ Oproti právu na odpor nenajdeme její zakotvení v zahraničních ústavách. Je prostředkem pro celospolečenské změny v nejširším slova smyslu a jejím znakem bývá násilná změna, nicméně revoluce může mít i nenásilnou podobu.

Výrazy, jako jsou odpor a revoluce, je třeba vnímat v kontextu toho, že myslitelé odlišují násilí – nenásilí, obnova – změna, ale uvedené pojmy v mnoha případech nelze přesně a jednoznačně nasadit na konkrétní historické zkušenosti. Je třeba zdůraznit, že se jedná o neurčité právní pojmy, které může být ve vztahu ke konkrétním reálným situacím těžké od sebe odlišit. Jak uvádí Hannah Arendt: „...*Násilí je však pro popis fenoménu revoluce stejně nedostatečnou kategorií jako změna. O revoluci můžeme mluvit pouze tam, kde dochází ke změně ve smyslu nového počátku, kde se násilí užívá k ustavení zcela nového způsobu vlády,*

---

¹⁵⁸ Disent. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Disent>

¹⁵⁹ Revoluce. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2022-08-17]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Revoluce>

k utvoření nového politického tělesa a kde boj za osvobození od útisku aspoň usiluje o ustavení svobody...“¹⁶⁰ Revoluce může být vnímána jako celospolečenský předěl mající za následek změnu stávajících pořádků, ale v některých případech také jako vyvrcholení práva na odpor s prvky násilí.

Za státní převrat (*coup d'état*) označujeme násilnou změnu vlády, která oproti revoluci není spojena se změnou struktury společnosti.¹⁶¹

Pod pojmem puč rozumíme jednorázovou, organizovanou vzpouru nejčastěji ozbrojených sil, přičemž obdobně jako u státního převratu nesměřuje ke změnám společenského pořádku.¹⁶²

Povstání je vzpoura utlačovaných společenských slupin proti vrchnosti, či jakákoliv lidová bouře.¹⁶³

V zahraničních ústavách právo na odpor často slouží k ochraně před násilnou změnou vlády právě konkrétně v podobě státního převratu či puče. Některé ústavy naopak přímo vyzývají k povstání lidí v případě nutnosti obrany a obnovy ústavního pořádku. Jako příklad lze uvést Ústavu El Salvadoru.¹⁶⁴

2.3.6 Terorismus

Mají něco společného terorismus a právo na odpor? Terorismus se odvozuje z latinského slova *terror*, znamenající strach, úzkost či hrozbu. Za předobraz terorismu se považuje násilí proti tyranskému vládci.¹⁶⁵ Znakem terorismu je odstrašení, které má vyvolat děs.

Terorismus se vyvíjel napříč dějinami. Jako příklad raného terorismu se uvádí činnost židovské militantní skupiny tzv. zélótů, kteří v prvním století našeho letopočtu v okupovaném Jeruzalémě útočili na římské představitele a členy šlechty, která s Římany spolupracovala. V 11. století operovala v oblasti Perského zálivu sekta Haš-Išim, jejíž členové byli šiitští

---

¹⁶⁰ ARENDT, Hannah. *O revoluci*. Praha: OIKOYMENH, 2011. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 978-80-7298-403-9. s. 31.

¹⁶¹ Státní převrat. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2022-08-17]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/P%C5%99evrat_st%C3%A1tn%C3%AD

¹⁶² Puč. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2022-08-17]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Pu%C4%8D>

¹⁶³ Povstání. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2022-08-17]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Povst%C3%A1n%C3%AD>

¹⁶⁴ GINSBURG, Tom, LANSBERG-RODRIGUEZ, Daniel a VERSTEEG, Mila. When to Overthrow your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions. *60 UCLA Law Review* 1184. [online]. 2013 [cit. 2022-31-07]. ISSN 1943-1724, s. 1248. Dostupné z: https://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles/2810/.

¹⁶⁵ Terorismus. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2022-08-17]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Terrorismus>

muslimové. Tato sekta najímala vrahy, kteří měli za úkol zavraždit protivníkovu vůdce. Následovala etapa, trvající od konce 17. století do začátku století 20., která se odborníky nazývá nacionalistická, jelikož motivem páchaných útoků se stalo nacionalistické cítění. Na přelomu 19. a 20. století se vedle častých bombových atentátů odehrála celá řada atentátů směřujících proti panovníkům (případně proti členům vládnoucích rodů). Tyto útoky byly vedeny jak organizovanými skupinami, tak jednotlivci z řad anarchistů či nacionalistů, jejichž cílem byla určitá změna ve společnosti (např. boj za zavedení univerzálního volebního práva apod.), či naplnění nacionálních představ. Mezi známé atentáty patří zavraždění cara Alexandra II. v roce 1881 (levicovou revoluční organizací *Svoboda lidu*), nebo úspěšný atentát na Františka Ferdinanda d'Este v roce 1918.¹⁶⁶

Mohutný rozmach terorismu nastal v období tzv. studené války. Oproti přechozím obdobím se zásadně proměnila forma terorismu. Hlavní mocnosti finančně podporovaly teroristické skupiny bojující proti jejich oponentovi. V 70. letech se terčem teroristických skupin stali diplomaté a politici z třetích zemí a současně se teroristé začali uchýlovat k útokům na letiště, letadla, lodě či nádraží. 80. léta se nesla ve znamení sebevražedných teroristických útoků. Nynější období zvané odborníky „studený mír“ se vyznačuje náboženským a nacionalistickým terorismem, přičemž teroristé necílí již z pravidla na politické představitele, ale snaží se dosáhnout co největšího počtu civilních obětí, a způsobit tak co možná největší destruktivní dopad na zasaženou společnost. Dalším novým znakem je, že některé teroristické skupiny působí celosvětově prostřednictvím svých odnoží. V mezinárodním právu se terorismem rozumí akt, jehož cílem je zdraví a život civilních osob, nejde o legální boj v rámci ozbrojeného konfliktu, účelem je vyvolání strachu u obyvatelstva, terorismus sleduje určitý politický cíl a jeho nepřímým objektem je vláda nebo mezinárodní organizace.¹⁶⁷ Terorismus se stal mezinárodním zločinem, upraveným mnohými mezinárodními úmluvami a zločin teroristického útoku pronikl do trestního zákoníku České republiky.¹⁶⁸

Právo na odpor i terorismus mají překvapivě stejné kořeny, původně je spojoval stejný motiv, tedy postavení se tyranckému vládci, přičemž terorismus v průběhu staletí tento koncept zcela opustil. Zatímco právo na odpor se vyvíjelo značně zdrženlivěji a mnoho myslitelů dokonce přímo odmítalo vraždu, byť tyranckého vládce, terorismus se vydal cestou opačnou

---

¹⁶⁶ OŠTÁDALOVÁ, Šárka. Terorismus v dějinách a mezinárodním právu. *Právní prostor* [online]. 1999 [cit. 2022-08-18]. ISSN 2336-4114. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/mezinarodni-a-evropske-pravo/terorismus-v-dejinach-a-mezinarodnim-pravu>

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ Pozn. § 311 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

a násilí se pro něj stalo klíčovou zbraní. V dnešní podobě teroristé při prosazování svých cílů útočí na civilní obyvatele a jejich konání vyznačuje se extrémním násilím. Terorismus se tak stal oprávněně celosvětovou hrozbou a mezinárodním zločinem. Oproti tomu právo na odpor se začlenilo do mnoha ústav po celém světě jako legitimní obrana obyvatel proti porušování jim zaručených lidských práv a základních svobod nebo jakožto obrana stávajícího ústavního pořádku.

2.4 Související pojmy a instituty v právu České republiky

2.4.1 Související články Ústavy a Listiny

S čl. 23 Listiny souvisí čl. 2 odst. 3 ústavního zákona č. 1/1993, Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Ústava“)¹⁶⁹, jenž zní: „*Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.*“¹⁷⁰ Zásada enumerativnosti veřejnoprávních pretenzí stanoví limity a podmínky uplatnění státní moci, jejichž možné překročení, za splnění dalších podmínek obsažených v čl. 23 Listiny, může založit oprávnění k realizaci práva na odpor občany.

Čl. 9 odst. 2 Ústavy stanoví: „*Změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřípustná.*“¹⁷¹ Účelem tohoto článku je bránění případné změny demokracie a systému panství práva a ochrana hodnot ústavního systému.¹⁷² Chránit má před pokusy o změnu ústavnosti, ale i před rozhodnutími orgánů veřejné moci, které by měnily ústavní či právní systém.¹⁷³ Co vše lze zahrnout mezi tzv. podstatné náležitosti, Ústava nechává na interpretaci.¹⁷⁴ Teorie mezi charakteristiky vymezující působení demokratického právního řádu zařazuje i čl. 23 Listiny, jakožto krajní prostředek ochrany demokratického právního státu spojený s demokratickým řádem lidských práv a svobod, sloužící k obnově demokracie.¹⁷⁵

Zajímavý může být pohled na Základní zákon SRN z roku 1949, v němž v reakci na německou historii (resp. období mezi roky 1919-1945) byl zakotven imperativ nezměnitelnosti, spočívající v nepřípustnosti změny Základního zákona týkající se základních principů ochrany

---

¹⁶⁹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-44-x. s. 776.

¹⁷⁰ Čl. 2 odst. 3 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷¹ Čl. 9 odst. 2 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷² KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-44-x. s. 77.

¹⁷³ Tamtéž, s. 77.

¹⁷⁴ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda, II. díl. 2 aktualizované vydání*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-084-0. s. 343

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 379.

lidských práv, právního státu, suverenity lidu a práva na občanskou neposlušnost (čl. 79 odst. 3 Základního zákona).¹⁷⁶

Právo na odpor upravené v čl. 23 Listiny úzce navazuje na čl. 21 odst. 1 Listiny upravující právo občanů podílet se na správě věcí veřejných přímo, nebo svobodnou volbou svých zástupců, přičemž občan má následně právo očekávat, že tyto orgány budou plnit ústavní pravomoci a budou se řídit platnými zákony.¹⁷⁷

Mezi články Listiny, které mají souvztažnost k právu na odpor, patří dle J. Kysely i právo na stávkou, upravené v čl. 27 odst. 4 Listiny. Vztah práva na stávkou a práva na odpor lze, dle J. Kysely, vysledovat při úvaze o formách a prostředcích realizace práva na odpor, a to především v možnosti (politických) stávek, které by mohly být za splnění podmínek projevem práva na odpor.¹⁷⁸

Právo na odpor, podobně jako další politická práva, obsahuje prvky svobody projevu (čl. 17 odst. 1 Listiny), a to konkrétně při své realizaci.¹⁷⁹

2.4.2 Nutná obrana a svépomoc

Mezi instituty příbuzné s právem na odpor teorie řadí nutnou obranu a svépomoc.¹⁸⁰ Nutná obrana je upravena v § 29 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“). Jednání v nutné obraně vyžaduje, aby šlo o přímo hrozící nebo trvající útok, útok musí směřovat proti zájmu chráněnému trestním zákoníkem a obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.¹⁸¹ Zájmy, které nutná obrana chrání, jsou zdraví, život atd. Její podmínky nastávají při hrozícím útoku za současného požadavku proporcionality obrany a způsobu útoku a jednání v nutné obraně nahrazuje veřejnou moc. Právo na odpor ochraňuje demokratický řád lidských práv a svobod, lze ho uplatnit při odstraňování řádu demokratického řádu lidských práv a svobod a stejně jako nutná obrana nahrazuje veřejnou moc. Nutná obrana, jako jedna z okolností vylučujících protiprávnost,

---

¹⁷⁶ KOSARĚ, David a kol. *Ústavní právo: Casebook*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-664-8. s. 86.

¹⁷⁷ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-44-x. s. 776.

¹⁷⁸ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 114–117.

¹⁷⁹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-44-x. s. 724.

¹⁸⁰ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 108–114.

¹⁸¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3. s. 261.

předpokládá, že čin spáchaný v nutné obraně není trestným činem.¹⁸² Veřejnoprávní institut nutné obrany za přihlédnutí k tomu, jaké zájmy chrání, je právu na odpor svými znaky zřejmě nejpodobnější.

Nutnou obranu najdeme i v § 2905 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“). Podobně jako u nutné obrany v trestním zákoníku se jedná o odvracení hrozícího či trvajících protiprávního útoku, obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená a napadený není povinný k náhradě újmy útočnickovi (za podmínky, že napadenému nehrozila újma jen nepatrná).¹⁸³

Občanskoprávní institut svépomoci nalezneme v § 14 občanského zákoníku. Svépomocí se rozumí ochrana občanského subjektivního práva uskutečňována vlastním jednáním, vlastní silou a prostředky, a to v mezích zákona a bez pomoci třetích osob, zejména orgánů veřejné moci, přičemž podle důvodové zprávy k zákonu nelze po osobě, jejíž soukromá práva jsou dotčena očekávat, aby čekala na pomoc státu nebo orgánu veřejné moci, když ta nepřichází nebo je jasné, že ani nemůže přijít včas.¹⁸⁴ Lze rozlišovat svépomoc obrannou, jejímž cílem je odvracet bezprostředně hrozící nebezpečí a zachování existujícího pokojného stavu, a svépomoc útočnou, která není právem dovolena, jelikož jejím cílem je existující pokojný stav změnit.¹⁸⁵

Zde vidím silnou podobnost s právem na odpor, protože stejně jako právem dovolená svépomoc míří na obnovu pokojného stavu, nikoliv na jeho změnu. Svépomoc chrání zcela jiné zájmy než právo na odpor, nicméně její právní definice má bezpochyby některé společné znaky s právem na odpor, a to hlavně možnost chránit svá subjektivní práva v případě, že veřejná moc je v dané situaci nečinná (z jakéhokoliv důvodu).

2.5 Právo na odpor z hlediska mezinárodního práva

Má se za to, že mezinárodní právo nemá jasnou shodu v chápání práva na odpor, nicméně dle Y. Razmetevy lze vysledovat následující pravidla, která se k právu na odpor vztahují:

- 1) mezinárodní společenství a jednotlivé státy nemohou vytvářet umělé mechanismy pro implementaci práva na odpor v jiných suverénních státech;

---

¹⁸² KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 110–111.

¹⁸³ § 2905 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸⁴ DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Občanské právo hmotné*. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. ISBN 978-80-7478-326-5. s. 339–340.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 341.

- 2) pokud je právo na odpor v některém státě realizováno, mezinárodní společenství by se mělo zdržet vojenské nebo technické pomoci oběma stranám, nicméně lze poskytnout státu i rebelům pomoc humanitární;
- 3) lidé, kteří se k právu na odpor uchýlí, nejsou považováni za samostatný nezávislý subjekt mezinárodního práva, ale mohou jim být v rámci mezinárodního práva poskytnuty některá individuální práva a záruky;
- 4) právo na odpor souvisí s dalšími globálními právy, jako je právo na sebeurčení, právo na rozvoj či právo na mír.

Důležitá role mezinárodního práva spočívá dle Y. Razmeteavy v následné legitimizaci změn, které by v důsledku uplatnění práva na odpor v daném státě proběhly, přičemž legitimizace změn může být právní či politická a může mít různé formy. Práva na odpor se v mezinárodním kontextu úzce dotýká mezinárodní humanitární právo, které upravuje řízení ozbrojených konfliktů, ochranu civilistů a udává právní omezení a rozsah síly, kterou lze v ozbrojených konfliktech použít.¹⁸⁶

Ochranu civilních osob, raněných osob a příslušníků ozbrojených sil (kteří složili zbraně) při vnitrostátních konfliktech upravuje čl. 3 IV. Ženevské úmluvy, o ochraně civilních osob za války, který zavedl minimální humanitární minimum obsahující princip lidského zacházení bez diskriminace, zákaz útoků na život a zdraví, zákaz útoků proti osobní důstojnosti atd. Následně Dodatkový protokol II k Ženevským úmluvám z roku 1977 obsahuje ucelenější pravidla ochrany, ale vztahuje se pouze na dlouhodobé konflikty, které probíhají mezi ozbrojenou organizovanou skupinou, která ovládá část státního území a vládní autoritou.¹⁸⁷ Při případné realizaci práva na odpor nelze tyto mezinárodní pravidla opomíjet. Samotný odpor tak není regulován pouze normami národního práva, ale i normami práva mezinárodního.

Jak již bylo výše uvedeno, právo na odpor v kontextu mezinárodního práva někteří autoři spojují s právem na sebeurčení, někteří jej dokonce považují za jeho součást. Právo na sebeurčení najdeme v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech, Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech či Chartě OSN, zároveň však toto právo přichází do konfliktu s jinými mezinárodními principy, jako je princip

---

¹⁸⁶ RAZMETAeva, Yulia. The right to resist and the right of rebellion. *Jurisprudence*, **21**(3), (2014). s. 758–784. [online]. Mykolas Romeris University. 1993 [cit. 2022-31-07]. ISSN: 2029-2058, s. 760–763. Dostupné z: <https://repository.mruni.eu/handle/007/12699>

¹⁸⁷ NETOLICKÁ, Zuzana, OŠTÁDLOVÁ, Šárka. Lidská práva ve vnitrostátních ozbrojených konfliktech: Práva civilistů na pozadí dynamických změn uvnitř státu. *Asociace pro mezinárodní otázky* [online]. ©2016 [cit. 2022-09-03]. Dostupné z: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Lidsk%C3%A1-pr%C3%A1va-ve-vnitrost%C3%A1tn%C3%ADch-ozbrojen%C3%BDch-konfliktech-HRC.pdf>

nevměšování se do vnitřních záležitostí státu nebo princip územní celistvosti. Dle Y. Razmetaevy může extrémní forma práva na sebeurčení za splnění určitých podmínek (řadí se sem podmínky v post-kolonialistických státech nebo závažné porušení práv národnostních menšin) vést až k vytvoření nového státu, nicméně k těmto separatistickými tendencím se mezinárodní právo staví velmi zdrženlivě.¹⁸⁸

Právo na odpor, právo na sebeurčení a právo na vzpouru je mezinárodně nejvíce podporováno v těch případech, kdy lidé žijí pod koloniální nadvládou nebo v případě okupace. V případech vážného porušování lidských práv (např. genocida, válečné zločiny apod.), kdy stát není schopen ochránit své obyvatele, přechází odpovědnost na mezinárodní společenství jako poslední možnost v podobě intervence na ochranu obyvatel. Tento institut OSN se nazývá doktrína odpovědnosti za ochranu (tzv. koncept R2P-Responsibility to Protect).¹⁸⁹ Právo na sebeurčení můžeme najít vysloveně zmíněno v člancích upravujících právo na odpor v zahraničních ústavách. Konkrétně se jedná o Ústavu Alžírsko, Kuby či Ekvádoru.¹⁹⁰

2.6 Důvody zpozitivnění práva na odpor v ústavách

Právo na odpor je dnes upraveno ve 20 % světových ústav a stalo se tak jejich nikoliv výjimečným znakem.¹⁹¹ T. Ginsburg, G. Lansberg-Rodriguez a M. Versteegová uvádějí dva důvody, proč ústavodárci včleňují právo na odpor do ústav. Prvním z nich je zakotvení práva na odpor, které má do budoucna sloužit jako ochrana demokracie. Druhým důvodem zpozitivnění práva na odpor v ústavách může být zpětná legitimace nedemokraticky získané moci vůdci.¹⁹² Jako příklady uvádějí Jerryho Rawlingse v Ghaně, guatemalského diktátora Jorge Ubica, nebo Hugo Cháveze ve Venezuele, kteří právo na odpor do ústav zakomponovali ve snaze ospravedlnit své kroky ex post.¹⁹³

---

¹⁸⁸ RAZMETAEVA, Yulia. The right to resist and the right of rebellion. *Jurisprudence* 21(3), (2014). s. 758–784. [online]. 1993 [cit. 2022-31-07]. ISSN: 2029-2058, s. 763-765. Dostupné z: <https://repository.mruni.eu/handle/007/12699>

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 765.

¹⁹⁰ GINSBURG, Tom, LANSBERG-RODRIGUEZ, Daniel a VERSTEEG, Mila. When to Overthrow your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions. *60 UCLA Law Review* 1184. [online]. 2013 [cit. 2022-31-07]. ISSN 1943-1724, s. 1242–1259. Dostupné z: https://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles/2810/

¹⁹¹ Tamtéž, s. 1217-1218.

¹⁹² Tamtéž, s. 1208.

¹⁹³ Tamtéž, s. 1214–1216.

Dle T. Ginsburga, G. Lansberg-Rodrigueze a M. Versteegové lze ustanovení práva na odpor v ústavách po celém světě rozřadit do 3 skupin na ty:

- 1) které se dovolávají přirozeného práva překračujícího právo ústavní;
- 2) které vytvářejí občanskou povinnost odporu směřujícího k ochraně současného pořádku (tj. ústavní obrana);
- 3) a které umožňují obranu individuálních práv proti nelegitimnímu jednání nebo zneužití ze strany státu (tj. sebeobrana).¹⁹⁴

To, do které ze skupin právo na odpor svým pojetím náleží, záleží na mnoha faktorech (právní systém, forma vlády, zkušenosti s útlakem apod.).¹⁹⁵ Mezi přirozenoprávní pojetí lze zařadit znění preambule Všeobecné deklarace lidských práv, která právo přiznává všem lidem a ochrana míří na lidská práva. Druhá skupina ústavních ustanovení předpokládá, že současná vláda je legitimní a přiznává občanům, aby se v případě potřeby postavili proti nelegitimní vládě. Tímto pojetím práva na odpor současná vláda chrání sama sebe do budoucna. Právo na odpor je chápáno jako ochrana současné ústavy a dává možnost občanům bránit ji proti jejímu svrhnutí. Lid je oprávněn jednat pouze proti orgánům mimo současný režim. Poslední typ je podobný sebeobraně, který ospravedlňuje jednání proti současnému pořádku při splnění určitých podmínek a má společné rysy s přirozenoprávním pojetím. K „sebeobraně“ se lidé mohou uchýlit v případě akcí prováděných vládními činiteli, které jsou v rozporu s platnými zákony, přičemž aktéry „sebeobrany“ jsou spíše jednotlivci. Takovéto pojetí lze dle autorů nalézt ve francouzské Ústavě z roku 1791^{196,197}

T. Ginsburg, G. Lansberg-Rodriguez a M. Versteegová zařadili čl. 23 Listiny do druhé skupiny.¹⁹⁸

---

¹⁹⁴ GINSBURG, Tom, LANSBERG-RODRIGUEZ, Daniel a VERSTEEG, Mila. When to Overthrow your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions. *60 UCLA Law Review* 1184. [online]. 2013 [cit. 2022-31-07]. ISSN 1943-1724, s. 1221. Dostupné z: https://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles/2810/

¹⁹⁵ RAZMETAeva, Yulia. The right to resist and the right of rebellion. *Jurisprudence* 21(3), (2014). s. 758–784. [online]. 1993 [cit. 2022-31-07]. ISSN: 2029-2058, s. 766. Dostupné z: <https://repository.mruni.eu/handle/007/12699>

¹⁹⁶ Pozn. Ve znění: „[e]very act exercised against a man to which the cases in the law do not apply, and in which its forms are not observed, is arbitrary and tyrannical. Respect for the law forbids him to submit to such acts; and if attempts are made to execute them by violence, he has a right to repel force by force.“ GINSBURG, Tom, LANSBERG-RODRIGUEZ, Daniel & VERSTEEG, Mila. When to Overthrow your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions. *60 UCLA Law Review*, 1184 (2013). [online]. 1953 [cit. 2022-31-07]. ISSN: 1943-1724. s. 1224. Dostupné z: https://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles/2810/

¹⁹⁷ GINSBURG, Tom, LANSBERG-RODRIGUEZ, Daniel & VERSTEEG, Mila. When to Overthrow your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions. *60 UCLA Law Review*, 1184 (2013). [online]. 1953 [cit. 2022-31-07]. ISSN: 1943-1724, s. 1221–1224. Dostupné z: https://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles/2810/

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 1223.

3 Právo na odpor ve smyslu čl. 23 Listiny

3.1 Článek 23 Listiny

V následujících pasážích se budu zabírat jednotlivými parametry čl. 23 Listiny, zamyslím se nad jejich řešením a budu analyzovat jejich obsah. Konkrétně se budu zabývat: a) subjekty tohoto práva, b) právem na odpor jako povinností, c) pojmem odporu, d) směřováním odporu, e) podmínkami použití práva na odpor (včetně realizací čl. 23 Listiny a postavením Ústavního soudu České republiky), f) problematikou retroaktivity a právní jistotou a g) zpozitivněním práva na odpor. Pro osvětlení celkového rámce doplním zahraniční srovnání.

Smyslem čl. 23 Listiny je uchování a fungování ústavního systému.¹⁹⁹ Účelem čl. 23 Listiny není právo na jakoukoliv revoluci, která by nastolila jiný režim. Naopak se jedná o poslední pojistku ochrany stávajícího demokratického řádu práv a svobod.²⁰⁰ Právě demokratický řád lidských práv a základních svobod založený Listinou je hodnotou, kterou má čl. 23 Listiny chránit.²⁰¹ Právo na odpor ve smyslu Listiny tedy v konečném důsledku umožňuje občanům obnovit současný řád lidských práv a svobod. Jakákoliv případná činnost občanů by tak měla směřovat k obnově či uchování stávajícího pořádku.

Systematicky je čl. 23 Listiny považován za politické právo.²⁰² Je zařazen v hlavě druhé Listiny s názvem *Lidská práva a svobody* na konci oddílu druhého s názvem *Politická práva*.²⁰³ Obsahově souvisí s podílem na správě věcí veřejných. Vzhledem k funkci politických práv lze čl. 23 Listiny vykládat v návaznosti na čl. 21 odst. 1 Listiny, který zní: „*občané mají právo podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců*“, přičemž občané mají právo od jimi zvolených orgánů očekávat plnění ústavních pravomocí a dodržování zákonů.²⁰⁴

---

¹⁹⁹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-44-x. s. 776.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 776.

²⁰¹ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda, II. díl. 2 aktualizované vydání*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-084-0. s. 627.

²⁰² Tamtéž, s. 626.

²⁰³ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰⁴ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-44-x. s. 776.

3.2 Problematika subjektů

3.2.1 Komu právo náleží?

Ze striktního gramatického výkladu čl. 23 Listiny²⁰⁵ může vyplývat, že oprávněným subjektem jsou pouze občané. Zda se jedná o občany či občana, je diskutovanou otázkou. Občany se rozumějí ve smyslu čl. 42 Listiny státní občané.²⁰⁶ V odborné literatuře najdeme několik skromných úvah, proč tomu tak může být. V případě ohrožení demokratického řádu by právě občané měli mít zájem a ochotu vystoupit na jeho obranu.²⁰⁷ Na jiném místě se dočteme: „*Připusťme, že duch tohoto článku Listiny spíše předpokládá kolektivní akci demokraticky smýšlejících občanů... Celkový ústavní význam posuzovaného článku je třeba vidět spíše jako deklaratorní možnost spontánní i organizované občanské akce v mimořádné situaci nefunkčnosti ústavní moci směřující k obnovení (restituci) demokratického právního řádu lidských práv a základních svobod založeného touto listinou.*“²⁰⁸ Právo na odpor, tak jak jej chápe Listina, je: „...*projevem nároku na sebeobranu demokraticky smýšlejícího národa a jeho svobodně zvolených orgánů...*“²⁰⁹

V Preambuli k Ústavě můžeme číst, že občané České republiky prohlašují, že jsou: „...*odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku...*“.²¹⁰ Právo na odpor jistě prostředkem k ochraně České republiky je a Ústavou jsou k tomuto úkolu povoláni opět občané.

Mohl by být i občan jako jednotlivec nositelem tohoto práva v případě naplnění dalších podmínek čl. 23 Listiny? Na to už odborná literatura jednoznačnou odpověď nedává. M. Grečová ve svém výkladu za subjekt považuje občana nebo skupinu občanů, kteří jsou jako jediní oprávněni a schopni posoudit, kdy by k případnému ohrožení demokracie došlo.²¹¹ V teoretické rovině to tedy možné je. Oproti tomu ve výkladu V. Jiráskové, která za subjekt

---

²⁰⁵ Pozn. znění článku 23 Listiny: „*Občané mají právo postavit se na odpor proti každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod, založený Listinou, jestliže činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny.*“

²⁰⁶ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-44-x. s. 123.

²⁰⁷ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda, II. díl. 2 aktualizované vydání*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-084-0. s. 627.

²⁰⁸ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 80-7380-000-4. s. 350–351.

²⁰⁹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-44-x. s. 776.

²¹⁰ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb, Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

²¹¹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-44-x. s. 777.

označuje pouze občany, dále čteme: „...Efektivní by pak zřejmě takový odpor byl jen v případech, kdy by byl masově proječován tzn., že už samo ohrožení by bylo občany považováno za věc bytostně se dotýkající ne pouze jednotlivců nebo úzké skupiny.“²¹² Faktický úspěch realizovaného odporu by byl bezpochyby větší, pokud by se do něho zapojili občané masově. Nicméně vzhledem k tomu, jaký účel čl. 23 Listiny má, je dle mého názoru namíste vykládat ho spíše extenzivně. Pokud by nastala velmi extrémní situace a byly by všechny další podmínky čl. 23 naplněny, měl by se vztahovat i na občana jako jednotlivce. Veřejný zájem na obnovu demokratického řádu by měl být bezpochyby větší nežli trvání na přísném jazykovém výkladu. Nemluvě o možných důsledcích pro statečného občana, jehož postavení by mohlo být v případě obnovení demokratického řádu docela rozdílné za situace, kdy by jedinou podmínku čl. 23 Listiny nenaplnil. Absurdně by se pak na jeho činy pohlíželo docela jiným způsobem.

F. Horák a J. Dienstbier ve svém komentáři k Listině poukazují na její individualisticky laděnou koncepci, kdy upozorňují, že: „...za zakotvením práva na odpor v Listině stála nedávná zkušenost s událostmi listopadu a prosince 1989, kdy v prvních dnech proti komunistické totalitní moci nestál lid jako celek, nýbrž postupně jednotlivci a různě veliké skupiny občanů (univerzitní studenti, divadelní herci). Záměrem historického ústavodárce tak bylo poskytnutí ochrany občanům, v budoucnu vystupujícím proti silám odstraňujícím demokratický řád lidských práv a základních svobod, jehož bylo nově dosaženo po tzv. sametové revoluci, a to nejen na masových akcích odporu...“, a dále konstatují, že „...právo na odpor přísluší především státnímu občanu jako jednotlivci.“²¹³

Dle znění čl. 23 Listiny a odborných výkladů nejsou subjektem práva na odpor právnické osoby.²¹⁴

Článek 23 Listiny vyvolává ohledně subjektů interpretační pochybnosti. Vzhledem k tomu, že uchýlení se k odporu je poslední možností, jak chránit a obnovit demokratický řád lidských práv a svobod, není už lhostejné, kdo za tuto pomyslnou záchrannou brzdu zatáhne při splnění všech ostatních náležitostí? Pokud se podíváme na výše již zmiňovaný článek II. Deklarace práv člověka a občana z roku 1789 (dále jen „Deklarace“), který položil základ pro zpozitivnění práva na odpor ve všech současných ústavách, dozvíme se, že: „Účelem každého politického společenství je zachování přirozených a nezadatelných práv člověka. Tato práva

---

²¹² PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda, II. díl. 2 aktualizované vydání*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-084-0. s. 627.

²¹³ KÜHN, Zdeněk. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. Praha: Leges, 2022. Komentátor. ISBN 978-80-7502-609-5. s. 943.

²¹⁴ MOLEK, Pavel. *Politická práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Lidská práva. ISBN 978-80-7478-502-3. s. 569.

jsou: svoboda, vlastnictví, bezpečnost a právo na odpor proti útlaku.²¹⁵ Z názvu a obsahu Deklarace vyplývá, že zde byla rozlišována práva, kde subjekty byli buď lidé, nebo občané. Jako přirozené a nezadatelné bylo právo na odpor proti útlaku přiznáno (každému) člověku, nikoliv pouze občanům. Oproti tomu *Prohlášení nezávislosti Spojených států amerických* ze dne 4. 7. 1776, přiznává právo svrhnout vládu přímo lidu: „...*Pokládáme za samozřejmé pravdy, že všichni lidé jsou stvořeni sobě rovni, že jsou obdařeni svým stvořitelem určitými nezcizitelnými právy, že mezi tato práva náleží život, svoboda a sledování osobního štěstí. Že k zajištění těchto práv se ustavují mezi lidmi vlády, odvozující svoji oprávněnou moc ze souhlasu těch, jimž vládnou. Že kdykoliv počne být některá vláda těmto cílům na překážku, má lid právo ji změnit nebo zrušit a ustavit vládu novou, která by byla založena na takových zásadách a měla svoji pravomoc upravenou takovým způsobem, jak uzná lid za nejvhodnější pro zajištění své bezpečnosti a svého štěstí...*“.²¹⁶

Dalším zajímavým mezinárodním dokumentem může být Všeobecná deklarace lidských práv OSN z roku 1948, a to zejména její preambule, která říká: „...*je nutné, aby lidská práva byla chráněna zákonem, nemá-li být člověk donucen uchýlovat se, když vše ostatní selhalo, k odboji proti tyranii a útlaku.*“²¹⁷ Zde je opět oprávněným člověk, nikoliv občan.

Y. Razmetayeva se při zamýšlení nad tím, zda je možné realizovat právo na odpor (v obecné rovině) individuálně, uvádí originální názor, že nezáleží na tom, kolik lidí realizuje odpor, ale na tom, kolik lidí tyto činy podporuje. Jako příklad uvádí demonstraci proti sovětské invazi do Československa v roce 1968, když na Rudém náměstí v Moskvě zůstalo pouhých sedm lidí. Právě legitimní podpora odporu může být chápána jako jedna z podmínek realizace práva na odpor²¹⁸, vedle podmínky legitimního cíle (vnitřní podmínka) a nutnosti namíření odporu proti nespravedlnosti veřejné moci (vnější podmínka).²¹⁹ Někteří odborníci jsou přesvědčeni, že právo na odpor v obecné rovině je právo individuální a považují ho za lidské

---

²¹⁵ Prohlášení práv člověka a občana (26. 8. 1789). *Prameny.historie.upol* [online]. [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: http://prameny.historie.upol.cz/artkey/dbt_00F_0000_55_Prohlaseni_prav_cloveka_a_obcana_1789.php

²¹⁶ Prohlášení nezávislosti Spojených států amerických ze dne 4. 7. 1776. *Prameny.historie.upol* [online]. [cit. 2022-31-07]. Dostupné z:

https://prameny.historie.upol.cz/artkey/dbt_00F_0002_89_Prohlaseni_nezavislosti_Spojonych_statu_americkych_1776.php

²¹⁷ GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky: základy českého ústavního práva*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Prospektrum, 2002. ISBN 80-7175-106-5. s. 424.

²¹⁸ RAZMETAeva, Yulia. The right to resist and the right of rebellion. *Jurisprudence*, 21(3), (2014). s. 758–784. [online]. Mykolas Romeris University. 1993 [cit. 2022-31-07]. ISSN: 2029-2058, s. 768–769. Dostupné z: <https://repository.mruni.eu/handle/007/12699>

²¹⁹ Tamtéž, s. 777–778.

právo, popřípadě že je někdy individuální a jindy kolektivní. Dle Y. Razmetaevy se jedná o právo přirozené, individuální, lidské mající za cíl chránit ostatní lidská práva.²²⁰

Účelem práva na odpor v Listině je obnova a ochrana demokratického řádu lidských práv a svobod. Argument, že nejvyšší zájem na ochraně demokratického řádu lidských práv a svobod mají občané, nemusí vždy obstát. Nejzranitelnější skupina obyvatel nemusí být vždy nutně občany. V poměrně nedávné historii dvacátého století neměl zločinný režim nacistického Německa problém, formálně udělat z některých občanů občany druhé kategorie či přímo bezprávné obyvatele. Je nemožné předvídat všechny možné události a okolnosti, za kterých by bylo možné článek 23 Listiny realizovat.

Pokud by stát toleroval neústavní zásah do lidských práv a svobod chráněných Listinou a jakákoliv jiná obrana by byla ve smyslu čl. 23 Listiny nefunkční (pro skupinu obyvatel či jednotlivce), tak by jako garant demokratického řádu lidských práv a svobod selhal. Těžko by se dala ospravedlnit situace člověka (neobčana), jemuž by bylo zasahováno do práva na život a dotyčnému by bylo současně užití zákonných obranných prostředků znemožněno. Takový člověk by měl mít možnost obrany. Myslím si, že nositelem práva na odpor by měl být člověk, protože smyslem odporu ve smyslu Listiny je ochrana a obnova řádu lidských práv a základních svobod. Subjektem by tak měl být i státní občan jako jednatel, popřípadě dle individuálních situací i člověk, jelikož nelze legitimně toto právo striktně omezovat pouze na občany. K úvaze je, zda by subjektem neměl být každý oproti dikci čl. 23 Listiny.

3.2.2 Prezident jako speciální subjekt

Nejvyšší správní soud se ve svém rozsudku ze dne 21.8.2008, č. j. 4 Ans 9/2007–197, který se týkal jmenování justičních čekatelů do funkce soudce prezidentem republiky a otázky přezkoumatelnosti aktů a úkonů prezidenta republiky ve správním soudnictví, zabýval (mimo jiné) kasační námitkou tehdejšího prezidenta České republiky Václava Klause. Prezident se zde dovolával svého občanského práva postavit se na odpor dle čl. 23 Listiny z toho důvodu, že mu rozsudek Městského soudu v Praze (tj. zásah orgánu veřejné moci) bránil ve výkonu ústavní funkce prezidenta republiky v souladu s Ústavou a ústavním pořádkem, jelikož rozsudkem bylo zasaženo do základních práv všech občanů (tj. porušení základního práva všech občanů podílet se na správě věcí veřejných dle čl. 21 odst. 1 Listiny), protože prezident republiky vykonává Ústavou vymezený podíl na správě věcí veřejných ve jménu všech občanů a v případě bránění

---

²²⁰ RAZMETAEVA, Yulia. The right to resist and the right of rebellion. *Jurisprudence*, 21(3), (2014). s. 758–784. [online]. Mykolas Romeris University. 1993 [cit. 2022-31-07]. ISSN: 2029-2058, s. 768 - 771. Dostupné z: <https://repository.mruni.eu/handle/007/12699>

tohoto výkonu má každý občan (včetně prezidenta) právo postavit se na odpor ve smyslu Listiny. Nejvyšší správní soud upozornil, že Václav Klaus námitku vznesl z titulu postavení prezidenta republiky (státního orgánu) a tedy nikoliv občana. Z hlediska otázky subjektů je důležitý odkaz Nejvyššího správního soudu na ustálenou judikaturu Ústavního soudu, dle které orgány veřejné moci (tedy ani prezident) nepožívají ochrany žádných základních práv a svobod. Argumentaci právem na odpor ze strany prezidenta jakožto nejvyššího představitele státu, který je ústavně zavázán k ochraně ústavy a zákonů České republiky, označil Nejvyšší správní soud za překvapivou.²²¹

Prezident má (jako kterýkoliv jiný občan) právo dle čl. 23 Listiny využít, ale pouze z titulu občana a nikoliv prezidenta. Je třeba také zmínit, že v historii České republiky se prezidenty často stali právě ti, kteří byli symbolem odporu vůči předcházejícímu politickému a společenskému uspořádání. Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš či Václav Havel se bezpochyby k právu na odpor (v obecném smyslu) či občanské neposlušnosti uchýlovali, ať už se jednalo o odpor vůči Rakousku-Uhersku, nacistické okupaci či komunistickému režimu.

3.2.3 Studenti jako reprezentanti a činitelé odporu

17. listopadu 1989 byla rozeznána pokojná demonstrace studentů na Národní třídě. Jejich protest byl jednou z příčin událostí, které vyústily v pád komunistického režimu a přechod k režimu demokratickému, přičemž časové vymezení doby nesvobody končí právě ke 17. listopadu 1989, tedy ke dni studentského protestu.²²² 15. listopadu 1939 byla násilně potlačena akce odporu studentů reagující na násilnou smrt studenta Jana Opletala. Následně 17. listopadu 1939 bylo pozatýkáno stovky studentů a 9 studentských funkcionářů bylo popraveno. Není bez zajímavosti, že den 17. listopad byl v Londýně roku 1941 prohlášen za Mezinárodní den studenstva a jedná se o jediný mezinárodní den který má český původ.²²³ Podobně to byli právě studenti, kteří nejvýrazněji protestovali i proti nástupu komunistické diktatury, a to zejména při studentském (a krvavě potlačeném) pochodu na podporu prezidenta Edvarda Beneše během komunistického puče v roce 1948.²²⁴ Hannah Arendt ve své knize *O násilí* říká,

---

²²¹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21.05.2008, č. j. 4 Ans 9/2007 – 197.

²²² ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *Zákon o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-747-9. s. 47–48.

²²³ Zatýkáni českých studentů a uzavření vysokých škol. *Paměť národa* [online]. [cit. 2022-08-18]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/zatykani-ceskych-studentu-uzavreni-vysokych-skol>

²²⁴ ŠMÍD, Michal. Studenti protestovali proti nástupu komunistické diktatury. Marně. *Paměť národa* [online]. [cit. 2022-08-18]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/studenti-protestovali-proti-nastupu-komunisticke-diktatury-marne>

že studentské vzpoury jsou globálním jevem,²²⁵ přičemž společné mají vždy to, že jsou namířeny proti vládnoucí byrokracii.²²⁶ Studentské protesty, demonstrace a další projevy odporu najdeme v pozadí pádů mnoha režimů po celém světě.²²⁷ Z hlediska otázky subjektů je zajímavé na tento celosvětový jev upozornit, jelikož akce odporu studentů měly i v naší historii významný dopad na celospolečenské dění.

3.2.4 Úloha armády ve vztahu k právu na odpor

V zahraničních ústavách najdeme v některých případech články týkající se ochrany před pučem (viz část II., kapitola 2.3, bod 2. 3. 5 této diplomové práce). Zároveň jsou však příslušníci ozbrojených sil často těmi, kdo se vyslovují jménem práva na odpor. Jako příklad z nedávné doby lze uvést otevřený dopis francouzských generálů a dalších vojáků (více než 1000 příslušníků francouzské armády), ve kterém vyzývají k obraně hodnot civilizace a varují před občanskou válkou.²²⁸ Dále lze zmínit neúspěšný pokus o vojenský převrat v Turecku v roce 2016.²²⁹ Právě turecká armáda do jisté míry slouží jako „strážkyně“ odkazu Mustafy Kemala Atatürka a jím zavedeného sekularismu.²³⁰

3.2.5 Úprava subjektů v zahraničních ústavách

Zahraniční ústavy za subjekt práva na odpor označují *lid*, *každého občana*, či se setkáme s formulací typu „*všichni Němci*“, zároveň systematické zařazení práva na odpor se v ústavách liší.²³¹ Jak již bylo uvedeno, právo na odpor najdeme dnes upravené v 40 ústavách po celém světě. V 15 z nich (37,5 %) se za subjekty označuje *každý* (př. Arménie, Francie), *člověk* (Thajsko), či *lid* (př. Litva, Mexiko). Naopak u 25 zbývajících (62,5 %) se setkáme se subjekty, kde je právo na odpor vázáno přímo na občanství. Subjekty jsou v těchto případech *všichni občané* (Kuba, Argentina), *každý občan* (Estonsko), *všichni Řekové* atd. V kontextu práva na

---

²²⁵ ARENDT, Hannah. *O násilí*. 3. vyd. Přeložil Jiří PŘIBÁŇ, přeložil Petr FANTYS. Praha: OIKOYMENH, 2011. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-464-0. s. 18.

²²⁶ Tamtéž, s. 60.

²²⁷ Pozn. Viz dnešní iránské protesty.

²²⁸ Francouzští generálové vyzvali k boji proti islamizaci země, hrozí jim postavení mimo službu. *Čt24.cz* [online]. [cit. 2022-08-17]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3305213-francouzsti-generalove-vyzvali-k-boji-proti-islamizaci-zeme-hrozi-jim-postaveni-mimo>

²²⁹ Proč převrat neuspěl? Turecká armáda je „erdoganizovaná“, říká expert. *Čt24.cz* [online]. [cit. 2022-08-18]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1848550-proc-prevrat-neuspel-turecka-armada-je-erdoganizovana-rika-expert>

²³⁰ SIEGL, Erik. Proměny a kontinuita ve vývoji tureckého sekularismu. *Mezinárodní vztahy* 2/2010. s. 123–134. [online]. Ústav mezinárodních vztahů, v.v.i. (ÚMV). [cit. 2022-31-07]. ISSN 2570-9429. s. 128. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/issue/view/39>

²³¹ RAZMETAeva, Yulia. The right to resist and the right of rebellion. *Jurisprudence*, 21(3), (2014). s. 758–784. [online]. Mykolas Romeris University. 1993 [cit. 2022-31-07]. ISSN: 2029-2058, s. 768. Dostupné z: <https://repository.mruni.eu/handle/007/12699>

odpor je zajímavý případ z Malediv, kde je za subjekt označen každý, nebo příslušník bezpečnostních služeb, který není povinen uposlechnout nezákonný rozkaz.²³²

V otázce toho, zda je právo na odpor právem kolektivním nebo individuálním, vypadá srovnání se zahraničními ústavami tak, že většina ústav přiznává právo na odpor určitým skupinám. Pouze několik zahraničních ústav za subjekty označuje přímo i jednotlivce (*Francie* či *Portugalsko*).²³³

3.3 Právo na odpor jako povinnost

Právo na odpor dle čl. 23 Listiny je bezpochyby právem, nikoliv povinností. Při projednávání a přijímání čl. 23 do Listiny padaly i takové návrhy, aby právo na odpor bylo pojato jako „*ctnost občanů*“ dle republikánského pojetí. Navrhováno bylo doplnění odstavcem 2, který měl znít: „*Obrana demokratického pořádku ve státě, lidských práv a základních svobod proti všemu, co ohrožuje, je přední občanskou ctností.*“ Důvodem mělo být, že: „*V moderní podobě má toto právo bránit se despotii zvýšit sebevědomí občana, který tak má být vychováván k vědomí důstojnosti, které mu podíl na udržování demokratického a právního pořádku ve společnosti zaručuje.*“²³⁴

Toto pojetí čl. 23 Listiny nebylo přijato. Nicméně v některých zahraničních ústavách pojetí práva na odpor i jako povinnosti není nikterak neznámé. Právo na odpor jako povinnost najdeme v 11 (27,5 %) zahraničních ústavách ze 40. V případě Ústavy Konga, Toga a Venezuely je právo na odpor zakotveno dokonce pouze jako povinnost, a nikoliv i právo. Povinnost postavit se na odpor se ve většině případů váže na skutečnost, že subjekty jsou v daných případech občané.²³⁵

---

²³² GINSBURG, Tom, LANSBERG-RODRIGUEZ, Daniel a VERSTEEG, Mila. When to Overthrow your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions. *60 UCLA Law Review* 1184. [online]. 2013 [cit. 2022-31-07]. ISSN 1943-1724, s. 1242–1259. Dostupné z: https://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles/2810/

²³³ Tamtéž, s. 1242–1259.

²³⁴ Stenoprotokol z 11. společné schůze SL a SN konané 8. ledna 1991. [online]. [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011010.htm>

²³⁵ GINSBURG, Tom, LANSBERG-RODRIGUEZ, Daniel a VERSTEEG, Mila. When to Overthrow your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions. *60 UCLA Law Review* 1184. [online]. 2013 [cit. 2022-31-07]. ISSN 1943-1724, s. 1242–1259. Dostupné z: https://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles/2810/

3.4 Pojem odporu

3.4.1 Odpor dle článku 23 Listiny

Jak si lze odpor představit? Má mít nějakou požadovanou formu? Existují nějaké limity jeho intenzity? Konkrétní vymezení toho, jak by odpor dle čl. 23 Listiny měl vypadat, nenajdeme. Dle teorie si lze představit formu aktivního, pasivního, násilného i nenásilného odporu.²³⁶ Případná forma odporu by vzhledem k absenci přesnější právní definice mohla být velmi různorodá. Představit si například můžeme organizovanou odbojovou skupinu, protesty či pasivní odmítání plnění příkazů.

Článek 23 Listiny říká, že občané mají právo „*postavit se na odpor*“ (tj. dokonavý tvar označující nějaké časově ohraničené období). Z jazykového výkladu může vyplývat, že odpor dle Listiny by měl mít podobu jednorázové kolektivní akce občanů, ve které se postaví k odporu. Pokud by tomu bylo jinak, ústavodárce by zvolil např. formulaci „*občané mají právo stavět se na odpor*“ či „*občané mají právo odporovat*“.

Někteří autoři uvádí pouze dvě situace z naší historie, které odpovídají znění čl. 23 Listiny, a to odpor v době druhé světové války, kdy prezident vyhlásil princip kontinuity československého státu a vyzval z emigrace národ k odporu a odpor proti invazi pěti zemí Varšavské smlouvy a jejich kolaborantů.²³⁷ Oba případy mohou naznačovat, že odpor ve smyslu čl. 23 Listiny má mít charakter masové kolektivní akce občanů.

Odpor občanů by zřejmě měl mít nějaké meze. Intenzita odporu by měla být limitována principem přiměřenosti.²³⁸

Pokud by se občané za současného splnění ostatních podmínek k čl. 23 Listiny uchýlili, mohli by se snadno dostat do kolize s jiným základním právem chráněným Listinou. Na přijatelné meze intenzity odporu se můžeme podívat skrze test proporcionality využívaný Ústavním soudem České republiky. Test proporcionality, který se skládá ze 4 (3) kroků a přezkoumává vztah prostředků a cílů,²³⁹ nám může sloužit jako určité vodítko, jak se na případné situace můžeme dívat. Prvním krokem je test vhodnosti, tedy zkoumání toho, zdali je institut omezující jiné základní právo schopný dosáhnout sledovaný cíl (tj. ochranu jiného

---

²³⁶ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 16.

²³⁷ UHLÍŘ, Aleš. PRÁVO: Právo na odpor. *Neviditelný pes* [online]. 2010 [cit. 2023-02-14]. Dostupné z: https://neviditelnypes.lidovky.cz/spolecnost/pravo-pravo-na-odpor.A100825_161831_p_spolecnost_wag

²³⁸ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 95.

²³⁹ KOSAŘ, David a kol. *Ústavní právo: Casebook*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-664-8. s. 362.

základního práva či veřejného zájmu).²⁴⁰ Druhým krokem je test potřebnosti, který zkoumá, zda existuje jiné řešení, jež by bylo vůči omezenému základnímu právu šetrnější.²⁴¹ V třetím kroku se porovnávají dvě základní práva stojící v kolizi, nebo základní právo stojící v kolizi s veřejným zájmem.²⁴² Čtvrtým krokem (někdy včleňovaného do 3. kroku) je minimalizace zásahu do základních práv, plynoucí z čl. 4 odst. 4 Listiny.²⁴³ Jak by mohlo vypadat přezkoumávání kolize práva na odpor s jiným základním právem či veřejným statkem? Podle prvního kroku by případný odpor měl být schopen dosáhnout cíle, tj. minimálně se podílet na obnově demokratického právního řádu (viz část III., kapitola 3.1 této diplomové práce). Druhý krok v sobě může nést apel na realizaci práva na odpor až tehdy, kdy není žádná jiná možnost obrany. Ve třetím kroku by se zřejmě poměřovala hodnota, kterou jsem realizovala právem na odpor a újma, kterou jsem způsobila (tzn. bylo by nutné posoudit, zda bude vyvážena újma, kterou jsem způsobila). Dle čtvrtého kroku by odpor měl v co nejmenší míře zasahovat do dalších práv. Velmi problematická by mohla být kolize práva na odpor například s právem na život, nebo svobodu. Co by bylo, nebo nebylo v jménu práva na odpor obhajitelné, by samozřejmě záleželo na té, které individuální situaci.

Jak již bylo zdůrazněno výše, test proporcionality by byl však pouze vodítkem, jelikož v praxi bude nutné řešit individuální akty odporu ve vztahu k mimořádným situacím ve společnosti. Bylo by absurdní vyžadovat v případech uplatnění práva na odpor přísnou proporcionalitu, a proto je 4 krokový test v této své nejpřísnější podobě spíše ideálním měřítkem individuálních aktů práva na odpor. Již z charakteru práva na odpor vyplývá, že by bylo využíváno v zcela mimořádných situacích, kdy není možné test proporcionality přísně aplikovat. Aplikace testu proporcionality musí zvažovat, co je zarámováno dalšími korektivy (např. charakter mimořádnosti situace, postavení subjektů atd.).

Analogicky si můžeme vypomoci kritérii, která se v právním řádu uplatňují na podobné instituty. Konkrétně nutnou obranu a svépomoc, jejichž stručná definice byla již výše zmíněna (viz část II, kapitola 2. 4, bod 2. 4. 2 této diplomové práce).

Nutnou obranu najdeme v § 29 trestního zákoníku.²⁴⁴ Druhý odstavec zní: „*Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.*“²⁴⁵ Přiměřenost

---

²⁴⁰ KOSAŘ, David a kol. *Ústavní právo: Casebook*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-664-8. s. 364.

²⁴¹ Tamtéž, s. 371-372.

²⁴² Tamtéž, s. 373.

²⁴³ Tamtéž, s. 365.

²⁴⁴ § 29 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁴⁵ § 29 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

obranu znamená, že musí být schopná odrazit útok (tj. musí být silnější než útok) a škoda způsobená obráncem může být větší než škoda hrozící z útoku.²⁴⁶ Způsob obrany nemusí být přiměřený, ale intenzita obrany nesmí být zcela zjevně nepřiměřená, přičemž mezi účinností nástrojů útoku a obrany nemusí být úměrnost.²⁴⁷ To, zda obrana byla zcela zjevně nepřiměřená, se posuzuje dle objektivních okolností případu, ale i podle toho, jak se čin útočníka jevil tomu, kdo jej odvracel.²⁴⁸ Obrana může mít formu aktivní i pasivní.²⁴⁹ Pokud je obrana zcela zjevně nepřiměřená útoku, jedná se o protiprávní vybočení z nutné obrany (např. střelba na děti, které sbírají v cizí zahradě ovoce).²⁵⁰

Podobné excesy si lze představit i u případného odporu. Článek 23 Listiny nestanoví na intenzitu odporu žádné požadavky, nicméně podobně jako u nutné obrany by neměl být zcela zjevně nepřiměřený. Stejně tak by odpor měl být natolik intenzivní, aby jeho prostřednictvím mohlo být dosaženo zamýšleného cíle, tj. minimálně přispět k obnově demokratického řádu lidských práv a svobod. Při posuzování odporu by se podobně jako u nutné obrany mělo přihlížet k postavení občana, který by se k odporu uchýlil. Konkrétně k jeho zcela jistě tíživé situaci a znemožnění jiné obrany. Nutná obrana je institut, který se právu na odpor podobá svojí povahou nejvíce.²⁵¹

Občanskoprávní institut svépomoci je upraven v § 14 občanského zákoníku. V prvním odstavci najdeme obecnou úpravu²⁵² svépomoci, která zní: „*Každý si může přiměřeným způsobem pomoci ke k svému právu sám, je-li jeho právo ohroženo a je-li zřejmé, že by zásah veřejné moci přišel pozdě.*“²⁵³ Také zde najdeme požadavek přiměřenosti. Druhý odstavec říká: „*Hrozí-li neoprávněný zásah do práva bezprostředně, může jej každý, kdo je takto ohrožen, odvrátit úsilím a prostředky, které se osobě v jeho postavení musí jevit vzhledem k okolnostem jako přiměřené...*“²⁵⁴ Účelem svépomoci je zachování stávajícího stavu, nebo jeho obnovení.²⁵⁵ Přiměřenost použitého způsobu svépomoci se posuzuje podle toho, co by v konkrétní situaci

---

²⁴⁶ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3. s. 265.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 265–266.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 266.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 266.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 267.

²⁵¹ Stenoprotokol z 11. společné schůze SL a SN konané 8. ledna 1991. [online]. [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011004.htm>

²⁵² DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Občanské právo hmotné*. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. ISBN 978-80-7478-326-5. s. 340.

²⁵³ § 14 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵⁴ § 14 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵⁵ DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Občanské právo hmotné*. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. ISBN 978-80-7478-326-5. s. 340.

považovala za přiměřené každá rozumně jednající osoba, pokud by se ocitla na místě svépomocně jednající osoby, přičemž větší důraz se klade na postavení ohroženého.²⁵⁶

Institut svépomoci je od čl. 23 Listiny vzdálen asi nejvíce, ale stejně u něj jako u nutné obrany můžeme najít požadavky, které by se případně daly vztáhnout i na odpor. Odpor by tedy, podobně jako svépomoc, měl být přiměřený. Další kritérium, které by se dalo vztáhnout na posuzování případného odporu, by mělo být postavení ohroženého, jelikož občané uchylující se k odporu by neměli jinou možnost obrany.

Forma odporu není (viz výše) specifikována. Právo na odpor by šlo zcela jistě realizovat prostřednictvím jiných politických práv v Listině. V úvahu připadá právo petiční dle čl. 18 Listiny. Zde lze uvést, že Thomas Jefferson pokládal právo petiční jako základ práva na vzpouru.²⁵⁷ Dále právo shromažďovací (čl. 19 Listiny) či svoboda projevu (čl. 17 Listiny), popřípadě lze uvést již uvedené právo na stávkou (čl. 27 odst. 4 Listiny).

Odpor může být bezpochyby i násilný. Vzhledem k možné spojitosti práva nosit zbraň s právem na odpor (viz část I, kapitola 1.5 této diplomové práce) je pro kontext důležité upozornit na nedávnou změnu znění Listiny. V článku 6 odst. 4 Listiny byla doplněna nová věta, která zní: „Právo bránit život svůj či život jiného člověka i se zbraní je zaručeno za podmínek, které stanoví zákon.“ přičemž dle důvodové zprávy: „...Vzhledem k významu práva na život, které je právo nejzákladnější, protože bez života ostatní práva člověka nemohou být naplněna, návrh považuje za správné symbolicky povýšit toto právo na úroveň ústavní... Návrh ústavního zákona symbolicky do ústavního pořádku převádí morální zásadu, že zlu, což je i útok na život a zdraví člověka, se nemá ustupovat, ale naopak se vůči němu aktivně bránit...“²⁵⁸

3.4.2 Forma odporu v zahraničních ústavách

V zahraničních ústavách není ve většině případech forma odporu, podobně jako v tuzemské úpravě, specifikována (*Francie, Německo*). Případně je možné odporovat výslovně všemi prostředky (*Kuba*). Někdy je konkrétní formou odporu stanovena občanská neposlušnost (*Burkina Faso, Mali*). Setkáme se i s jediným požadavkem nenásilného odporu (*Thajsko*) nebo naopak někde může být odporováno výslovně silou (*Litva, Portugalsko*). Častou formou odporu

---

²⁵⁶ DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Občanské právo hmotné. 1.* Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. ISBN 978-80-7478-326-5. s. 341.

²⁵⁷ GINSBURG, Tom, LANSBERG-RODRIGUEZ, Daniel a VERSTEEG, Mila. When to Overthrow your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions. *60 UCLA Law Review* 1184. [online]. 2013 [cit. 2022-31-07]. ISSN 1943-1724, s. 1203. Dostupné z: https://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles/2810/

²⁵⁸ Důvodová zpráva k změně Listiny základních práv a svobod ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., týkající se doplnění znění čl. 6 odst. 4 Listiny. [online]. 1998 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=92773>

je neuposlechnutí příkazu (*Rwanda, Východní Timor*). Estonská ústava hovoří o právu každého občana iniciovat spontánní akci. Specifickým případem je právo na odpor upravené v Ústavě Toga, kde mají Tožané povinnost se zorganizovat v případě puče či státního převratu. Forma odporu upravená v Ústavě Peru a Hondurasu zase definuje odpor jako povstání na obranu.²⁵⁹

3.5 Proti komu lze odpor směřovat v režimu čl. 23 Listiny?

3.5.1 Proti těm, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod, založený Listinou

Jsou nějak blíže vymezeni ti, vůči kterým by měl odpor směřovat? V odborné literatuře se můžeme dočíst, že: „*Odpor je míněn odpor vůči jakékoliv formě pokusu o státní převrat vůbec, pokud by stabilita ústavní moci byla ohrožována jak postupnou destabilizací veřejné moci bez použití síly nebo okamžitě, např. zneužitím ozbrojených sil.*“²⁶⁰ Odpor tak míří proti komukoliv, kdo by se pokoušel odstranit demokratický právní řád.²⁶¹ Občané by se tedy mohli postavit proti cizí mocnosti, proti svým vlastním občanům nebo proti jakékoliv jiné myslitelné síle. O tomto aspektu čl. 23 Listiny není sporu.

Mnohem problematičtější je otázka, co se rozumí pod „*odstraňováním demokratického právního řádu lidských práv a svobod, založených Listinou*“, jelikož odborný výklad se zde rozchází. Důležité je zodpovědět si otázku, co konkrétně má být odstraňováno.

Nejrestriktivnější z výkladů považuje za směrodatné zařazení čl. 23 Listiny do Hlavy druhé Listiny (nazvané „*Lidská práva a základní svobody*“) a oddílu druhého (nazvaným *Politická práva*), díky čemuž se má článek vztahovat na potlačování pouze politických práv.²⁶² Podle J. Kysely však právě systematika zařazení svědčí o tom, že se ochrana vztahuje na všechna práva uvedená v Hlavě druhé Listiny, tedy na práva od čl. 5–22.²⁶³

V. Šámálik je zastáncem co nejširšího výkladu a čl. 23 Listiny se podle něj vztahuje na celý ústavní řád.²⁶⁴ Nakonec dle V. Adamuse je právo na odpor krajním prostředkem ochrany

---

²⁵⁹ GINSBURG, Tom, LANSBERG-RODRIGUEZ, Daniel a VERSTEEG, Mila. When to Overthrow your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions. *60 UCLA Law Review* 1184. [online]. 2013 [cit. 2022-31-07]. ISSN 1943-1724, s. 1242–1259. Dostupné z: https://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles/2810/

²⁶⁰ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-44-x. s. 777.

²⁶¹ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda, II. díl. 2 aktualizované vydání*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-084-0. s. 626.

²⁶² KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost. 2., aktualiz. a rozš. vyd.* Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 86–87.

²⁶³ Tamtéž, s. 87.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 87.

lidských práv a základních svobod, zároveň však připouští jeho možné použití při zásahu do podstatných náležitostí demokratického právního státu, zahrnující dle něho principy Hlavy první Ústavy, první a druhou Hlavu Listiny, některá práva na soudní ochranu a zásadu sociálního státu.²⁶⁵

Zde záleží na způsobu výkladu. Vzhledem k systematicce lze souhlasit s J. Kyselou, že by muselo jít minimálně o ochranu práv nacházejících se v Hlavě druhé Listiny. Osobně se domnívám, že výklad by se měl zabývat otázkou účelnosti. Pokud by měl být čl. 23 Listiny funkční a sloužit jako poslední možný způsob obrany občanů, nemůže se otrocky omezit na ochranu pouze politických práv. Znamenalo by to, že občanům by mohlo být zasahováno do všech lidských práv (např. práva na život, osobní svobody, zákazu nucených prací apod.), ale na odpor by se mohli postavit až v případě, kdy by jim bylo zasaženo do např. práva petičního. Mám za to, že takto se čl. 23 Listiny vykládat nedá a pouhé omezení se na úzký systematický výklad by popíralo samu podstatu práva na odpor. Problematické spojení „*demokratický řád lidských práv a základních svobod, založených Listinou*“ si podle mého názoru (vzhledem k účelu práva na odpor v obecné rovině) zaslouží co nejextenzivnější výklad. Čl. 23 Listiny by měl minimálně sloužit k ochraně všech práv upravených Listinou a souboru podstatných náležitostí demokratického právního státu dle čl. 9 odst. 2 Ústavy (viz dále bod 3.5.2). Nicméně podmínka odstraňování demokratického řádu lidských práv a základních svobod použitím čl. 23 Listiny omezuje na opravdu nejkrajnější možné situace.

3.5.2 Jak právně uchopit stav, kdy budou naplněny podmínky čl. 9 odst. 2 Ústavy?

Použití čl. 23 Listiny sice míří na situace, kdy dochází k odstraňování lidských práv a svobod, ale nesmíme zapomínat, že případné použití čl. 23 Listiny je vázáno na další podmínky, jelikož jeho použití předpokládá ochromenou činnost ústavních orgánů a nemožnost použití zákonných prostředků. Za situace odstraňování lidských práv a svobod by tak současně nutně muselo být zasaženo do práv na soudní a jinou právní ochranu v Hlavě páté Listiny, jelikož ta by byla občanům znemožněna. Stejně tak nečinnost ústavních orgánů by se nutně musela dotknout samotné podstaty demokratického právního státu ve smyslu čl. 9 odst. 2 Ústavy, který říká, že: „*Změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřípustná*“.²⁶⁶

---

²⁶⁵ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 94.

²⁶⁶ Čl. 9 odst. 2 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Fakticky by se tak občané k odporu uchýlili až v situaci, kdy by byl odstraňován ústavní řád jako celek. Velmi úzkým vztahem mezi čl. 23 Listiny a čl. 9 odst. 2 Ústavy se zabývá komentář F. Horáka a J. Dienstbiera k čl. 23 Listiny, a to následovně: „*Při snaze odolat rozmanitým útokům na předmět ochrany se oba tyto články vzájemně nejen doplňují, ale také ochraňují. Proto je nutné právo na odpor klasifikovat jako podstatnou náležitost demokratického právního státu chráněnou klauzulí věčnosti (viz nález Ústavního soudu, III. ÚS 31/97) a zároveň soubor podstatných náležitostí demokratického právního státu jako obsahovou náplň demokratického řádu lidských práv a základních svobod, jehož odstraňování se lze bránit právem na odpor.*“²⁶⁷ Z uvedeného plyne, že k ochraně podstatných náležitostí demokratického právního státu by bylo možné použít čl. 23. Listiny.

3.5.3 Co proti těm, kteří demokratický právní řád porušují?

Za úplně nešťastnější nelze považovat ani obrat „*kdo by odstraňoval*“. Dle jazykového výkladu je zřejmé, že k odstranění nemusí dojít.²⁶⁸ Stačila by tak činnost směřující k odstraňování předmětných práv a základních svobod.

Mohl by se čl. 23 Listiny uplatnit i proti těm, kdo by předmětná práva pouze porušovali? Hypoteticky si můžeme představit skupinu občanů, u nichž by docházelo pouze k porušování lidských práv a základních svobod, přičemž by porušování mohlo být i nesystematické. Současně by pro onu skupinu občanů bylo znemožněno, se domoci ochrany zákonnou cestou a činnost ústavních orgánů by pouze pro ně byla ochromena (pomineme možnosti mezinárodní ochrany). Vzhledem k jazykovému výkladu by se na ně čl. 23 Listiny nejspíše paradoxně nemusel vztahovat, jelikož by zde nebyl úmysl vedoucí k odstranění řádu lidských práv a základních svobod jako celku.

Problematika podmínek, za kterých se lze k čl. 23 Listiny uchýlit, se velmi řešila při projednávání a přijímání Listiny. K porušování jednotlivých práv zakotvených Listinou bylo řečeno následující: „... *Tento článek v ústavně právních výborech prošel nepatrnou většinou hlasů a ohlédne-li se od jeho etické hodnoty, jeho význam se zdá být problematický. Použití tohoto článku je přirozeně zcela vyloučeno v případech jednotlivých porušení práv a svobod listinou zaručených, a to i tehdy, kdyby se takové případy stávaly sebečastěji. Zde jsou totiž k dispozici právní prostředky v obvyklém a zákonem předepsaném postupu; aplikace tohoto*

---

²⁶⁷ KÜHN Z., KRATOCHVÍL, J., KMEC, J., KOSAR, D. a kolektiv. Listina základních práv a svobod. Velký komentář. Praha: Leges, 2022. ISBN 978-80-7502-609-5. s. 949.

²⁶⁸ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 94.

článku by tedy přicházela v úvahu teprve tehdy, kdyby stát se ocitl v hluboké krizi, kdyby ztratil svůj demokratický charakter nebo kdyby taková ztráta hrozila. To vše listina vyjadřuje znakem dysfunkce ústavních orgánů a zákonů.²⁶⁹ a následně také: „Právo uvedené v Čl. 24 Listiny²⁷⁰ je novým prvkem vo vývoji ústavného práva na našom území. Je obmedzené iba na prípady, keď je ohrozený demokratický poriadok ľudských práv a slobôd ako celok. Vylučuje sa v prípadoch jednotlivých porušení ľudských práv alebo slobôd, keď demokratickému poriadku ako ústavnému systému nebezpečenstvo nehrozí.“²⁷¹

Samotné porušování lidských práv a svobod by tedy právo občanů na odpor, ve smyslu článku 23 Listiny, nezakládalo.

3.5.4 Srovnání se zahraničními ústavami

Otázka toho, proti komu má odpor směřovat, je v zahraničních ústavách řešena různě. Ve 20 (50 %) zahraničních ústavách není vůbec specifikováno, vůči komu by odpor při splnění podmínek měl směřovat (např. *Francie*, *Mexiko* či *Venezuela*). V polovině světových ústav (kde je právo na odpor upraveno) je tak zřejmě možné postavit se na odpor vůči komukoliv bez dalšího. Kupříkladu v Ústavě *Ázerbájdžánu*, *Kuby*, *Řecka* či *Estonska* je odpor směřován jen proti všem těm, kteří by se pokusili (i násilím) změnit ústavu. Další úpravou v zahraničních ústavách je koncipování práva na odpor tak, že má být směřován proti těm, kdo převezme moc silou v případě převratu či uchvatitelské vlády (*Peru*). Litevská Ústava pak například umožňuje postavit se na odpor vůči každému, kdo by násilím zasahoval do ústavního pořádku, nezávislosti či teritoriální integrity.²⁷²

Znění podobné čl. 23 Listiny najdeme v Ústavě Spolkové republiky Německa (odpor má směřovat také proti těm, kteří odstraňují ústavní řád) a pochopitelně také v Ústavě Slovenské republiky. Inspirace německým zněním v Listině je zřejmá.

---

²⁶⁹ Stenoprotokol z 11. společné schůze SL a SN konané 8. ledna 1991. [online]. [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011004.htm>

²⁷⁰ Pozn. myšleno právo na odpor.

²⁷¹ Návrh 330 Slovenskej národnej rady z 22. Novembra 1990 na vydanie ústavného zákona, ktorým sa vyhlasuje Listina základných práv a slobôd. *Psp.cz* [online]. 1990 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0330_02.htm

²⁷² GINSBURG, Tom, LANSBERG-RODRIGUEZ, Daniel a VERSTEEG, Mila. When to Overthrow your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions. *60 UCLA Law Review* 1184. [online]. 2013 [cit. 2022-31-07]. ISSN 1943-1724, s. 1242–1259. Dostupné z: https://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles/2810/

3.6 Další podmínky použití práva na odpor

3.6.1 Ochromení ústavních orgánů a znemožnění užití zákonných prostředků

Kromě výše rozebraných podmínek (omezený okruh subjektů a vymezení předmětu ochrany) stanovuje čl. 23 Listiny i další.

Právo na odpor by se mohlo uplatnit až v okamžiku, kdy by činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků bylo znemožněno.²⁷³ Ústavním orgánem se rozumí orgán, který je zřízen Ústavou.²⁷⁴ Uvedená definice je dle F. Horáka a J. Dienstbiera nedostačující, jelikož: „*Za ústavní je tedy potřeba považovat ten orgán, který je explicitně zmíněn ústavním pořádkem a který zároveň skutečně vykonává svou činnost v souladu s principy a hodnotami demokratického právního státu.*“²⁷⁵

Co konkrétně se myslí ochromením ústavních orgánů a nemožností se bránit zákonnými prostředky, může být opět předmětem diskuse. Je nutné, aby byla ochromena činnost všech ústavních orgánů? Nebo stačí ochromení pouze některých? Mohou tím být myšleny všechny ústavní orgány, nebo pouze ty, které mají ochraňovat řád lidských práv a svobod.²⁷⁶ Z pohledu gramatického výkladu je opravdu možné článek vykládat tak, že je nutné, aby byla znemožněna činnost všech ústavních orgánů (množné číslo) a to zřejmě najednou, byť to zní sebeabsurdněji.

K. Klíma k této problematice píše: „*Právní proveditelnost tohoto práva je složitá zejména v tom smyslu, že jeho užití je vázáno na situaci, kdy by nefungovaly ústavní orgány (zřejmě všechny nebo ty rozhodující ve smyslu „účinného použití zákonných prostředků“)* ...“²⁷⁷

J. Kysela přehledně rozdělil ústavní orgány do dvou kategorií, přičemž v první kategorii se dle něj nachází Ústavní soud a obecné soudy, a do druhé zařadil Parlament, vládu a prezidenta republiky (Nejvyšší kontrolní úřad a Česká národní banka nejsou rozhodující).²⁷⁸ Dále uvádí: „*Nebyla-li by znemožněna činnost ústavním orgánům uvedeným ve dvou výše popsaných skupinách, nebyl by odpor v souladu s Listinou. Nemusí jít ale o všechny vyjmenované orgány. Pokud by např. byly „zrušeny“ soudy spolu s Parlamentem, lze již*

---

²⁷³ Čl. 23 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

²⁷⁴ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 94.

²⁷⁵ KÜHN, Zdeněk. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. Praha: Leges, 2022. Komentátor. ISBN 978-80-7502-609-5. s. 947.

²⁷⁶ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 92.

²⁷⁷ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. Právnické učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 80-7380-000-4. s. 350.

²⁷⁸ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 92.

o odporu uvažovat.“²⁷⁹ Důležité je také to, že činnost ústavních orgánů by zřejmě mohla být znemožněna jak právně, ale i pouze fakticky (např. nečinností).²⁸⁰ Je také nepodstatné, za jakých okolností k selhání činnosti ústavních orgánů dojde.²⁸¹

Současně s ochromením ústavních orgánů musí dojít ke „znemožnění účinného použití zákonných prostředků.“ Znemožněna tak má být možnost občana (občanů) bránit se zákonnou cestou ve smyslu procesněprávních prostředků, které mu přísluší dle daných zákonů. Slovo „účinného“ opět napovídá, že občanům může být znemožněno domoci se svých práv pouze fakticky, nikoliv jen právně.

F. Horák a J. Dienstbier k této podmínce konstatují: „Aby bylo právo na odpor realizovatelné, je vedle výše uvedeného zásahu do práv chráněných hlavou první vyžadován i zásah do práv uvedených v hlavě páté, a to v takové intenzitě, která výrazně snižuje či zcela eliminuje účinnost zákonných prostředků pro ochranu lidských práv a základních svobod.“²⁸²

Dalším problémovým aspektem může být skutečnost, že vedle možnosti obrátit se na vnitrostátní orgány, existuje možnost obrátit se na mezinárodní soudy (např. Evropský soud pro lidská práva). Vedle toho jsou občané České republiky zároveň občany Evropské unie.²⁸³ Je tedy ve smyslu čl. 23 Listiny nutné, aby bylo občanům znemožněno domoci se svých práv i například před Evropským soudem pro lidská práva? Osobně si myslím, že nikoliv, protože by mělo stačit naplnit podmínku ochromení ústavního orgánu ve smyslu orgánů ústavních, nikoliv mezinárodních, ostatně i vynucení rozhodnutí by vyžadovalo součinnost vnitrostátních orgánů.

Obě výše uvedené podmínky mají být splněny kumulativně a navzájem se logicky doplňují.

Dle mého názoru není vůbec nutné, aby byly ochromeny všechny ústavní orgány, ale pouze ty, které občanům znemožňují použití zákonných prostředků obrany jejich práv (jakých práv je opět předmětem akademické diskuse).

---

²⁷⁹ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 92.

²⁸⁰ Tamtéž.

²⁸¹ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda*, II. díl. 2 aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-084-0. s. 627.

²⁸² KÜHN, Zdeněk. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. Praha: Leges, 2022. Komentátor. ISBN 978-80-7502-609-5. s. 946.

²⁸³ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-44-x. s. 776.

Čl. 23 Listiny je tak nejzazším prostředkem k obnově, pokud jsou všechny ostatní možnosti nápravy znemožněny. Pojetí čl. 23 Listiny logicky navazuje a vyplývá i z dělby moci, jelikož moc zákonodárná, výkonná a soudní jsou navzájem propojené.

3.6.2 Podmínky práva na odpor v zahraničních ústavách

Konkrétně definovány podmínky, za jakých je možné se k právu na odpor uchýlit, nejsou specifikovány ve 21 (52,2 %) zahraničních ústavách. Lze vysledovat dvě nejčastější znění podmínek práva na odpor v zahraničních ústavách. První z nich umožňuje se k právu na odpor uchýlit v případě vzpoury, puče, povstání či násilného převzetí moci vládou. Takovou úpravu práva na odpor najdeme v 7 (17,5 %) ústavách (např. *Ázerbájdžán, Benin*). Druhé znění stanoví podmínky postavení se na odpor z hlediska toho, že v daném případě není možné se uchýlit k jiné zákonné obraně či k jinému zákonnému postupu. Právo na odpor je tak koncipováno jako poslední možné řešení, které je vždy tím nejzazším možným. Tento přístup najdeme v 7 (17 %) zahraničních ústavách (př. *Německo, Portugalsko*). Z ostatních případů lze ze zajímavosti uvést Ústavu *Sjednocených provincií la Platy*, podle které je k právu na odpor možné uchýlit se v případě, pokud vláda nezajišťuje práva, jak má, lze ji v takovémto případě vyměnit.²⁸⁴

3.6.3 Hodnoty chráněné právem na odpor v zahraničních ústavách

Pokud se podíváme na dikci zahraničních ústav ve srovnání práva na odpor z hlediska hodnot, které jsou právem na odpor chráněny, lze úpravu práva na odpor opět rozdělit na dvě skupiny. V první z nich je pojetí takové, že právo na odpor chrání stávající ústavu. Právo na odpor chránící ústavu konkrétně najdeme v 22 (55 %) zahraničních ústavách. Někde je ochrana ústavy doplněna ochranou demokratického systému (*Argentina*). Případně je chráněn pouze demokratický pořádek (*Togo*). V druhé skupině 12 ústav (30 %) má právo na odpor úkol chránit základní lidská práva a svobody (*Alžírsko, Portugalsko* či *Rwanda*). Mimo tyto nejčastější hodnoty lze například najít ochranu republikánské formy státu v případě Ústavy *Mali*.²⁸⁵

---

²⁸⁴ GINSBURG, Tom, LANSBERG-RODRIGUEZ, Daniel a VERSTEEG, Mila. When to Overthrow your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions. *60 UCLA Law Review* 1184. [online]. 2013 [cit. 2022-31-07]. ISSN 1943-1724, s. 1242–1259. Dostupné z: https://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles/2810/

²⁸⁵ Tamtéž, s. 1242–1259.

3.6.4 Judikatura Ústavního soudu České republiky ve vztahu k čl. 23 Listiny

K realizaci práva na odpor se vyjádřil Ústavní soud ve svém usnesení ze dne 20. 11. 2018, sp. zn. I ÚS 3304/18. Stěžovatel se zde neúspěšně snažil domoci toho, aby Ústavní soud konstatoval, že činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou v České republice ve smyslu čl. 23 Listiny základních práv a svobod znemožněny.²⁸⁶ Ústavní soud jednak poukázal na to, že k obecnému vyhlášení naplnění práva na odpor dle čl. 23 Listiny nemá pravomoc a dále judikoval, že: „...*Realizace práva na odpor spočívá ve vzepření se veřejné moci. Nevyžaduje tudíž a z povahy věci ani nemůže vyžadovat, aby jakýkoliv orgán veřejné moci (včetně Ústavního soudu) nejdříve konstatoval, že pro realizaci práva dle čl. 23 Listiny jsou naplněny podmínky. Je ostatně otázka, zda by takové konstatování ze strany Ústavního soudu, jakožto ústavního orgánu nenaráželo na paradox obdobný známé hlavě XXII vzhledem k tomu, že jedním z předpokladů realizace práva na odpor je znemožnění činnosti ústavních orgánů. V každém případě, má-li jít o odpor občanů proti veřejné moci za situace, kdy jsou činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků znemožněny, musí prvotní posouzení naplnění těchto podmínek náležet samotným občanům, nikoliv orgánům veřejné moci. To samozřejmě při riziku, že občané s odporem nebudou úspěšní a že se orgány veřejné moci s tímto posouzením neztotožní...*“²⁸⁷

Toto usnesení logicky odůvodňuje, proč není možné, aby Ústavní soud (nebo jakýkoliv jiný orgán) ex ante potvrdil, že byly naplněny podmínky čl. 23 Listiny. Zároveň posouzení dané situace mají ve své moci pouze občané (občan). Čl. 23 Listiny tak od občanů vyžaduje znalost svých práv a mnoho nejasných aspektů čl. 23 Listiny se tak může jevit ještě problematičtější. Oprávnění k realizaci práva na odpor tak občanům náleží při naplnění všech podmínek ex lege.

Pokud by však nastaly podmínky čl. 23 Listiny a občané úspěšně obnovili demokratický právní řád lidských práv a svobod, obecné soudy a Ústavní soud by zcela jistě hrály klíčovou roli v posuzování nastalého stavu. Výše zmíněné usnesení pokračuje: „...*To neznamená, že by se stěžovatelé teoreticky nemohli před Ústavním soudem domáhat ochrany svého práva zaručeného čl. 23 Listiny. Ze strany Ústavního soudu by nicméně v takovém případě šlo o zpětné zhodnocení určitého jednání stěžovatelů. Jinými slovy, lze si čistě v teoretické rovině*

---

²⁸⁶ Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 20. 11. 2018, sp. zn. I ÚS 3304/18. *Nalus.usoud.cz* [online]. 2018 [cit. 2022-31-07]. Dostupné z:

<https://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=104692&pos=3&cnt=3&typ=result>

²⁸⁷ Tamtéž.

*představit situaci, kdy Ústavní soud bude určité jednání považovat za výkon práva na odpor a z toho důvodu např. zruší odsuzující rozhodnutí trestních soudů...“.*²⁸⁸

3.6.5 Judikatura vztahující se k právu na odpor

Právem na odpor se okrajově zabýval Ústavní soud ve svém usnesení ze dne 27. 10. 2015, sp. zn. I. ÚS 1951/13. Stěžovatel se zde neúspěšně dovolával svého práva postavit se na odpor, které současně zaměňoval s občanskou neposlušností. Ústavní soud čl. 23 Listiny definoval jako:

„Formu nezákonného jednání, které získává svoji legitimitu v okamžiku, kdy dojde k narušení demokratických základů, při kumulativním splnění dvou podmínek, kterými jsou faktická paralýza soudů a současně nemožnost použití všech zákonných prostředků k ochraně svých práv.“. Zároveň také uvedl, že s ústavním právem na odpor bývá spojen tzv. exkulpační účinek.²⁸⁹

Ústavní soud se ve svém nálezu ze dne 11. 1. 2000, sp. zn. III. ÚS 462/98, věnoval otázce právní kontinuity mezi dnešní Českou stranou sociálně demokratickou a poválečnou Československou demokracií. Ústavní soud uvedl, že ČSSD je jedinou nepřetržitě existující politickou stranou, která existovala i po roce 1945 a v exilu (po nuceném vypuzení ze země) se aktivně podílela na odporu proti komunistickému režimu v tehdejší Československu ve smyslu § 3 zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu, ve znění pozdějších předpisů.²⁹⁰ Ústavní soud v tomto nálezu judikoval, že političtí odpůrci totalitního státu mají právo usilovat o obnovení demokratických poměrů i mimoparlamentní cestou.²⁹¹ Zde je potřeba připomenout, že subjektem práva na odpor dle čl. 23 Listiny nejsou právnické osoby.

---

²⁸⁸ Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 20. 11. 2018, sp. zn. I ÚS 3304/18. *Nalus.usoud.cz* [online]. 2018 [cit. 2022-31-07]. Dostupné z:

<https://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=104692&pos=3&cnt=3&typ=result>

²⁸⁹ Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 27.10.2015, sp. zn. I. ÚS 1951/13. *Nalus.usoud.cz* [online]. 2015 [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-1951-13>

²⁹⁰ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 11. 1. 2000, sp. zn. III. ÚS 462/98 (N 2/17 SbNU 7). *Nalus.usoud.cz* [online]. 2000 [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=3-462-98>

²⁹¹ KOZÁK, Jiří. Občanská neposlušnost z perspektivy práva právní teorie. *Právník* 4/2013. *Teoretický časopis pro otázky státu a práva*. s. 361–376. [online]. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 1861 [cit. 2022-8-18]. ISSN 0231-6625, s. 362. Dostupné z: <https://www.ilaw.cas.cz/casopisy-a-knihy/casopisy/casopis-pravnik/archiv/2013/2013-4.html?a=2774>

3.7 Problematika retroaktivity a právní jistota

Čl. 23 Listiny se úzce dotýká problematiky retroaktivity, jelikož použití práva na odpor by se vždy posuzovalo z logiky věci zpětně, a to se všemi jeho důsledky. Vzhledem k ústavnímu principu právní jistoty je obecně pravá retroaktivita zakázána, jelikož zákony mají stanovit pravidla chování do budoucnosti.²⁹² Zároveň může v právním státě zavazovat jen ta norma, která je předem vyhlášena. Nemůže zavazovat to, co je za právní či protiprávní zpětně označeno.²⁹³

Pokud by k realizaci práva na odpor došlo, bude se muset nově obnovená demokracie vždy vypořádat s tím, jak potrestá činy představitelů svrženého režimu, a také s napravením nespravedlností a křivd, které se v důsledku nefungujícího demokratického řádu staly. Problematice retroaktivity se věnoval Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 21. 12. 1993, sp. zn. Pl. ÚS 19/93, ve kterém skupina poslanců navrhovala zrušení zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, ve znění pozdějších předpisů.²⁹⁴ Mimo jiné napadali § 5 uvedeného zákona, který říká, že: „*Do promlčecí doby trestních činů se nezapočítává doba od 25. února 1948 do 29. prosince 1989, pokud z politických důvodů neshleditelných se základními zásadami právního řádu demokratického státu nedošlo k pravomocnému odsouzení nebo zproštění obžaloby.*“²⁹⁵

Poslanci spatřovali ve znění § 5 zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, ve znění pozdějších předpisů, vytvoření nové zákonné překážky promlčecí doby ve smyslu trestního zákona, čímž mělo dojít k destabilizaci práva a porušení právní jistoty občanů, dále měl být porušen zákaz retroaktivity ve smyslu čl. 40 odst. 6 Listiny a také v souvislosti s námitkou protiústavnosti retroaktivity měla být porušena rovnost všech lidí v právech dle čl. 1 Listiny. K institutu promlčení Ústavní soud judikoval, že nezbytnou součástí pojmu promlčení trestně-právního stíhání je vůle, snaha a ochota státu stíhat trestný čin a bez tohoto předpokladu nemůže být naplněn obsah pojmu promlčení ani smysl tohoto právního institutu a pokud stát určité trestné činy a určité pachatele stíhat nechce, je promlčení zbytečné a v těchto případech běh promlčecí lhůty ani neexistuje, promlčení je fiktivní a psané právo je zbavené možnosti své aplikace. K námitce, že došlo

---

²⁹² Pozn. nutné odlišit tzv. nepravou retroaktivitu.

²⁹³ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda, II.* díl. 2 aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-084-0. s. 372.

²⁹⁴ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost. 2.,* aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 98.

²⁹⁵ § 5 zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, ve znění pozdějších předpisů.

k porušení právní jistoty (pachatelů) uvedl: „...*Tato právní jistota pachatelů je však zdrojem právní nejistoty občanů (a naopak). V soutěži těchto dvou typů jistoty, dává Ústavní soud přednost právní jistotě občanské společnosti, jež odpovídá myšlence právního státu. Jiné řešení by znamenalo vydat režimu totalitní diktatury osvědčení právního státu a tím nebezpečný signál do budoucna: důkaz, že zločin se může stát beztrestným, je-li prováděn hromadně, organizovaně, po delší dobu a pod ochranou organizace, jež se zmocnila státu. To by znamenalo ztrátu věrohodnosti současného právního státu a bylo by současně porušením čl. 9 odst. 3 Ústavy České republiky, protože výkladem právních norem nelze oprávnit odstranění nebo ohrožení základů demokratického státu.*“²⁹⁶

Ze zákazu pravé retroaktivity v oblasti trestního práva existují i podle Ústavního soudu striktní výjimky, které popsal ve svém nálezu ze dne 4. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96. Kritériem přípustnosti výjimky z principu pravé retroaktivity je legislativní zásada ochrany oprávněné důvěry ve stálost právního řádu. Této důvěry se nelze dovolávat, pokud právní subjekt s retroaktivní regulací musel počítat, například „*pokud právní norma stála v příkrém rozporu se zásadními, obecně uznanými principy humanity a morálky*“. Jako další příklad takové výjimky uvádí zpětnou časovou působnost Statutu Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku, který jako kritérium přípustnosti pravé retroaktivity považoval: „*cit spravedlnosti, který je vlastní tomuto světu a který bude pošlapán, zůstanou-li váleční zločinci po druhé světové válce bez trestu.*“²⁹⁷

Z výše uvedeného je zřejmé, že pokud by obnova demokratického právního řádu lidských práv a svobod byla úspěšná, případní pachatelé zločinů by se nemohli dovolávat právní jistoty a jejich činy by mohly naplnit podmínku výjimky ze zákazu pravé retroaktivity v trestněprávní oblasti. Podobně se případní uzurpátoři moci nemohou spoléhat na promlčení svých činů.

3.8 Zpozitivnění práva na odpor

Pokud bychom čl. 23 Listiny vykládali dle nejrestriktivnějšího pojetí, oprávněnými subjekty by byli pouze všichni občané, realizovat by ho šlo v případě ochromení všech ústavních institucí a bylo by současně nutné, aby bylo občanům neústavně zasahováno (pouze)

---

²⁹⁶ Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. Pl. ÚS 19/93 ze dne 21. 12. 1993 (N 1/1 SbNU 1; 14/1994 Sb.). *Nalus.usoud.cz* [online]. 1993 [cit. 2022-31-07]. Dostupný z: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-19-93>

²⁹⁷ Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.). *Nalus.usoud.cz* [online]. 1997 [cit. 2022-31-07]. Dostupný z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-21-96>

do politických práv. Jak výstižně podotýká J. Kysela, lze těžko vnímat čl. 23 Listiny se všemi svými omezeními jako právo přirozené, za které se právo na odpor obecně považuje.²⁹⁸

Nabízí se otázka, zda je vůbec nutné takový článek v Listině mít. M. Grečová ho chápe jako pouhý mravní apel na potencionální uzurpátory státní moci a reflexi ústavodárce na předcházející totalitní režim.²⁹⁹

Myslím si, že by právo na odpor naopak mělo být chápáno jako reálné právo lidí bránit svá základní práva a také jako apel na obnovu demokratického režimu, když stát jako garant základních práv a svobod selže. Ostatně F. Horák a J. Dienstbier k charakteru čl. 23 Listiny správně poznamenávají, že: „...čl. 23 Listiny není pouze ideovou proklamací, nýbrž se jedná o ustanovení se skutečným právně-normativním charakterem a významem.“³⁰⁰

Ve znění článku je znát silná snaha omezit jeho případné zneužití. Obava ze zneužití byla zmiňována i při projednávání článku a měla být důvodem jeho vypuštění z Listiny. Argumentováno bylo tím, že právo na odpor má význam spíše historický a tradiční, přičemž jeho zpozitivnění by mohlo být zneužíváno v situacích, které by šly řešit dle zákona.³⁰¹ Ohledně možného zneužití čl. 23 Listiny bylo například řečeno poslancem P. Bratinkou, že: „...*Já chápu velmi dobře intenci tohoto článku, tj. v podstatě postavit na legální základ odpor proti tyraniím nebo proti totalitním silám nebo diktátorům apod. Potíž však je, že tento článek by mohl být zneužíván proti zřízení, které ho zavádí, tj. zřízení demokratické. Už teď si dovedu představit různé extrémní skupiny, které budou jednat podle tohoto článku, ale naopak, pokud zvítězí nějaká tyranie, tak tento článek okamžitě zruší. Mám tedy obavy, že tento článek neupevní naši demokracii, ale spíše ji zeslabí.*“³⁰²

Právě zřejmá obava ze zneužití může být důvodem, proč ústavodárce stanovil tolik podmínek, jejichž naplnění se omezuje na minimální počet situací, kdy je možné čl. 23 Listiny občany využít.

Z hlediska zpozitivnění práva na odpor je dobré si také uvědomit, že se v české historii lidé uchýlovali k právu na odpor v obecné rovině, aniž by bylo zakotveno pozitivním právem na ústavní úrovni. Jedná se o případy odboje a odporu proti Rakousku – Uhersku, nacistické

---

²⁹⁸ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 85.

²⁹⁹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-44-x. s. 776.

³⁰⁰ KÚHN, Zdeněk. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. Praha: Leges, 2022. Komentátor. ISBN 978-80-7502-609-5. s. 942.

³⁰¹ Stenoprotokol z 11. společné schůze SL a SN konané 8. ledna 1991. *psp.cz* [online]. [cit. 2022-08-01].

Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011014.htm> a

<https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011003.htm>.

³⁰² Tamtéž.

okupaci či komunistickému režimu. Zákonná úprava legitimující odpor byla vždy přijata až následně (viz část IV. této diplomové práce).

Závěrem této části bych uvedla citát R. Marciće, který přibližuje smysl čl. 23 Listiny v právním řádu: „*Smyslem právního státu je nechat právo na odpor odpočívat. Ale ono právě jen odpočívá, aniž by vyhaslo.*“³⁰³

3.8.1 Zahraniční srovnání znění čl. 23 Listiny

Jak již bylo zmíněno, znění čl. 23 Listiny bylo inspirováno Ústavou Spolkové republiky Německo a Ústavou francouzskou.³⁰⁴ Francouzské pojetí práva na odpor pocházející z roku 1789 je čistě přirozenoprávní a neklade na odpor žádné podmínky a pouze každému člověku právo na odpor jako takové přiznává bez dalšího.

Německý článek z roku 1968, který upravuje právo na odpor, již určité podmínky stanoví. Zní následovně: „*Všichni Němci mají právo bránit se jakýmkoliv osobám usilujícím o zrušení ústavního pořádku, pokud není k dispozici žádný jiný prostředek nápravy.*“³⁰⁵ Ani německá úprava však nestanoví tolik podrobných podmínek (navíc ne úplně jasných) omezujících uchýlení se k právu na odpor jako tuzemská úprava čl. 23 v Listiny. Obecně lze říct, že znění čl. 23 Listiny je v mezinárodním srovnání (kromě znění práva na odpor v Ústavě Slovenské republiky) poměrně jedinečné.

---

³⁰³ KLABOUCH, Jiří. *Západoevropská právní filozofie ve druhé polovině 20. století*. 1. vyd. Praha: Academia, 1989. ISBN 80-200-0161-1. s. 143.

³⁰⁴ Stenoprotokol z 11. společné schůze SL a SN konané 8. ledna 1991. [online]. [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011028.htm>

³⁰⁵ GINSBURG, Tom, LANSBERG-RODRIGUEZ, Daniel a VERSTEEG, Mila. When to Overthrow your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions. *60 UCLA Law Review* 1184. [online]. 2013 [cit. 2022-31-07]. ISSN 1943-1724, s. 1248. Dostupné z: https://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles/2810/

4 **Zákony vztahující se k právu na odpor v kontextu odporu proti Rakousku-Uhersku, nacistické okupaci a komunistickému režimu**

4.1 **Zákonodárství První republiky**

Ústava z roku 1920 právo na odpor neobsahovala.³⁰⁶ Zajímavé však může být Nařízení Národního výboru československého č. 28/1918 Sb., o amnestii.³⁰⁷ Toto nařízení reagovalo na celospolečenskou transformaci vymezením trestných činů, které měly být státním příslušníkům ze zákona prominuty. Národní výbor zde poukazuje na znovunabytí státní svobody národem československým a také na snahu odčinit nespravedlnosti bývalé rakouské justice a následky válečných poměrů. Mezi trestnými činy, které se rušily přímo z nařízení, byly vyčteny například: velezrada, povstání, vzbouření, shluknutí, účastenství na tajných společnostech, protizákonné vyhlášky nebo vzpoura a odboj³⁰⁸, přičemž prominutí následků trestných činů a trestů se vztahovalo na všechny příslušníky Československého státu i na všechny osoby odpykávající si trest ve věznicích v Československu (nevztahovalo se pouze na činy spáchané ve vojsku Československých legií).³⁰⁹ Nařízení se vztahovalo i na jakékoliv trestné činy a případy, kdy se osoba nemohla domoci práv, postavení či oprávnění (včetně aktivního i pasivního volebního práva) v důsledku odsouzení pro trestný čin, spáchané do 28. října 1918 z důvodů bídy, mladické nerozváženosti, z rozčilení vyvolaného poměry nebo z pohnutek politických. O těchto jednotlivých případech měl rozhodovat soud, který si měl při rozhodování počínat „*bez úzkoprstosti*“.³¹⁰

Jedná se o první příklad z našich novodobých dějin, kdy bylo zákonem upraveno prominutí trestných činů a trestů v důsledku nastolení nového systému, který se vymezil proti systému starému (Rakousku-Uhersku) legitimizací některých trestných činů, které měly mnohdy charakter faktického odporu proti rakousko-uherské monarchii.

Dalším byl zákon Národního výboru č. 8/1918 Sb., jímž se zrušilo zabavení jmění pro činy velezrádné. Činy velezrádnými byly myšleny politické delikty. Zákon se však nevztahoval na trestné činy spáchané ze ziskuchtivosti. Následovalo amnestijní rozhodnutí prezidenta ze dne 21. 10. 1919. Jiným důležitým aktem bylo rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 22. 7.

---

³⁰⁶ Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

³⁰⁷ Pozn. ze dne 5. 11. 1918.

³⁰⁸ Trestné činy podle zákona č. 117/1852 Ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 19/1885 Ř. z., vojenský trestní zákon o zločinech a přečinech, ve znění pozdějších předpisů.

³⁰⁹ Nařízení Národního výboru československého č. 28/1918 Sb., o amnestii.

³¹⁰ § 4 Nařízení Národního výboru československého č. 28/1918 Sb., o amnestii.

1919. Toto rozhodnutí umožnilo nezahajovat trestní řízení za účast v cizích ozbrojených silách vůči těm osobám s domovským právem v Československu, které vstoupily do cizích ozbrojených sil (rakouských či říšskoněmeckých) po 28. 10. 1918 a zároveň ke dni 1. 9. 1919 z těchto ozbrojených sil vystoupily. Jak poznamenává J. Šouša, lhůta byla prezidentem několikrát prodlužována.³¹¹

4.2 Zákony reagující na nacistickou okupaci

Po nacistické okupaci přijalo 8. května roku 1946 prozatímní Národní shromáždění zákon č. 115/1946 Sb., o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků (tzv. amnestijní zákon), kdy § 1 zněl: „*Jednání, k němuž došlo v době od 30. září 1938 do 28. října 1945 a jehož účelem bylo přispěti k boji o znovunabytí svobody Čechů a Slováků nebo které směřovalo ke spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů, není bezprávné ani tehdy, bylo-li by jinak podle platných zákonů trestné.*“³¹² Důvodová zpráva vysvětluje, že u těch, kteří se nesmlouvavě stavěli za myšlenku svobody Československé republiky během doby nesvobody a v následném revolučním období po znovunabytí svobody a jednali proti nepřátelům státu, je nutné přihlídnout k pohnutce a okolnostem, za nichž jednali, protože by se přičilo obecnému právnímu citění, pokud by jejich činy byly trestány. Zákon se oproti dřívějšímu čl. 10 ústavního dekretu prezidenta č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku, z 3. srpna 1944 vztahoval i na období po době nesvobody a směřoval i na jednání, které leželo mimo rámec vlastního boje, jehož podnětem byl boj o znovunabytí svobody Čechů a Slováků nebo touha po spravedlivé odplatě. Zahrnovalo například rekvizice prováděné partyzány bez právního podkladu nebo revoluční soudy. Soudy měly zastavit trestní řízení pro trestný čin, pokud byly naplněny okolnosti odůvodňující beztrestnost upravené v § 1 a právoplatné rozsudky byly navázány na obdobu řízení o obnově.³¹³ Požadavek, aby jednání přispělo k boji za znovunabytí svobody, je zcela jistě legitimní. Problematická mohla být beztrestnost činů, které motivovala „*spravedlivá odplata*“. Zákon se dle svého znění vztahoval na jednání všech obyvatel.

---

³¹¹ ŠOUŠA, Jiří. Vybrané otázky československých amnestií trestněprávních deliktů ve 20. a 30. letech 20. století ve vztahu k národnostním menšinám. *Právněhistorické studie* [online]. 1955 [cit. 2022-31-07]. ISSN - 0079-4929, s. 82–84. Dostupné z: <https://karolinum.cz/casopis/pravnehistoricke-studie/rocnik-48/cislo-1/clanek-5951>

³¹² JECH, Karel a Karel KAPLAN. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: dokumenty*. 2. opr. a dopl. vyd. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-115-1. s. 1026.

³¹³ Vládní návrh č. 158 zákona o beztrestnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků ze dne 5. února 1946.

4.3 Zákony reagující na pád komunistického režimu

V návaznosti na události tzv. Sametové revoluce (17. 11. 1989 – 29. 12. 1989) byl zákonodárce nucen vypořádat se s dědictvím předchozího režimu prostřednictvím přijetí příslušných zákonů, kterým se budu níže věnovat. Úvodem bych na tomto místě ráda opět připomněla stenoprotokol z 11. společné schůze SL a SN konané 8. ledna 1991. Poslanec A. Blažek tehdy navrhoval následující znění Preambule k Listině: „...*Preambule, odstavec 4, za text "pamětliví trpkých zkušeností z dob, kdy lidská práva a základní svobody byly v naší vlasti potlačovány" - navrhuji doplnit "a vyjadřujíc lítost nad všemi oběťmi zvláště totalitní moci a uznání všem, kdo jí kladli odpor"...*“³¹⁴ Uvedený návrh nebyl přijat a uznání obětem, které kladly aktivní odpor komunistickému režimu, bylo vyjádřeno formou následujících právních předpisů.

4.3.1 Rehabilitační zákony

Po pádu komunistického režimu byly nejprve přijaty dva rehabilitační zákony³¹⁵, tři restituční zákony³¹⁶ a dva zákony lustrační^{317, 318}. Zákon o soudní rehabilitaci se vztahoval na činy směřující k uplatnění práv zaručených mezinárodními lidskoprávními smlouvami, které byly československými trestními zákony prohlášeny za trestné v rozporu s mezinárodním právem (*Všeobecná deklarace lidských práv* a další mezinárodní lidskoprávní dokumenty). Zároveň bylo v rozporu s mezinárodním právem trestní stíhání těchto činů a také jejich trestání. Pokud šlo o skutky s následkem smrti, měl dle zákona prokurátor právo podat námitky o rehabilitaci.³¹⁹

---

³¹⁴ Stenoprotokol z 11. společné schůze SL a SN konané 8. ledna 1991. [online]. [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011009.htm>

³¹⁵ Pozn. zákon č. 119/1990 Sb. o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 87/1991 Sb. o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů.

³¹⁶ Pozn. zákon č. 229/1991 Sb. o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 298/1990 Sb. o úpravě některých majetkových vztahů řeholnických řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 403/1990 Sb. o zmírnění následků některých křivd majetkových, ve znění pozdějších předpisů.

³¹⁷ Pozn. zákon č. 451/1991 Sb. o stanovení některých předpokladů pro výkon funkcí ve státních orgánech, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 279/1992 Sb. o předpokladech pro výkon funkcí jmenováním příslušníků Policie ČR, ve znění pozdějších předpisů.

³¹⁸ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *Zákon o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-747-9. s. 5–6.

³¹⁹ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 97–98.

4.3.2 Zákon o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu

Dále byl Parlamentem přijat zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZPKR“), jehož hlavním záměrem bylo vyrovnat se s komunistickým režimem v podobě pojmenování a potrestání zločinů, za které režim a jeho představitelé byli odpovědní.³²⁰ Režim založený na komunistické ideologii, vymezen dobou od 25. února 1948 do 17. listopadu 1989, je v něm přímo označen jako zločinný, nelegitimní a zavrženíhodný. Podobně tak Komunistickou stranu Československa (společně s organizacemi založenými na její ideologii např. Lidové milice či Státní bezpečnost³²¹) označuje za zločinnou a zavrženíhodnou organizaci, která svoji činnost směřovala k potlačení lidských práv a demokratického systému, čímž komunistický režim zároveň definuje jako nelegitimní.³²² Odpor proti komunistickému režimu byl dle deklaratorního § 3 ZPKR legitimní, spravedlivý, morálně oprávněný a je hodný úcty, přičemž projevoval mohl být občany organizovaně či občanem jednotlivě, a to formou odboje či jinou činností. Soud měl na návrh zrušit či zmírnit tresty (nepodléhající rehabilitacím), pokud jednání odsouzeného směřovalo k ochraně základních práv a svobod a zároveň nebyly použity zjevně nepřiměřené prostředky.³²³

Při přijímání zákona bylo přímo poukazováno na čl. 23 Listiny,³²⁴ přičemž § 3 ZPKR se vztahuje nejen na odpor projevený proti režimu, ale zřejmě i na občanskou neposlušnost či odepření poslušnosti, a to jak na území Československa tak, v zahraničí.³²⁵ Zákon zároveň výslovně přiznává symbolicky obětem komunistického režimu morální zadostiučinění a účast.³²⁶ Zásadním ustanovením je § 5 ZPKR, který stanovil překážku běhu promlčecí lhůty pro některé trestné činy, a to po dobu stanovenou od 25. 2. 1948 až 29. 12. 1989, čímž otevřel prostor pro potrestání viníků.³²⁷ Na základě zákonného zmocnění vlády v § 8 ZPKR byla přijata celá řada vládních nařízení mající za úkol zmírnit křivdy spáchané na obětech komunistického režimu, a to v oblasti majetkové a sociální (např. nařízení vlády č.165/1997 Sb. o vyplacení

---

³²⁰ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *Zákon o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-747-9. s. 6.

³²¹ Tamtéž, s. 57.

³²² Tamtéž, s. 39.

³²³ KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6. s. 96–97.

³²⁴ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *Zákon o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-747-9. s. 63.

³²⁵ Tamtéž, s. 66.

³²⁶ Tamtéž, s. 73.

³²⁷ Tamtéž, s. 82.

jednorázové náhrady ke zmírnění některých křivd způsobených komunistickým režimem, ve znění pozdějších předpisů).³²⁸

4.3.3 Zákon o účastnících odboje a odporu proti komunismu

Posledním zásadním zákonem, který s touto problematikou úzce souvisí, je zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o odboji“), vztahující se na dobu nesvobody vymezenou od 25. února 1948 do 17. listopadu 1989. Zákon o odboji má za cíl stanovit podmínky pro vydání osvědčení účastníka třetího odboje, odškodnit účastníky odboje, ale i vymezit odpor a odboj proti komunismu a rozšířit rehabilitace. Úprava vychází ze zásad uvedených ve výše zmíněném ZPKR.³²⁹ Občanem se v zákonu o odboji rozumí nejen osoba, která měla v době nesvobody občanství Československé socialistické republiky, ale i osoba, která byla rozhodnutím státních orgánů občanství zbavena. Odbojem a odporem proti komunismu se dle § 2 písm. b) zákona o odboji rozumí: „*účast na akcích směřovaných proti komunistickému režimu v Československu projevená ať již jednotlivě či ve skupině na základě politického, náboženského či mravního demokratického přesvědčení nebo vědomá veřejná vyjádření takového odporu, na území státu či v zahraničí, a to i ve spojení s cizí demokratickou mocností, některou z forem uvedených v § 3 s cílem odstranit, výrazně oslabit či narušit anebo jinak poškodit komunistickou totalitní moc v Československu a obnovit svobodu a demokracii.*“³³⁰ Důležité je zmínit, že definice v tomto zákoně se vztahuje pouze na aktivní odpor proti komunistickému režimu stricto sensu.³³¹ Zákon o odboji v § 11 dále upravuje rehabilitace pro ty případy, kdy cílem odsouzeného bylo oslabit, narušit či poškodit komunistickou moc v Československu, případně k takovému oslabení vytvořit podmínky.³³² Aby bylo možné vydat účastníku třetího odboje osvědčení, je nutné splnit kumulativně tři podmínky. Protistátní a protikomunistická činnost musela být vykonávána:

- 1) na základě politického, náboženského, či mravního demokratického přesvědčení;
- 2) s cílem odstranit, výrazně oslabit či narušit anebo jinak poškodit komunistickou totalitní moc v Československu a obnovit svobodu a demokracii;

---

³²⁸ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *Zákon o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-747-9. s. 130–134.

³²⁹ Tamtéž, s. 146.

³³⁰ Zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, ve znění pozdějších předpisů.

³³¹ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *Zákon o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-747-9. s. 67.

³³² Tamtéž, s. 111.

3) s nasazením vlastního života, osobní svobody či majetku.³³³

O odboj a odpor se naopak nejedná v případě zákonných překážek, kterými jsou například členství v Komunistické straně Československa apod., a to dle § 4 zákona o odboji. Zákon vymezuje i formy odboje a odporu. V souladu s § 3 zákona o odboji mohlo jít o ozbrojený (nebo srovnatelný) boj v podobě sabotáží, převaděčství, spolupráce se zahraniční zpravodajskou službou či statečných veřejných postojů na podporu takových akcí. Odbojem a odporem mohly také být dlouhodobé činnosti spočívající v autorství petic, organizaci veřejných vystoupení proti režimu a aktivním působení v protirežimních skupinách. Dále mohlo jít o zaujímání veřejných politických či společenských postojů mající za následek například uvěznění. Formou odboje a odporu se také rozumí srovnatelná činnost vykonaná i před dobou nesvobody, jejímž cílem bylo zabránit nastolení komunistického režimu a zachování svobody a demokracie v Československu. O osvědčení účastníka třetího odboje se rozhoduje na žádost. Příslušné rozhodovat je v prvním stupni Ministerstvo obrany České republiky a odvolacím orgánem je devítičlenná Etická komise České republiky pro ocenění účastníků odboje a odporu proti komunismu.³³⁴

Kromě výše uvedených zákonů byly navíc přijaty 4 speciální odškodňovací zákony (např. zákon č.172/2002 Sb. o odškodnění osob odvezených do SSSR nebo do táborů, které SSSR zřídil v jiných státech, ve znění pozdějších předpisů atd.)³³⁵

4.3.4 Statistika oceněných účastníků odboje a odporu proti komunismu

Pro srovnání s čl. 23 Listiny je zajímavé podívat se na to, co je dnes dle platné legislativy zpětně označováno a považováno za odpor. Tedy jaké formy odpor měl a jak fakticky vypadal.

Ke dni 20. 4. 2021 bylo dle zákona o odboji vydáno celkově 2042 osvědčení účastníkům 3. odboje proti komunismu.³³⁶ Jmenný seznam oceněných je veden a dálkově zpřístupněn na základě § 9 zákona o odboji a je aktualizován každý měsíc, nicméně se jedná pouze o jmennou evidenci, bez bližšího popisu činnosti oceněných, jelikož žádosti a spisová agenda podléhají zákonu č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů. Pouze malá část účastníků souhlasila se zveřejněním popisující jejich činnost. Zveřejněna navíc je činnost účastníků oceněných *in memoriam*. Zdrojem pro mojí práci jsou tak stručné medailonky oceněných

---

³³³ Účastníci odboje a odporu proti komunismu. *Oddělení vydávání osvědčení a správních agend* [online]. ©2004 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://3odboj.army.cz/ucastnici-odboje-odporu-proti-kunizmu>

³³⁴ Zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, ve znění pozdějších předpisů.

³³⁵ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *Zákon o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-747-9. s. 143–144.

³³⁶ Pozn. informace poskytnutá 20. 4. 2021 odborem pro válečné veterány Ministerstva obrany České republiky.

účastníků dostupné na webových stránkách Ministerstva obrany České republiky a sborníky věnované protikomunistickému odboji.³³⁷ Z celkového počtu 2042 oceněných je pro následující srovnání zpracováno 390 medailonků oceněných účastníků (tedy 19,1 %).

Jakou formou byl tedy odpor projevován? Naprostá většina oceněných účastníků se věnovala několika činnostem zároveň. Odpor byl také vždy projevován dlouhodobě a soustavně.

Ze sledovaného vzorku 390 oceněných se 203 (52,1 %) účastníků stavělo na odpor ve formě rozšiřování protirežimních tiskovin, letáků, jiných materiálů nebo samizdatové literatury. Tiskoviny nejčastěji vyzývaly k obnově svobody a demokracie, podporovaly svobodu, demokracii a lidskou důstojnost, požadovaly dodržování základních lidských práv či byly svým obsahem kriticky zaměřené proti režimu.

Další formou odporu bylo vlastní publikování protirežimních textů, článků, časopisů či písní, a to v počtu 57 oceněných (14,6 %).

Významná byla účast či zakládání organizací, hnutí, iniciativ a protikomunisticky zaměřených skupin, a to konkrétně v případě 103 (26,4 %) oceněných. Jednalo se například jmenovitě o hnutí *Nová orientace*, organizaci politických vězňů *K-231*, *Hnutí za občanskou svobodu*, *Výbor nespravedlivě stíhaných*, *Společnost přátel USA*, občanskou iniciativu *České děti*, protikomunistickou skupinu *Cyril*, *Společnost pro veselejší společnost*, *Hnutí revoluční mládeže*, sdružení *Mírový klub Johna Lennona*, *Sdružení TGM*, *Výbor solidarity* nebo občanskou iniciativu *Nezávislého mírového sdružení*.

54 (13,8 %) oceněných se účastnilo přímo odboje, který měl různorodou podobu. V některých případech se odbojové skupiny přímo pokoušely o ozbrojené vystoupení proti komunistické moci, jiné spolupracovaly se demokratickým zahraničím, budovaly tzv. mrtvé schránky či získávaly zbraně. Činnosti byly obecně zaměřené na oslabení komunistické moci.

Zásadní formou odporu bylo vytváření petic, jejich podepisování a získávání dalších podpisů. Dále tvorba otevřených dopisů, memorand a rezolucí. Tato forma odporu byla v 57 (14,6 %) případech. Petice vyzývaly nejčastěji k obnově svobody a demokracie, dodržování lidských práv či k propuštění politických vězňů.

Velmi významná (z hlediska existence odporu) byla činnost spočívající v podpoře nespravedlivě stíhaných, ukrývání osob, pomoc pronásledovaným s přechodem hranic, podpora

---

³³⁷ Stručné medailonky oceněných účastníků za odpor a odboj proti komunistickému režimu. *Ministerstvo obrany České republiky* [online]. [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://mocr.army.cz/scripts/detail.php?pgid=481>

rodinám nespravedlivě odsouzených či přímá pomoc politickým vězňům. Celkem 95 (24,4 %) oceněných účastníků některou z těchto forem pomoci poskytovalo.

Odpor byl proječován i otevřenými veřejnými projevy a postoji (14 oceněných, tj. 3,6 %), které byly namířeny například proti kolektivizaci a hospodářským poměrům. Veřejnými projevy a postoji bylo hájeno právo na soukromé vlastnictví, náboženskou svobodu, dodržování lidských práv a svobod či byla podporována obnova svobody a demokracie. Významné bylo i šíření idejí.

46 (11,8 %) oceněných účastníků v nějaké formě spolupracovalo s demokratickým zahraničím. Jednalo se nejčastěji o předávání informací, komunikace s exilem nebo spolupráci se zahraniční zpravodajskou službou.

Odpor byl v 18 případech (4,6 %) vykonáván účastníky v exilu.

Mezi další časté formy odporu najdeme organizaci dalších protikomunistických akcí zaměřených na obnovu svobody a demokracie, a to v 93 (23,8 %) případech. Jednalo se o organizování a účast na demonstracích a protestech, hladovky (např. na podporu nespravedlivě vězněných či za dodržování lidských práv a svobod), organizaci bytových seminářů, zastrašování komunistických představitelů, pořádání protirežimních shromáždění, protestní akce proti porušování lidských práv a svobod, veřejné produkce, propagace rezolucí, shromažďování zbraní, pořizování fotodokumentací, případně organizování koncertů.

Nejčastější formy odporu, ze sledovaného vzorku 390 oceněných, lze seřadit takto:

- 1) rozšiřování tiskovin, letáků a jiných materiálů (52,1 %);
- 2) účast či zakládání organizací, hnutí, iniciativ a skupin (26,4 %);
- 3) podpora nespravedlivě stíhaných, ukrývání osob, pomoc pronásledovaným s přechodem hranic, podpora rodinám nespravedlivě odsouzených či přímá pomoc politickým vězňům (24,4 %);
- 4) organizace dalších protikomunistických akcí zaměřených na obnovu svobody a demokracie, tj. demonstrace, protesty aj. (23,8 %);
- 5) vytváření petic, jejich podepisování a získávání dalších podpisů. Dále tvorba otevřených dopisů, memorand a rezolucí a také publikace vlastních textů (14,6 %);
- 6) účast v odboji (13,8 %);
- 7) spolupráce se zahraničím (11,8 %);
- 8) odpor vykonáván z exilu (4,6 %);
- 9) veřejné projevy a postoje (3,6 %).

4.4 Do jaké míry reflektuje znění článku 23 Listiny naší historie v souvislosti s vymezením práva na odpor v Listině?

Všechny výše uvedené formy odporu u oceněných účastníků mají společné to, že se pojmově jednalo o:

- soustavnou,
- dlouhodobou
- a aktivní činnost.

Nešlo tedy o jednorázové povstání občanů, které obnovilo svobodu a demokracii, přičemž právě takový způsob odporu znění čl. 23 Listiny naznačuje. Někteří autoři čl. 23 Listiny vykládají přímo způsobem, který popisuje jeho realizaci jako spontánní organizovanou akci občanů (viz i část III., kapitola 3.4, bod 3.4.1 této diplomové práce).³³⁸

Jak správně poznamenává P. Molek, historická zkušenost ze tří československých odbojů vypovídá o tom, že odpor byl realizován akcemi jednotlivců či jejich skupinami. Nikoliv tedy pouze masovými povstáními lidu.³³⁹

Článek 23 Listiny by byl dle mého názoru v kontextu historického vývoje velmi málo využitelný. Pokud by došlo k změně režimu či nastolení nelegitimní vlády, čl. 23 Listiny by zcela určitě nepokrýval všechny možné případy, ke kterým by docházelo, pokud by se občané k odporu uchýlili. Odpor jednotlivců by pak s největší pravděpodobností v mnoha případech nenaplňoval všechny podmínky stanovené čl. 23 Listiny, přičemž v minulosti byli činitelé odporu proti komunismu jednoznačně jednotlivci či jejich skupiny.

Při případné úspěšné obnově systému by tak bylo nutné opět přijmout další zákonnou úpravu, stejně jako v případě pádu nacistického a komunistického režimu. Právě tato naše historická zkušenost ukázala, že právo postavit se na odpor bylo občanům zpětně přiznáno, aniž by v našich předchozích ústavách bylo výslovně obsaženo. Chápe se tak historicky i společensky jako právo přirozené, a tak by se k němu mělo přistupovat.

Na základě analýzy 390 medailonků oceněných lze shrnout, že odpor byl pojmově soustavný, dlouhodobý a jednalo se nejčastěji o činnost jednotlivců či menších skupin. Závěrem lze konstatovat, že znění článku 23 Listiny naší historickou zkušenost nereflektuje, jelikož jeho znění nebere příliš v potaz podoby odporu v naší minulosti.

---

³³⁸ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-606-4. s. 350–351.

³³⁹ MOLEK, Pavel. *Politická práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Lidská práva. ISBN 978-80-7478-502-3. s. 569.

Závěr

Výzkumným záměrem této diplomové práce, uvedeným v úvodu, měla být důkladná analýza problémových aspektů čl. 23 Listiny. Dále měl být proveden rozbor podústavních právních předpisů vztahujících se k právu na odpor.

V návaznosti na výzkumný záměr bylo zjistit, do jaké míry znění čl. 23 Listiny odpovídá naší historické zkušenosti, popřípadě zda čl. 23 Listiny míří na jiné situace (tj. zda znění čl. 23 Listiny reflektuje naši historii v souvislosti s vymezením práva na odpor v Listině).

V závěru se pokusím o stručné shrnutí zásadních poznatků, které má práce přinesla.

V první části práce byl proveden důkladný historický exkurz, jelikož právě historické kořeny byly jedním z argumentů pro zařazení čl. 23 do Listiny. Oproti jiným autorům zabývajících se právem na odpor jsem došla k závěru, že tento institut nemá svůj původ pouze v římsko-židovsko-křesťanské tradici, jak je v odborné literatuře často, dle mého názoru chybně, uváděno. Právo na odpor nacházíme například již u myslitelů starověké Číny Konfucia a Muncia. Starověká historie práva na odpor by tak zcela určitě měla a mohla být předmětem dalšího výzkumu. Exkurz dále ukázal, že mnoho významných myslitelů a filozofů jakými byli Aristoteles, M. T. Cicero, T. Akvinský, F. Suárez, B. Casas, Š. Partlic, M. Luther, J. A. Komenský, J. Locke, I. Kant či L. Spooner se právem na odpor ve svých úvahách důkladně zabývali a ve většině případech jej za určitých podmínek schvalovali. V neposlední řadě byla ukázána celá řada významných právních dokumentů, které v určité podobě právo na odpor v historii zakotvovaly v pozitivním právu.

Pojem odporu byl v práci zkoumán z mnoha hledisek. Zjistila jsem, že není neznámým pojmem pro učení v současné katolické, pravoslavné i protestantské církvi. Všechny k němu zauímají postoj vycházející z učení křesťanských myslitelů a historických událostí, přičemž se jedná o postoj převážně pozitivní. Dále je právo na odpor, na základě práce profesora Richarda Wranghama, dáváno do přímé souvislosti se vznikem morálky a evolučním snížením reaktivní agresivity. Z evolučního pohledu také dokonce vyplývá, že právo na odpor je vlastní všem společnostem a kulturám světa, dokonce se významně podílelo na vývoji společnosti i vzniku pravidel chování.

Při snaze jednoznačně definovat pojem práva na odpor bylo ukázáno, že jej na základě kontrastních definic lze vykládat a chápat různými způsoby: 1. jako právo svrhnout tyрана se souhlasem většinové společnosti, 2. jako přirozené a nezadatelné právo člověka bez dalšího, 3. jako ochranu již nastoleného demokratického řádu právního státu, který je založen na respektu

k lidským právům. Právo na odpor je tak živý a do jisté míry proměnlivý institut, který se jednoznačně nedá uchopit ani definovat.

Druhá část diplomové práce byla také věnována srovnání práva na odpor s podobnými instituty, a to s výhradou svědomí, občanskou neposlušností, hnutími, disentem, pučem či terorismem. Srovnání s terorismem je obzvláště zajímavé, jelikož oba instituty mají stejné kořeny, ale v průběhu času se vyvinuly zcela odlišně. Při srovnávání práva na odpor a revoluce vyšla najevo proměnlivost uvedených institutů a jejich možné obtížné definování a odlišení ve vztahu ke konkrétním situacím. Přímá souvislost práva na odpor s podobnými instituty byla ukázána v podobě příkladů zakotvení forem práva na odpor (např. ve formě puče či občanské neposlušnosti) v zahraničních ústavách.

Role mezinárodního práva z hlediska práva na odpor je, jak bylo ukázáno, hlavně následná legitimace změn proběhlých v důsledku realizace odporu, přičemž meze vnitrostátního odporu pak podléhají Ženevským úmluvám. Ukázáno bylo také spojení s právem na sebeurčení, které opět v souvislosti s právem na odpor najdeme v konkrétních zahraničních ústavách. Právo na odpor najdeme v 40 zahraničních ústavách. Podle typologie zahraničních ústav v práci rozebraných se článek 23 Listiny řadí do druhého typu, který opravňuje občany postavit se nelegitimní vládě a obnovit řád.

Třetí část věnovaná jednotlivým aspektům a problematickým otázkám vztahujícím se k článku 23 Listiny ukázala, že článek 23 Listiny je nástrojem k obnově současného řádu lidských práv a svobod. Článek 23 Listiny byl v práci důsledně rozebrán z mnoha hledisek. Zahrnuta byla i podrobná komparace jednotlivých analyzovaných složek čl. 23 Listiny s úpravou v zahraničních ústavách, a to na základě práce T. Ginsburga, G. Lansberg-Rodrigueze a M. Versteegové, která uvádí přehled jednotlivých znění práva na odpor v ústavách celého světa.

Uplatnění článku 23 Listiny se váže na řadu poměrně přísných podmínek, kdy se k odporu mohou uchýlit pouze občané, musí být odstraňován (nikoliv porušován) demokratický řád lidských práv a svobod a zároveň musí být činnost ústavních orgánů (dle některých výkladů všech) a účinné použití zákonných prostředků znemožněny.

Jako velký problém vidím nejednoznačnost výkladu jednotlivých podmínek, které mohou být pro občany velmi matoucí (např. Zda jsou subjekty občané/nebo i občan? Činnost kterých ústavních orgánů musí být znemožněna? atd.). Zároveň je realizace článku 23 Listiny limitována na minimum možných situací, ve kterých by odpor nejspíše musel mít podobu hromadné akce občanů. Řada omezení použití práva na odpor vyplynula z obav z jeho možného

zneužití, nicméně důsledkem této úpravy může být to, že by i v ospravedlnitelných situacích nemohl být uplatněn.

Zahraniční srovnání jednotlivých aspektů ukázalo, že v zahraničních ústavách lze vysledovat dvojí přístup k právu na odpor. První z nich pojímá právo na odpor jako přirozené právo každého člověka a neklade pro jeho využití žádné podmínky. V druhé skupině již podmínky uplatnění práva na odpor najdeme, přičemž poté se jednotlivé úpravy liší z hlediska přísnosti a počtu podmínek, a dokonce je právo na odpor někdy pojato jako povinnost občanů. Znění článku 23 Listiny je ve srovnání s úpravou v zahraničních ústavách poměrně jedinečné (kromě slovenské úpravy) a podmínky jeho využití jsou přísné.

Ve čtvrté části jsem se v práci věnovala rozboru legislativy přijaté v reakci na pád Rakouska-Uherska, nacistického režimu a komunistického režimu. Zmíněné podústavní právní předpisy týkající se odporu a odboje ukázaly, že zákonodárce v minulosti reagoval na odpor občanů, aniž by bylo právo na odpor zpozitivněno na ústavní úrovni.

Dále bylo ve statistice oceněných účastníků za odboj a odpor proti komunistickému režimu ukázáno (jako podklad bylo zpracováno 390 medailonků účastníků odboje a odporu proti komunistickému režimu), že odpor byl pojmově soustavný, dlouhodobý a jednalo se nejčastěji o činnost jednotlivců a jejich skupin. Znění článku 23 Listiny tedy historickou zkušenost nereflektuje, jelikož by byl zřejmě uplatněn za situace mající podobu masové akce občanů (ve spojení se splněním dalších podmínek čl. 23 Listiny). Pokud by došlo k nutnosti občanů (lidí) stavět se na odpor, proti jakémukoliv uzurpátoru moci, muselo by nejspíše v případě úspěšné obnovy řádu lidských práv a svobod dojít k přijmutí nové legislativy, která by řešila jednotlivé případy odporu jednotlivců, tak jako v minulosti.

Seznam zkratek

Listina zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů,

Ústava ústavní zákon č. 1/1993, Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů,

Trestní zákoník zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů,

Občanský zákoník zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů,

Deklarace Deklarace práv člověka a občana z roku 1789

ZPKR zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, ve znění pozdějších předpisů,

Zákon o odboji zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

ARENDR, Hannah. *O násilí*. 3. vyd. Přeložil Jiří PŘIBÁŇ, přeložil Petr FANTYS. Praha: OIKOYMENH, 2011. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-464-0.

ARENDR, Hannah. *O revoluci*. Praha: OIKOYMENH, 2011. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 978-80-7298-403-9.

CASAS, Bartolomé de las. *O zemi indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. 1. vyd. Praha: Lidová demokracie, 1954. 252 s. Politická knihovna Čs. strany lidové; sv. 30. Hlasy míru.

CICERO, Marcus Tullius a Jaroslav LUDVÍKOVSKÝ. *O povinnostech: rozprava o třech knihách věnovaná synu Markovi*. Praha: Svoboda a, 1970. Antická knihovna, sv. 6. ISBN neuvedeno.

Dějiny politických a právních učení: vybrané kapitoly: skripta posl. právnické fak. [Díl – I.] Kolektiv autorů. Praha: Univerzita Karlova, 1984. ISBN neuvedeno.

DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Občanské právo hmotné*. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. ISBN 978-80-7478-326-5.

GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky: základy českého ústavního práva*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Prospektrum, 2002. ISBN 80-7175-106-5.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 5., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. Právnické učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-233-2.

GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*. 3. vyd. v českém jazyce. Přeložila Alena JINDROVÁ. Praha: BB/art, 2010. ISBN 978-80-7381-769-5.

HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí 2. Od časů Přemysla Otakara I. do nástupu Habsburků*. 3. vyd. Praha: Baronet, 1997. ISBN 8072140140.

HORÁK a DIENSTBIER. *Komentář k Listině. s. „5“ komentáře k čl. 23 Listiny*. KÜHN, Zdeněk. Listina základních práv a svobod: velký komentář. Praha: Leges, 2022. Komentátor. ISBN 978-80-7502-609-5.

- HUS, Jan. *O církvi*. Přel. František Dobiáš, Amedeo Molnár. 1. vyd. Praha: Československá akademie věd, 1965. ISBN neuvedeno.
- JECH, Karel a Karel KAPLAN. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: dokumenty*. 2. opr. a dopl. vyd. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-115-1.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.
- KÜHN, Zdeněk. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. Praha: Leges, 2022. Komentátor. ISBN 978-80-7502-609-5.
- KLABOUC, Jiří. *Západoevropská právní filozofie ve druhé polovině 20. století*. 1. vyd. Praha: Academia, 1989. 239 s. ISBN 80-200-0161-1.
- KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-44-x.
- KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 80-7380-000-4.
- KOSAŘ, David a kol. *Ústavní právo: Casebook*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-664-8.
- KRSKOVÁ, Alexandra. *Dějiny evropského politického a právního myšlení: (kapitoly z dějin)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-24-6.
- KYSELA, Jan. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6.
- MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde, 2010. Praktická právnícká příručka. ISBN 978-80-7201-805-5.
- MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-39-4.
- MOLEK, Pavel. *Politická práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Lidská práva. ISBN 978-80-7478-502-3.
- ORT, Thomas. *Umění a život v modernistické Praze: Karel Čapek a jeho generace, 1911-1938*. Přeložil Tomáš MÍKA. Praha: Argo, 2016. ISBN 978-80-257-1748-6.

- PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda, II. díl. 2* aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-084-0.
- PESCHKE, Karl-Heinz. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999. Theologica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-331-0.
- RADBRUCH, Gustav. *O napětí mezi účely práva*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-919-7.
- RIGEL, Michal. Spravedlivý důvod k válce z pohledu zakladatelů konfucianismu. *Mezinárodní vztahy*, Roč. **49**, č. 1 (2014).
- ROUSSEAU, Jean-Jacques a Markéta ŠÁLENÁ. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. Knihovna společenských věd. ISBN 80-86473-10-4.
- Řád Evangelické církve metodistické: výroční konference v České a Slovenské republice : česká verze*. Praha: Evangelická církev metodistická, 2015. ISBN 978-80-7356-036-2.
- SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Praha: Vyšehrad, 2003. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-633-6.
- STORY Joseph. *A Familiar Exposition of the Constitution of the United States: Containing a Brief Commentary on Every Clause, Explaining the True Nature, Reasons and Objects Thereof*. The Lawbook Exchange, Ltd. ISBN 978-1886363717.
- ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *Zákon o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-747-9.
- URBÁNEK Vladimír. Simeon Partlicus a jeho příspěvek k politickému myšlení doby bělohorské. Typologie válek a právo na odpor. *Studia comeniana et historica. Musaeum comenii hunno brodense XXIX*. č. **62**. 1999 Uherský Brod: Muzeum J. A. Komenského. ISSN: 0323-2220.
- WERNISCH, Martin. *Politické myšlení evropské reformace*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2011. 444 s. Reflexe. ISBN 978-80-7429-039-8.
- WRANGHAM, Richard W. *The goodness paradox: the strange relationship between virtue and violence in human evolution*. New York: Pantheon Books, 2019. ISBN 9781101870914.

Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve: Osnovy social'noj koncepcii Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi. Přeložil Michal TĚRA. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. Pro Oriente (Pavel Mervart). ISBN 978-80-86818-91-7.

ŽÁČEK, Pavel. *Vyjádření úcty a vděčnosti: sborník o protikomunistickém odboji.* Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Vojenský historický ústav (VHÚ) Praha, 2013. ISBN 978-80-7278-623-7.

ZNEBEJÁNEK, František. *Sociální hnutí: teorie, koncepce, představitelé.* Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. *Základy sociologie.* ISBN 80-85850-31-1.

Seznam použitých internetových zdrojů

BÁRTA, Zdeněk. Plaváček Mojžíš a právo postavit se na odpor. *Britské listy. Občanské sdružení Britské listy.* 1996. ISSN 1213-1792. Dostupné také z:
<https://legacy.blisty.cz/art/34263.html>

BOROVSKÝ, Karel Havlíček. Něco o zákonném odporu. *Slovan, 1850 – 1851.* [online]. [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: <http://texty.citanka.cz/havlicek/sl1-136.html>

BOROVSKÝ, Karel Havlíček. Revoluce. *Slovan, 1850 – 1851.* [online]. [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: <http://texty.citanka.cz/havlicek/sl1-82.html>

CARDAL, Roman. Antické kořeny politické filosofie. *Distance. Revue pro kritické myšlení.* [online]. Praha: Distance z.s., 1997. [cit. 2022-31-07]. ISSN 1212-7833. Dostupné z:
<https://www.distance.cz/ročník-2013/1-číslo/antické-kořeny-politické-filosofie>

Člověk je jediný druh na planetě, který dokáže naplánovat vraždu tyrana, říká antropolog z Harvardu. *Deník N - Nezávislý český deník* [online]. [cit. 2022-08-17]. Dostupné z:
<https://denikn.cz/256446/clovek-je-jediny-druh-na-planete-ktery-dokaze-naplanovat-vrazdu-tyrana-rika-antropolog-z-harvardu>

Disent. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2022-31-07]. Dostupné z:
<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Disent>

Exodus – On-line Bible. *On-line Bible* [online]. [cit. 2022-08-17]. Dostupné z:
<http://onlineb21.bible21.cz/bible.php?kniha=exodus>

Francouzští generálové vyzvali k boji proti islamizaci země, hrozí jim postavení mimo službu. *Čt24.cz* [online]. [cit. 2022-08-17]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3305213-francouzsti-generalove-vyzvali-k-boji-proti-islamizaci-zeme-hrozi-jim-postaveni-mimo>

- GINSBURG, Tom, LANSBERG-RODRIGUEZ, Daniel a VERSTEEG, Mila. When to Overthrow your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions. *60 UCLA Law Review* 1184. [online]. 2013 [cit. 2022-31-07]. ISSN 1943-1724. Dostupné z: https://chicagounbound.uchicago.edu/journal_articles/2810/
- HRON, Jan. V Británii zařadili Extinction Rebellion k extremistům. Hnutí hrozí žalobou. *iDNES. cz* [online]. 1998 [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/britanie-extremismus-ekologie-extinction-rebellion-patelova-klimaticke-protesty.A200114_162130_zahranicni_jhr
- Hnutí. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017-[cit.2022-08-17]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hnut%C3%AD>
- Interview with Anthropologist Richard Wrangham - DER SPIEGEL. *DER SPIEGEL* [online]. 1994 [cit. 2022-08-17]. Dostupné z: <https://www.spiegel.de/international/interview-with-anthropologist-richard-wrangham-a-1259252.html>
- KINDLOVÁ, Miluše, PREUSS Ondřej. Výhrada svědomí v kontextu povinného očkování a mimo něj. *Jurisprudence* 3/2017. s. 17–30. [online]. Praha: Univerzita Karlova Právnická fakulta, 1991 [cit.2022-18-08]. ISSN 1802-3843. Dostupné z: <https://www.jurisprudence.cz/cz/casopis/vyhrada-svedomi-v-kontextu-povinneho-ockovani-a-mimo-nej.m-248.html>
- KOBLÍŽEK, Jan. Pojetí společenské smlouvy u Františka Suáreze. *Studia theologica. Studia theologica* 16, č. 1. Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta Palackého univerzity v Olomouci, 1999 [cit.2022-31-07]. ISSN 2570-9798. Dostupné z: <https://studiatheologica.eu/pdfs/sth/2014/01/04.pdf>
- KOZÁK, Jiří. Občanská neposlušnost z perspektivy práva právní teorie. *Právník* 4/2013. *Teoretický časopis pro otázky státu a práva*. s. 361–376. [online]. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 1861 [cit. 2022-8-18]. ISSN 0231-6625. Dostupné z: <https://www.ilaw.cas.cz/casopisy-a-knihy/casopisy/casopis-pravnik/archiv/2013/2013-4.html?a=2774>
- Křesťan politika? Jak (ne)? – Vira.cz, Bůh, křesťanství. *Vira.cz, Bůh, křesťanství* [online]. 1998 [cit. 2022-15-08]. Dostupné z: <https://www.vira.cz/texty/clanky/krestan-a-politika-jak-ne>

KUMPERA, Jan. Poselsví J. A. Komenského pro vzdělanost a humanitu dneška. Referát přednesený 15. listopadu 1999, v den výročí Komenského smrti, na Obecné poradě '99 - Sto let uprostřed Evropy, pořádané Nadací Pangea v Praze. [online]. [cit. 2022-15-08]. Dostupné z: <http://www.vialucis.cz/Komensky.htm>

Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. Pl. ÚS 19/93 ze dne 21. 12. 1993 (N 1/1 SbNU 1; 14/1994 Sb.). *Nalus.usoud.cz* [online]. 1993 [cit. 2022-31-07]. Dostupný z: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-19-93>

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 11. 1. 2000, sp. zn. III. ÚS 462/98 (N 2/17 SbNU 7). *Nalus.usoud.cz* [online]. 2000 [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=3-462-98>

NETOLICKÁ, Zuzana, OŠTÁDLOVÁ, Šárka. Lidská práva ve vnitrostátních ozbrojených konfliktech: Práva civilistů na pozadí dynamických změn uvnitř státu. *Asociace pro mezinárodní otázky* [online]. ©2016 [cit. 2022-09-03]. Dostupné z: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Lidsk%C3%A1-pr%C3%A1va-ve-vnitrost%C3%A1tn%C3%ADch-ozbrojen%C3%BDch-konfliktech-HRC.pdf>

OŠTÁDALOVÁ, Šárka. Terorismus v dějinách a mezinárodním právu. *Právní prostor* [online]. 1999 [cit. 2022-08-18]. ISSN 2336-4114. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/mezinarodni-a-evropske-pravo/terorismus-v-dejinach-a-mezinarodnim-pravu>

PINTOVÁ, Barbara. *Bartolomé de las Casas a filozoficko-teologické základy lidských práv*. Bakalářská práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Katedra Filosofie, 2010. Vedoucí práce: Jozef Matula.

Proč převrat neuspěl? Turecká armáda je „erdoganizovaná“, říká expert. *Čt24.cz* [online]. [cit. 2022-08-18]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1848550-proc-prevrat-neuspel-turecka-armada-je-erdoganizovana-rika-expert>

Projev k demonstrantům na Václavském náměstí / Václav Havel / Atlas Transformace. 1989 *Monument Transformace* [online]. ©2008 [cit. 2022-07-31]. Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/p/projev/projev-k-demonstrantum-na-vaclavskem-namesti.html>

Povstání. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2022-08-17]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Povst%C3%A1n%C3%AD>

- Puč. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2022-08-17]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Pu%C4%8D>
- PŘIBÁŇ, Jiří (1993). Společenská smlouva - legitimující předpoklad moderních sociálních řádů *Sociologický Časopis. Czech Sociological Review*, **29**(4), s. 459–470. [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 1965 - [cit. 2022-18-08]. ISSN 2336-128X. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/41130924>
- RAZMETAeva, Yulia. The right to resist and the right of rebellion. *Jurisprudence* **21**(3), (2014). s. 758–784. [online]. 1993 [cit. 2022-31-07]. ISSN: 2029-2058. Dostupné z: <https://repository.mruni.eu/handle/007/12699>
- Revoluce. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit.2022-08-17]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Revoluce>
- SIEGL, Erik. Proměny a kontinuita ve vývoji tureckého sekularismu. *Mezinárodní vztahy* **2**/2010. s. 123–124. [online]. Ústav mezinárodních vztahů, v.v.i. (ÚMV). [cit. 2022-31-07]. ISSN 2570-9429. s. 128. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/issue/view/39>
- Sociologická encyklopedie. *Sociologický ústav AV ČR* [online]. 2017 [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/>
- SPOONER, Lysander. A Defense for Fugitive Slaves, Against the Acts of Congress of February 12, 1793 & September 18, 1850. *Lysanderspooner* [online]. [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: <http://www.lysanderspooner.org/works>
- SPOONER, Lysander. An Essay on the Trial by Jury (1852). *Lysanderspooner* [online]. [cit. 2022-31-07]. Dostupné z : <http://www.lysanderspooner.org/works>
- Státní převrat. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2022-08-17]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/P%C5%99evrat_st%C3%A1tn%C3%AD
- ŠMÍD, Michal. Studenti protestovali proti nástupu komunistické diktatury. Marně. *Paměť národa* [online]. [cit. 2022-08-18]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/studenti-protestovali-proti-nastupu-komunisticke-diktatury-marne>
- ŠMUCLER, Jiří. Pevnost Masada je symbolem svobodného židovského národa. *Novinky.cz* [online]. 2003 [cit. 2022-31-07]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/vase-zpravy/clanek/pevnost-masada-je-symbolem-svobodneho-zidovskeho-naroda-250070>

ŠOUŠA, Jiří. Vybrané otázky československých amnestií trestněprávních deliktů ve 20. a 30. letech 20. století ve vztahu k národnostním menšinám. *Právněhistorické studie* [online]. 1955 [cit. 2022-31-07]. ISSN - 0079-4929. Dostupné z:

<https://karolinum.cz/casopis/pravnehistoricke-studie/rocnik-48/cislo-1/clanek-5951>

Tarquin King of Rome. *Britannica* [online]. [cit. 2022-07-31]. Dostupné z:

<https://www.britannica.com/biography/Tarquin-king-of-Rome-534-509-BC>

Terorismus. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2022-08-17]. Dostupné z:

<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Terrorismus>

Thomas Jefferson Encyclopedia. The trusted source for information on Thomas Jefferson and his world. *Monticello* [online]. Dostupné z: <https://www.monticello.org/research-education/thomas-jefferson-encyclopedia/personal-seal/>

THOREAU, Henry David. *Resistance to Civil Government. Aesthetic Papers*. Edited by Elizabeth P. Peabody. 1849 Boston and New York: The Editor and G.P. Putnam. s. 189.

[online]. [cit. 2022-08-01]. Dostupné z:

<https://archive.org/details/aestheticpapers00peabrigh/page/n197/mode/2up?view=theater>

UHLÍŘ, Aleš. PRÁVO: Právo na odpor. Neviditelný pes [online]. 2010 [cit. 2023-02-14].

Dostupné z: https://neviditelnypes.lidovky.cz/spolecnost/pravo-pravo-na-odpor.A100825_161831_p_spolecnost_wag

Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 27.10.2015, sp. zn. I. US 1951/13.

Nalus.usoud.cz [online]. 2015 [cit. 2022-31-07]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-1951-13>

Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 20. 11. 2018, sp. zn. I ÚS 3304/18.

Nalus.usoud.cz [online]. 2018 [cit. 2022-31-07]. Dostupné z:

<https://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=104692&pos=3&cnt=3&typ=result>

Účastníci odboje a odporu proti komunismu. *Oddělení vydávání osvědčení a správních agend*

[online]. ©2004 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://3odboj.army.cz/ucastnici-odboje-odporu-proti-kunismu>

Zatýkání českých studentů a uzavření vysokých škol. *Paměť národa* [online]. [cit. 2022-08-

18]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/zatykani-ceskych-studentu-uzavreni-vysokych-skol>

Srpen 1969, poslední pokus, jak uniknout z normalizační deprese. *Čt24. cz* [online]. [cit. 2022-08-18]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1389738-srpen-1969-posledni-pokus-jak-uniknout-z-normalizacni-deprese>

Seznam použitých právních předpisů

Nařízení Národního výboru československého č. 28/1918 Sb., o amnestii.

Prohlášení nezávislosti Spojených států amerických ze dne 4. 7. 1776.

Prohlášení práv člověka a občana ze dne 26. 8. 1789.

Prohlášení práv člověka a občana (26. 8. 1789). *Prameny.historie.upol* [online]. [cit. 2022-31-07]. Dostupné z:

http://prameny.historie.upol.cz/artkey/dbt_00F_0000_55_Prohlaseni_prav_cloveka_a_obcana_1789.php

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

Vládní návrh č. 158 zákona o beztrestnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků ze dne 5. února 1946.

Zákon č. 115/1946 Sb., o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků.

Zákon č. 117/1852 Ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 119/1990 Sb. o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

Zákon č. 19/1885 Ř. z., vojenský trestní zákon o zločinech a přečinech, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 229/1991 Sb. o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 279/1992 Sb. o předpokladech pro výkon funkcí jmenováním příslušníků Policie ČR, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 298/1990 Sb. o úpravě některých majetkových vztahů řeholnických řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 403/1990 Sb. o zmírnění následků některých křivd majetkových, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 451/1991 Sb. o stanovení některých předpokladů pro výkon funkcí ve státních orgánech, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 8/1918 Sb., jímž se zrušuje zabavení jmění pro činy velezrádné.

Zákon č. 87/1991 Sb. o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Seznam použité judikatury

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 11. 1. 2000, sp. zn. III. ÚS 462/98.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 21. 12. 1993 , sp. zn. Pl. ÚS 19/93.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 4. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21.05.2008, č. j. 4 Ans 9/2007 – 197.

Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 27.10.2015, sp. zn. I. US 1951/13.

Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 20.11.2018, sp. zn. I ÚS 3304/18.

Seznam ostatních zdrojů

Důvodová zpráva k změně Listiny základních práv a svobod ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., týkající se doplnění znění čl. 6 odst. 4 Listiny. [online]. 1998 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.senat.cz/xqw/xervlet/pszenat/htmlhled?action=doc&value=92773>

Návrh 330 Slovenskej národnej rady z 22. Novembra 1990 na vydanie ústavného zákona, ktorým sa vyhlasuje Listina základných práv a slobôd. *Psp.cz* [online]. 1990 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0330_02.htm

Stručné medailonky oceněných účastníků za odpor a odboj proti komunistickému režimu. *Ministerstvo obrany České republiky* [online]. [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://mocr.army.cz/scripts/detail.php?pgid=481>

Deklarace práv člověka a občana z 26. 8. 1789. *Prameny.historie.upol.* [online]. [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: http://prameny.historie.upol.cz/artkey/dbt_00F_0000_55_Prohlaseni_prav_cloveka_a_obcana_1789.php

Stenoprotokol z 11. společné schůze SL a SN konané 8. ledna 1991. [online]. [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011010.htm>;
<https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011009.htm>;
<https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011004.htm>;
<https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011003.htm>;
<https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011014.htm>.

Stenoprotokol z 11. společné schůze SL a SN konané 9. ledna 1991. [online]. 1990 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011028.htm>

Právo na odpor a článek 23 Listiny základních práv a svobod

Abstrakt

Výzkumným záměrem této diplomové práce je důkladná analýza čl. 23 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jeho problematika, rozbor současné podústavní právní úpravy a mezinárodní srovnání. Diplomová práce má v návaznosti na výzkumný záměr za cíl zjistit, do jaké míry znění čl. 23 Listiny odpovídá naší historické zkušenosti, popřípadě zda čl. 23 Listiny míří na jiné situace (tj. zda znění čl. 23 Listiny reflektuje naši historii v souvislosti s vymezením práva na odpor v Listině).

Hlavní metody zvolené pro psaní diplomové práce byly analýza, mezinárodní srovnání zahraničních ústav a statistika. Při psaní práce jsem čerpala z odborné literatury, odborných článků, právních předpisů, relevantní judikatury a v neposlední řadě z internetových zdrojů, které byly podkladem pro statistiku účastníků odboje a odporu proti komunismu.

Diplomová práce je rozdělena do čtyř hlavních částí. První část diplomové práce je věnována historickému exkurzu. Pro lepší pochopení a kontext jsou zde uvedeny různé přístupy k právu na odpor, a to od myslitelů Starověké Číny, Řecka a Říma až po přístupy k právu na odpor v 19. a 20. století. Tato část obsahuje mimo jiné i myšlenky Bartolomého de las Casase, Martina Luthera a dalších reformátorů. Dále je v práci věnován prostor českým myslitelům (J. Hus, J. A. Komenský, Šimon Partlic či Karel Havlíček Borovský). Kromě samotných filozofických přístupů jsou uvedeny i dobové právní dokumenty vztahující se k právu na odpor.

Druhá část se věnuje analýze pojmu práva na odpor v jeho souvislostech historických, náboženských, antropologických, mezinárodněprávních atd., a to včetně jeho nejednoznačné definice. Zahrnuty jsou například vybrané postoje církví k právu na odpor, antropologické hledisko s důrazem na dílo profesora Richarda Wranghama. Dále jsou popsány a analyzovány příbuzné instituty práva na odpor (občanská neposlušnost apod.) a související pojmy a instituty v právním řádu České republiky. Tato část se také zabývá mezinárodněprávní úpravou, která se vztahuje se k právu na odpor.

Třetí část se podrobně zabývá jednotlivými složkami čl. 23 Listiny, přičemž každá složka je porovnána se zněním práva na odpor v zahraničních ústavách. Analýze bylo podrobena následující: problematika subjektů (komu právo náleží?), právo na odpor jako povinnost, odpor podle čl. 23 Listiny (forma), proti komu lze odpor směřovat v režimu čl. 23 Listiny?, podmínky použití práva na odpor a zpozitivnění práva na odpor.

Jako podklad pro srovnání znění čl. 23 Listiny se zněním práva na odpor v zahraničních ústavách byla použita práce T. Ginsburga, G. Lansberg-Rodrigueze a M. Versteegové, která uvádí přehled jednotlivých znění práva na odpor v ústavách celého světa. V rozboru čl. 23 Listiny nechybí úvahy o dostatečnosti právní úpravy. Dále je uveden přehled judikatury vztahující se k čl. 23 Listiny a právu na odpor.

Čtvrtá část obsahuje přehled zákonů vztahujících se k právu na odpor a reagujících na nezávislost na Rakousku-Uhersku, nacistickou okupaci a pád komunistického režimu. Pro potřeby této práce byla vypracována statistika oceněných účastníků za odboj a odpor proti komunistickému režimu, jejímž cílem bylo zjistit, zda znění čl. 23 Listiny reflektuje historickou zkušenost České republiky, popřípadě zda čl. 23 Listiny míří na jiné situace (tj. zda znění čl. 23 Listiny reflektuje naši historii v souvislosti s vymezením práva na odpor v Listině). Na základě analýzy 390 medailonků oceněných bylo ukázáno, že odpor byl pojmově soustavný, dlouhodobý a jednalo se nejčastěji o činnost jednotlivců a jejich skupin.

Závěrem lze shrnout, že znění čl. 23 Listiny historickou zkušenost nereflektuje, jelikož by byl zřejmě uplatněn za situace mající podobu hromadné akce občanů. Pokud by došlo k nutnosti občanů (lidí) postavit se na odpor, muselo by nejspíše v případě úspěšné obnovy řádu lidských práv a svobod dojít k přijetí nové legislativy, která by řešila jednotlivé případy odporu jednotlivců, tak jako v minulosti.

Klíčová slova: právo na odpor, článek 23 Listiny základních práv a svobod, účastníci odboje a odporu proti komunismu

The Right to Resistance and Article 23 of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms

Abstract

The aim of this diploma thesis is a thorough analysis of Article 23 of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms (hereinafter referred to as the "Charter"), its issues, analysis of current sub-constitutional legislation and international comparison. Following on from the research project, the diploma thesis aims to find out to what extent the wording of Article 23 of the Charter corresponds to our historical experience, or whether Article 23 of the Charter is aimed at other situations (i.e. whether the wording of Article 23 of the Charter reflects our history in connection with by defining the right to protest in the Charter).

The main methods chosen for writing the thesis were analysis, international comparison of foreign constitutions, and statistics. When writing the thesis, I drew on professional literature, professional articles, legal regulations, relevant jurisprudence and, last but not least, Internet sources that were the basis for the statistics of participants in the resistance against communism.

The diploma thesis is divided into four main parts. The first part of the thesis is devoted to a historical excursion. For better understanding and context, various approaches to the right to resistance are presented, from the thinkers of Ancient China, Greece and Rome to approaches to the right to resist in the 19th and 20th centuries. This section contains, among others, the ideas of Bartolomé de las Casas, Martin Luther and other reformers. The work also devotes space to Czech thinkers (J. Hus, J. A. Komenský, Šimon Partlic and Karel Havlíček Borovský). In addition to the philosophical approaches themselves, contemporary legal documents relating to the right to resist are also presented.

The second part is devoted to the analysis of the concept of the right to protest in its historical, religious, anthropological, international legal contexts, etc., including its ambiguous definition. Included are, for example, selected positions of the churches on the right to resistance, an anthropological point of view with an emphasis on the work of Professor Richard Wrangham. Next, related institutions of the right to resistance (civil disobedience, etc.), related terms and institutions in the legal system of the Czech Republic and the right to resistance from the point of view of international law are described and analyzed.

The third part deals in detail with the individual components of Article 23 of the Charter, while each component is compared with the wording of the right to resistance in foreign

constitutions. The following was subjected to analysis: the issue of subjects (to whom does the right belong?), the right to resist as an obligation, resistance according to Article 23 of the Charter (form), against whom can resistance be directed in the regime of Article 23 of the Charter?, conditions for using the right of resistance, and positivization of the right to resist.

The work of T. Ginsburg, G. Lansberg-Rodriguez and M. Versteeg was used as a basis for comparing the wording of Article 23 of the Charter with the wording of the right to resistance in foreign constitutions, which provides an overview of the individual wordings of the right to resistance in constitutions around the world. In the analysis of Article 23 of the Charter, consideration of the sufficiency of the legal regulation is not missing. Furthermore, an overview of the jurisprudence relating to Article 23 of the Charter and the right to resist is given.

The fourth part contains an overview of laws relating to the right to resistance in response to independence from Austria-Hungary, Nazi occupation and the fall of the communist regime in Czechoslovakia. For the needs of this diploma thesis, statistics of awarded participants for resistance against the communist regime were drawn up, the aim of which was to find out whether the wording of Article 23 of the Charter reflects the historical experience of the Czech Republic, or whether Article 23 of the Charter is aimed at other situations (i.e. whether the wording of Article 23 of the Charter reflects our history in connection with the definition of the right to protest in the Charter). Based on the analysis of 390 award-winning medallions, it was shown that the resistance was conceptually consistent, long-term and most often the activity of individuals and their groups. In conclusion, it can be summarized that the wording of Article 23 of the Charter does not reflect historical experience, as it would probably be applied in a situation in the form of a mass action of citizens. If it were necessary for citizens (people) to resist, it would most likely be necessary in the case of a successful restoration of the order of human rights and freedoms to adopt new legislation that would deal with individual cases of individual resistance, as in the past.

Keywords: right to resistance, Article 23 of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms, participants in resistance against communism